

RAPORTTEJA 124

POHJALAISTALOT - YHTEISTÄ KULTTUURIPERINTÖÄMME

SULEVI RIUKULEHTO, MATTI MÄKELÄ, OUTI ORHANEN JA ANNI LEHTIMÄKI

POHJALAISTALOT - YHTEISTÄ KULTTUURIPERINTÖÄMME

SULEVI RIUKULEHTO, MATTI MÄKELÄ, OUTI ORHANEN JA ANNI LEHTIMÄKI

2014

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

SeAMK
SEINÄJÖEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Julkaisija Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
www.helsinki.fi/ruralia

Kampusranta 9 C Lönnrotinkatu 7
60320 SEINÄJOKI 50100 MIKKELI

Sarja Raportteja 124

Kannen kuva Matti Mäkelä. Kurjen talot Ylihärmässä.

ISBN 978-952-10-8495-9
978-952-10-8496-6 (pdf)

ISSN 1796-0622
1796-0630 (pdf)

POHJALAISTALO SÄILYY KÄYTTÄMÄLLÄ

Pohjalaistalo on perinteisen, suomalaisen kansankulttuurin hieno ilmentymä ja pohjalaisuuden merkittävin ikoni. Se on myös alueensa elämisen symboli. Se kantaa historiaa, sukujen tarinoita ja antaa pohjalaiselle maisemalle merkityksen. Nämä pohjalaistalon kulttuuriset arvot tunnustetaan, mutta tutkimukselle ne ovat olleet lähes unohduksissa viimeiset 50 vuotta. Niihin liittyviä elinkeinollisia mahdollisuuksia ei ole selvitetty eikä aina tunnistettukaan.

Pohjalaistaloverkoston rakentaminen -hankkeen (Potra) työ käynnistyi syyskuussa 2013. Etelä-Pohjanmaan liitto toimi tämän EAKR-hankkeen rahoittajana. Toteuttajina olivat yhteistyössä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö. Verkoston kohteita hakiessamme lähestyimme – ja epäilemättä vähän vaivasimme – useita kymmeniä pohjalaistalojen omistajia ja yrityksiä. Ne kaikki ansaitsevat kiitokset avuliaisuudestaan. Kaikkialla kohtasimme ymmärtäväisiä, kiinnostuneita, suorastaan ilahduneita ihmisiä. Syntyi vahva käsitys siitä, että olemme yhteisellä asialla: merkittävää kulttuuriperintöämme vahvistamassa.

Tämän julkaisun tarkoituksena on edesauttaa Pohjalaistaloverkoston alkavaa toimintaa sekä herättää kiinnostusta pohjalaistalokulttuuriin yleisellä tasolla. Se on näkemyksemme mukaan tehtävä perinteestä ammentaen ja pohjalaistalojen ominaispiirteitä kunnioittaen. Julkaisun kirjoittajina ovat Potra-hankkeen ideoija, Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin aluehistorian tutkimusjohtaja Sulevi Riukulehto sekä Pohjalaistaloverkoston rakentaminen -hankkeen työntekijät: projektipäällikkö Matti Mäkelä Ruralia-instituutista ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun rakennuskonservoinnin lehtori Outi Orhanen ja konservaattori Anni Lehtimäki. Lopulliseen painoasuunsa julkaisun saattoi Ruralia-instituutin graafinen suunnittelija Jaana Huhtala.

Tässä julkaisussa etsimme suuntaviivoja tuleville pohjalaistalohankkeille ja sovelluksille, jotka menevät pintaa paljon syvemmälle. Toivottavasti ajatuksemme kohtaavat runsaasti innokkaita jäljittelijöitä, ammentajia ja pureutujia. Uudet ajatukset ja perinteen käyttötavat voivat kohota menestystarinaksi yllättävilläkin aloilla: kulttuurimatkailu, rakentaminen, sisustaminen ja monet asumisen muodot ovat vain ensimmäisenä mieleen tulevia mahdollisuuksia.

Oman alueellisen perinteen pohjalle on hyvä rakentaa, mutta rakentaa voi vain, jos perinne tunnetaan. Tässä pohjalaistalokulttuurin kohdalla on vielä paljon tehtävää. Sen mahdollisuudet ovat yhä pääosin käyttämättä. Verkostoa lähdettiin kokoamaan, jotta pohjalaistalokulttuurin perinpohjaisesta selvittämisestä ja kehittämisestä kiinnostuneet toimijat saataisiin yhteen. Tilaa ja mahdollisuuksia on monenlaisille toimijoille. Jokilatvojen puroista kasvaa suuri joki.

Heinäkuussa 2014

Tekijät

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	9
ABSTRACT	10
SAMMANDRAG	10
POHJALAISTALOVERKOSTON RAKENTAMINEN	13
MATTI MÄKELÄ JA OUTI ORHANEN	
Mikä pohjalaistaloverkosto on?.....	13
Verkoston yritysäsenten kokoaminen.....	16
Talonomistajäsenten kokoaminen.....	17
POHJALAISTALON IDEA, TARKOITUS JA ARVOT	20
SULEVI RIUKULEHTO	
Mikä pohjalaistalo on?.....	20
Pohjalaistalon arvomaailma.....	25
Pohjalaistalot kiinnostavat.....	30
Pohjalaistaloverkosto yhdistää pureutujat, ammentajat ja jäljittelijät.....	32
POHJALAISTALON TAUSTA JA MONIMUOTOISUUS	37
MATTI MÄKELÄ	
Pohjalaistalojen rakentamisen lähtökohdat.....	37
Pohjalaistalojen alueellisia piirteitä.....	40
TOIMINTAMALLIN RAKENTAMINEN POHJALAISTALOVERKOSTOLLE	49
OUTI ORHANEN, ANNI LEHTIMÄKI, SULEVI RIUKULEHTO JA MATTI MÄKELÄ	
Kooste verkoston kokoamisvaiheen odotuksista.....	49
Ensimmäisen verkostotapaamisen ryhmätyöskentelyn koonti.....	50
Pohjalaistaloverkosto omistajien ja yrittäjien yhteistoiminnan tukena.....	56
Toimintamalli pohjalaistaloverkostolle.....	61
Verkoston organisoituminen ja käytännön toiminta.....	61
POHJALAISTALOHANKKEET ALUEELLISEN KEHITTÄMISTOIMINNAN KENTÄSSÄ	64
SULEVI RIUKULEHTO JA ANNI LEHTIMÄKI	
Katsaus ohjelmalliseen toimintaympäristöön.....	64
Lisää tehoa pohjalaistalokulttuurin vaikuttavuuteen.....	68
KIRJALLISUUS	72
LIITE 1. Pohjalaistaloverkoston jäsenet.....	75
LIITE 2. Verkostosopimusmalli.....	77

KUVAT

Kuva 1.	Peltolakeutta Lapuan Alajoelta.....	9
Kuva 2.	Kurkistus pohjalaistaloon, Ylistaro	12
Kuva 3.	Seinäjoen Rinta-Jouppi	14
Kuva 4.	Alftan Ol-Andersin talot.....	15
Kuva 5.	Ylihärman Keskikankaan talon ovella.....	18
Kuva 6.	Oravan talo, Lappajärvi	22
Kuva 7.	Yksityiskohta Rinta-Valkaman pihapiiristä Jalasjärveltä	28
Kuva 8.	Rombi-kuviointia Töysän Ojanperän talon vuorilauoissa.....	31
Kuva 9.	Visualisointi Kitinojan perinnekylästä Ylistarossa.....	35
Kuva 10.	Haapa-ahon talo nykyisellä paikallaan Alavudella	36
Kuva 11.	Liinamaan talo, Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo, Seinäjoki	37
Kuva 12.	Multipenkkiperustus ja rossipohja	40
Kuva 13.	Pohjalaistalon liuha pääty Lapualta	41
Kuva 14.	Kuortanelastalon räystästä.....	41
Kuva 15.	Vanha ikkuna Jalasjärveltä.....	42
Kuva 16.	Pienaovi Peräseinäjoelta	43
Kuva 17.	Susiovi Kauhajoen museolta	43
Kuva 18.	Ovi Ylihärmästä.....	43
Kuva 19.	Jyvärihlausta	43
Kuva 20.	Pariovet Kurikasta.....	43
Kuva 21.	Rihlattu ovi Kauhajoen museolta	44
Kuva 22.	Vinttikamarin ovi Jurvasta	44
Kuva 23.	Ilmajokelaisen pitäjännikkarin signeeraus.....	45
Kuva 24.	Kulmamallia oleva takkamuuri Kuortaneelta.....	46
Kuva 25.	Pyöreäotsainen takkamuuri Lapualta.....	46
Kuva 26.	Sepän takoma oven sarana	47
Kuva 27.	Puutapilla kiinnitetty ulkovuorilauta Isojoelta	48
Kuva 28.	Ilmajoen Yli-Laurosela.....	48
Kuva 29.	Rinta-Joupin pihatie.....	51
Kuva 30.	Pohjalaistupa perinteisessä asussaan.....	52
Kuva 31.	Yli-Lauroselan ainutlaatuinen pihapiiri on säilynyt esimerkkinä 1800-luvun rakentamisesta	53
Kuva 32.	Yli-Nisulan talo Kuortaneella.....	55
Kuva 33.	Autenttiset materiaalit ovat avain alkuperäisyyden säilyttämiseen.....	56
Kuva 34.	Emännänjatko Ilmajoelta	57
Kuva 35.	Pärekattopinta.....	58
Kuva 36.	Ulko-ovi lisäkin Jussin tuvalta Kauhavalta	58
Kuva 37.	Uuden pärekaton tekoa.....	59
Kuva 38.	Ensimmäisen verkostotapaamisen osallistujia.....	60
Kuva 39.	Pohjalaistalokoulutuksen osallistujia Jalasjärven Rinta-Valkamassa	65
Kuva 40.	Kuortaneen Ylinen	69
Kuva 41.	Pohjalaistalon syksyistä pihaa	71

KUVIOT

Kuvio 1.	Pohjalaistalot-hankekokonaisuus.....	13
Kuvio 2.	Yritysverkoston pääryhmät.....	17
Kuvio 3.	Pohjalaistalon määrittelyä.....	21
Kuvio 4.	Pohjalaistalolle leimallisia piirteitä.....	24
Kuvio 5.	Asiantuntija-arvo ja kokemuksellinen arvo	26
Kuvio 6.	Pohjalaistalossa yhdistyviä arvoja	26
Kuvio 7.	Perinnetietoinen kova ydin, inspiraation hakijat ja perinteen jäljittelijät.....	30
Kuvio 8.	Pureutajat, jäljittelijät ja ammentajat.....	31
Kuvio 9.	Verkosto pohjalaistaloihin kohdistuvaa kiinnostusta yhdistämässä.....	32
Kuvio 10.	Hankeaihoita Pohjalaistaloverkostolle.....	33
Kuvio 11.	Verkoston sisäinen rakenne.....	61
Kuvio 12.	Verkoston toiminnan keskeisiä arvoja ja ajatuksia.....	61
Kuvio 13.	Esimerkki verkoston laajentumisrakenteesta	63
Kuvio 14.	Pohjalaistalohankkeiden sijoittuminen tutkimuksen, kehittämisen ja institutionaalisten toimien kolmikenttään.....	68

KARTTA

Kartta 1.	Pohjalaisalue	21
-----------	---------------------	----

TIIVISTELMÄ

Tähän kirjaan on koottu Pohjalaistaloverkoston rakentaminen -hankkeen aikana 2013–2014 ker-
tyneet ideat. Hankkeessa muodostettiin pohjalais-
taloverkosto, johon oli tätä kirjoitettaessa liittynyt
13 pohjalaistalon omistajaa ja 21 pohjalaistalokult-
tuurin kehittämistä kiinnostunutta yritystä.

Pohjalaistalojen kulttuurinen suuralue levi-
ää kauas Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan ran-
nikkoalueen ulkopuolelle pohjoiseen ja länteen.
Sillä on historialliset yhteydet Ruotsin puoleiselle
Pohjanlahden rannikkoalueelle Helsinglannista
Norbotteniin. Alueellisella tasolla pohjalaistalo-
kulttuuri jakautuu pienemmiksi jokivarsien ala-
kulttuureiksi, joilla on omat, niille tyypilliset piir-
teensä ja alueelliset variaationsa.

Pohjalaistalo on enemmän kuin rakennus interi-
ööreineen. Se on kokonaisvaltainen kulttuuri-il-
miö: elämäntapa, johon liitetään monentyyppisiä
ekologisia, sosiaalisia, esteettisiä, taloudellisia ja
henkisiä arvoja. Rikkaan arvoperustansa vuoksi
pohjalaistalot kiinnostavat monentyyppisiä toimi-
joita. Ne voidaan luokitella kolmeen ryhmään: pu-
reutujiin, ammentajiin ja jäljittelijöihin. Kullakin
ryhmällä on omanlaisensa kiinnostuksen kohteet
ja kehittämistarpeet, joihin voidaan vastata räätä-
löidyillä tutkimus- ja kehittämishankkeilla.

Esimerkkeinä esiteltävät tutkimus- ja kehit-
tämishankeaihiot on työstetty talonmistajien ja
yrittäjien tapaamisissa käytyjen keskustelujen,
ensimmäisessä verkostotapaamisessa järjestetyn
ryhmätyöskentelyn ja tutkimuskirjallisuuden poh-
jalta.

Kuva 1. Alajokivarren peltolakeutta Lapuan ja Härmän väliltä. Kuva Matti Mäkelä.

ABSTRACT

This book brings together ideas gathered during an EAKR project known as Building a Network of Ostrobothnian Peasant Houses (Pohjalaistaloverkostön rakentaminen) in 2013–2014. In the project, we created a network of 13 house owners and of 21 enterprises interested in developing and promoting the traditional Ostrobothnian peasant-house culture.

The larger area of Bothnian peasant-house culture extends northwards and westwards far beyond the borders of Finnish Ostrobothnian domain. The area has historical connections to the Swedish coast of the Gulf of Bothnia from Helsingland to Norrbotten. At the regional level, the Ostrobothnian peasant house is divided into smaller sub-cultural types, each with its own specific features and regional variations.

The Ostrobothnian peasant house is more than just a building or its interiors; it is a comprehensive cultural phenomenon, a way of life that is connected to many types of environmental, social, aesthetic, economic, and spiritual values. Because of its wealthy basic values, Ostrobothnian peasant houses interest many different kinds of players. Such players can be classified into three main groups: enthusiasts, inspired amateurs, and imitators. Each group has its own interests and needs that can be met through customized research and development projects.

The exemplifying proto-types of such R&D projects are based on the analysis of the research literature and ideas revealed in the group work of the first network meeting as well as in discussions with house owners and entrepreneurs.

SAMMANDRAG

I denna bok har vi samlat idéer från EFUR-projektet Pohjalaistaloverkostön rakentaminen 2013–2014. Inom ramen för projektet har vi byggt upp ett nätverk med 13 gårdsägare och 21 företag som är intresserade av att utveckla den traditionella österbottniska bondgårdskulturen.

Bondgårdskulturen sträcker sig norrut och västerut i långt över Sydösterbottens och Österbottens gränser. Den österbottniska allmogekulturen har historiska förbindelser med den svenska sidan av Bottniska vikens kust från Hälsingland till Norrbotten. På regional nivå, längs älvstränderna förekommer lokala varianter med egna särdrag och regionala variationer.

Den österbottniska bondgården är mer än en byggnad och interiör. Den är ett holistiskt kulturfenomen, en livsstil som är förbunden med många ekologiska, sociala, estetiska, ekonomiska och andliga värden, och intresserar därför olika typer av aktörer. Aktörerna kan delas in i tre grupper: entusiaster, inspirationstagare och kopierare. Varje grupp har sina egna intressen och behov som kan tillgodoses i skräddarsydda forsknings- och utvecklingsprojekt.

De förslag till forsknings- och utvecklingsprojekt som presenteras i boken baserar sig på diskussioner mellan gårdsägare och företagare, på idéer från en workshop som ordnades på nätverkets första möte och på forskningslitteratur.

Kuva 2. Kurkistus pohjalaistaloon, Ylistaro. Kuva-SeAMK, konservoinnin koulutusohjelma.

POHJALAISTALOVERKOSTON RAKENTAMINEN

MATTI MÄKELÄ JA OUTI ORHANEN

MIKÄ POHJALAISTALOVERKOSTO ON?

Ajatus Pohjalaistaloverkoston rakentamisesta syntyi Etelä-Pohjanmaan korkeakoulukonsortion Kulttuurin painoalaryhmässä keväällä 2012. Läh-
tökohtaisesti tilanne maakuntamme kansallisesti merkittävän ja arvostetun rakennusperinteen kan-
nalta ei ollut mairitteleva. Vaikka pohjalaistalot esiintyvät Pohjanmaata käsittelevissä juhlapuheis-
sa ja matkailuesitteiden kansissa, rahaa sektorin kehittämiseen ei juuri ollut sijoitettu. Tilanne oli oikeastaan päinvastainen: alueelle kohdentuva Museolaitoksen rahoitus oli säästöpainaisissa jopa vähentynyt, kun Yli-Lauroselan pohjalaistalomuseon toiminta lopetettiin ja rakennukset siirrettiin Senaatti-kiinteistöille 1.1.2014. Säästöt osuivat rakennusperintöön myös koulutussektorilla: Seinäjoen Ammattikorkeakoulu teki 28.5.2012 päätöksen lakkauttaa maamme ainoan AMK-tasoinen rakennuskonservaattorikoulutuksen.

Tässä tilanteessa Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti ja Seinäjoen Ammattikorkeakoulun sil-

loisen Kulttuurialan yksikön tutkijat lähtivät val-
mistelemaan laajaa pohjalaistalojen tutkimus- ja kehittämishankekokonaisuutta aluehistorian tut-
kimusjohtajan, Sulevi Riukulehdon johdolla.

Pohjalaistaloperinteen hankekokonaisuuden tavoitteena on

1. tuottaa uutta tutkimusta talonpoikaisesta ra-
kennusperinteestä ja siihen liittyvästä kulttuu-
rista
2. edistää pohjalaistaloperinteen säilymistä ja
3. luoda uusia pohjalaistaloteemaisia matkailun,
muotoilun ja rakentamisen konsepteja elinkei-
noelämän ja kehittämisorganisaatioiden tar-
peisiin.

Näiden tavoitteiden edistämiseksi päätettiin han-
kekokonaisuuden ensimmäisessä vaiheessa koota
pohjalaistalojen omistajista ja pohjalaistaloperin-
teestä kiinnostuneista yrityksistä ja organisaatiois-
ta muodostettava verkosto. Laadittiin suunnitel-
ma Pohjalaistaloverkoston rakentaminen (Potra)
-hankkeelle. Rahoitushakemus osoitettiin Etelä-

Kuvio 1.
Pohjalaistalot-
hankekokonaisuus

Kuva 3. Seinäjoen Rinta-Jouppi. Kuva SeAMK, konservoinnin koulutusohjelma.

Pohjanmaan liitolle, osarahoitettavaksi Euroopan Unionin aluekehitysvaroista, Länsi-Suomen EAKR-toimenpideohjelmasta. Etelä-Pohjanmaan Maakuntahallitus teki hankkeelle myönteisen rahoituspäätöksen 25.3.2013.

Potra-hankkeen päätoteuttaja oli Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti kumppaninaan Seinäjoen Ammattikorkeakoulun Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö. Molemmat toteuttajat lähtivät hankkeeseen yhtä suurella rahoitusosuudella. Hanke käynnistyi virallisesti kesäkuussa 2013, mutta työntekijät aloittivat työnsä vasta kesän jälkeen: projektipäällikkö, FM Matti Mäkelä Ruralia-instituutissa ja rakennuskonservaattorit Outi Orhanen ja Anni Lehtimäki ammattikorkeakoulussa. Anni Lehtimäen opintovapaan aikana hankkeessa työskenteli myös Taina Hautamäki.

Verkoston rakentamisessa työnjako toteutettiin siten, että SeAMK vastasi yritysten kontaktoinnista ja Ruralia-instituutti yhteyksistä pohjalaistalojen omistajiin. Perusideana oli, että talonmistajat ja pohjalaistalokulttuurista kiinnostuneet yritykset haluttiin yhdistää samaan verkostoon. Pyrkimyksenä on toisaalta luoda yhteistä näkemystä, toisaalta varmistaa eri toimijoiden välinen tiedonkulku.

Verkostoon haluttiin saada pohjalaistaloista kiinnostuneiden yritysten koko kirjo siten, että ne edustavat yrityskenttää laajasti rakentamisen, asumisen ja matkailun sarjoilla. Vastaavasti pohjalaistaloista haluttiin mukaan valikohteita, jotka edustavat kattavasti pohjalaistalorakentamisen eri alueita, alueellisia tyyppejä ja aikakausia. Toiveena on, että ne toimisivat tulevaisuudessa myös uusien tuotteistusten ja sovellusten aitoina esikuvina.

Hankkeen varsinaisena toiminta-alueena on nykyinen Etelä-Pohjanmaan maakunnan alue. Pohjalaistaloperinteen kannalta rajausta ei ole täysin tyydyttävä, sillä Pohjanmaan nykymuotoinen maakunta samoin kuin Keski-Pohjanmaa taloineen ja yrityksineen toisivat epäilemättä verkostoon sekä tutkimuksellista että toiminnallista lisäarvoa. Käytännössä hallinnollista maakuntarajaa ei ole hankkeen toteutusvaiheessa pidetty täysin rikkomattomana: verkostoon liittyi kolme yritystä Pohjanmaan maakunnasta. Resurssinäkökohdat huomioon ottaen jonkinlainen rajausta oli tässä vaiheessa kuitenkin järkevää, jopa välttämätöntä. On toivottavaa, että jatkossa olisi mahdollista nähdä vastaavanlaista toimintaa myös Pohjanmaan rannikon ja Keski-Pohjanmaan alueilla. Näiden alueellisten tai toimialakohtaisten verkostojen kon-

taktit tai yhdistyminen toisivat merkittäviä etuja pohjalaistaloperinteen säilymiselle ja hyödyntämiselle. Kolmen maakunnan yhteistyö on alkanut pohjalaistaloperinnön osalta lupaavasti Pohjalainen rakennusperintö ry:ssä, joka on kaksikielinen vanhan Vaasan läänin alueella toimiva pohjalaistalojen ja vanhan rakennuskannan ystävistä koostuva yhdistys.

Aivan tyhjältä pöydältä ei pohjalaistaloverkoston rakentamistakaan tarvinnut aloittaa. Taina Hautamäen luotsaamassa KOTO – Koti Eteläpohjalaiseen kulttuurimaisemaan -hankkeessa Ylistaron Kitinojalle muodostettiin siirretyistä ja uus-tuotantona tehdyistä pohjalaistaloista muodostuva perinnekylä. Hanke tuotti myös hyvin kattavat Kitinojan perinnekylän rakennustapaohjeet, joita voidaan soveltaa laajemminkin pohjalaistalojen yhteydessä. Tällä hetkellä kaksi taloa on Kitinojalle jo rakennettu ja kaksi seuraavaa taloprojektia on käynnistymässä. Kitinojan esikuvana on Suomen viihtyisimmäksi asuinalueeksi valittu Mustasaaren Stundars. Alue syntyi 1970-luvulla aikana, jolloin perinteisille pohjalaistaloille oli kovin vähän puolustajia. Nyt Stundarsissa on 18 hienoa pihapiiriä, joiden rakennukset on siirretty eri puolilta Pohjanmaata. Aluetta pyritään mahdollisuuksien mukaan laajentamaan, sillä perinnekylä on osoittautunut erittäin halutuksi asuinalueeksi. (Ks. Bergström ja Lindholm 2014) Stundarsin taloja ei

juuri päädy myyntiin, ja asukkaaksi pääsyä suorastaan jonotetaan. Sulvan kirkon läheisyydessä sijaitseva idylli toimintakeskuksineen on ollut viime vuosikymmenet pohjalaistaloperinteen vahvin linnake maassamme.

Joitakin tulevia Pohjalaistaloverkoston jäseniä osallistui KOTO-hankkeen järjestämälle opintomatkalle Pohjanlahden toiselle puolelle, Helsinglandiin. Matka oli kaikille silmiä aukaiseva kokemus. Ruotsalaiset uskovat omaan talonpoikaiseen rakennuskulttuuriinsa ja ovat jo tuotteistaneet sitä kulttuuriseksi elinkeinotoiminnaksi. Helsinglandiin on luotu nettiportaali sekä neljä opastuskeskusta, joiden kautta voidaan vierailla kunkin alueen talonpoikaistaloissa. Alueen taloissa toimii majoitustoimintaa, kahviloita, maatilamatkailurytyksiä ja puhtaasti esittelykohteita. Sektoria tukevaa yritystoimintaa on ikkunankorjaajista antiikkiliikkeisiin ja erikoispuutavarantoimittajista perinnetekstiilien valmistajiin. Unescon maailmanperintökohteen statuksen Helsinglandin talonpoikaistalot saivat heinäkuussa 2012. (Ks. esittelyteoksesta *Helsingegårdar i fem socknar* 2003)

Terveellinen asuminen, perinnerakentaminen ja rakennusosien uudelleenkäyttö kiinnostavat juuri tämän päivän ihmisiä, vaikka teollisen rakentamisen ohjaama lainsäädäntö tuo vaihtoehdoille jatkuva painetta. Pelkän lämmitysenergian kulutuksen korostaminen nykylainsäädännössä johtaa

Kuva 4. Alftan Ol-Andersin talot kuuluvat Helsinglannin maailmanperintökohteisiin. Kuva Taina Hautamäki.

1960- ja 1970-lukuja muistuttavaan tilanteeseen, jossa osittain muodin, osittain rahoitusjärjestelmän kautta ohjattiin tasakattorakentamiseen. Se soveltui huonosti pohjoisen havumetsävyöhykkeen ilmasto-oloihin.

Pohjalaistalo on ekologinen. Se on nerokas rakennusarja, joka on voitu käyttää yhä uudelleen. Viime sotiin asti talojen siirrot toteutettiin perinteiseen tapaan niin, että talosta käytettiin kaikki: runko, ikkunat ja ovet karmeineen ja vuorilautoineen sekä lattiat ja katot listoineen. Vaikka jokainen sukupolvi on tuonut taloon oman kerrostumansa, muutoksia ei ole tehty vaihtamisen pakosta vaan tarkoituksenmukaisuudesta.

Useat 1970-luvun materiaalit on sittemmin havaittu terveydelle haitallisiksi. Alapohjien täyttäminen, tiiviynen korostaminen ja muovittaminen ovat koituneet myös monen pohjalaistalon tuhosiksi. Onkin ensiarvoisen tärkeää ymmärtää vanhan talon rakenne ja kunnioittaa sitä. Myös rakentamisessa laadun lopullinen mittari on aika. Pohjalaistalot ovat jo läpäisseet tämän kokeen: niiden ikähaarukka on sadasta kolmeensataan vuotta.

Yhtenä pohjalaistalojen ongelmana on ylikorjaus – eli tarpeeton uudistaminen. Tällöin laadukas vanha rakennusosa vaihdetaan useimmiten huonompaan uuteen. Perinnerakennuksen kulttuurinen ja rahallinen arvo on talon alkuperäisossissa, ei eristerokkeissa. Virheelliset korjaukset ja väärät materiaalivalinnat voivat johtaa yhä paheneviin ongelmiin. Tämän vuoksi kulttuurirakennusten korjauksesta ja perinteen sovelluksista kiinnostuneiden yritysten löytäminen ja järjestäytyminen on alan kannalta tärkeää. Tietoa perinnerakentamisesta tarvitsevat myös yritykset ja rakennusalan viranomaiset.

VERKOSTON YRITYSJÄSENEN KOKOAMINEN

Pohjalaistaloverkoston reunaehdot määriteltiin jo hankesuunnitelmaa laadittaessa. Silloin päädyttiin siihen ratkaisuun, että muodostetaan vain yksi verkosto, jossa pohjalaistalokulttuurin parissa toimivat yritykset, rakennukset ja niiden omistajat kohtaavat saman pöydän ääressä. Verkosto voidaan nähdä kahtena erillisenä lenkinä, talorenkana ja yritysrenkana, joita voidaan tarkastella sekä yhdessä että erikseen. Tämä ajattelu vietiin käytäntöön Potra-hanketta toteutettaessa: verkoston kokoamistyö jaettiin talo- ja yritys-osioon.

Yritysverkoston kokoaminen alkoi maakunnan yrityskehityksen selvittämisellä. Ensivaiheessa kar-

toitettiin, millaisia toimijoita pohjalaistalon kunnossapito, korjaaminen sekä uudisrakentamisen eri vaiheet edellyttävät. Seuraavaksi tarkastelua laajennettiin rakennuksen käyttöön: kartoitettiin asumisen ja elämisen parissa toimivat yritykset. Kolmanneksi tarkasteltiin yrityksiä, joille pohjalaistalo on oman yritystoiminnan lähtökohta. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin alueiden, ajan ja kulttuurin tutkimusryhmä sekä Seinäjoen ammattikorkeakoulun Konservoinnin koulutusohjelma toivat työhön lähtökohtaisesti vankan tutkimus- ja koulutusosaamisen. Näistä lähtökohdista luotiin kokonaiskuva pohjalaistalojen parissa toimivista tai niitä hyödyntävistä yrityksistä ja jaettiin ne verkoston näkökulmasta ryhmiin.

Työssä merkittävänä apuna oli Konservoinnin koulutusohjelmaan vuosien mittaan karttunut tieto alueen yrityksistä sekä Kitinojan Koto-hankkeiden yhteydessä kerätty osajaluettelo. Lisäksi Potra-hanketta esiteltiin lehdissä ja tilaisuuksissa. Yhtenä tavoitteena oli löytää pohjalaistalojen kehittämisestä kiinnostuneita yrityksiä ja talonmestajia. Esittelytilaisuuksien ja muun tiedotuksen avulla saatiin useita suoria yhteydenottoja yrityksiltä ja yksityisiltä henkilöiltä.

Yritykset jaettiin neljään pääryhmään, jotka edustavat eri tapoja toimia pohjalaistalojen kanssa. Pääryhmien jaossa huomioitiin myös hankesuunnitelmassa mainittu yritys- ja toimialaryhmittely. Rakentaminen jakautui käytännössä useisiin alaryhmiin, koska tämä sektori on erittäin laaja. Kuhunkin ryhmään pyrittiin verkostoa koottaessa löytämään yhdestä kolmeen edustajaa. Yritysten valinnassa huomiota kiinnitettiin myös alueelliseen sijoittumiseen siten, että verkosto kattaa tasaisesti koko hankealueen. Yritysten koolle ei asetettu ala- eikä ylärajaa, päinvastoin etsittiin erikokoisia yrityksiä ja pyrittiin huolehtimaan siitä, että kilpailevaa yritystoimintaa verkoston jäsenien välillä olisi mahdollisimman vähän.

Ryhmät eivät ole tasasuuria. Joillakin toimialoilla yrityksiä on runsaasti, toisilla ei sopivia tekijöitä Etelä-Pohjanmaalla ole juuri lainkaan. Koska verkoston kokoa ei voi tavattomasti paisuttaa, ryhmien sisällä jouduttiin tekemään valintoja ja useita hyviä ja mielenkiintoisia toimijoita jäi ainakin verkoston aloitusvaiheessa toiminnan ulkopuolelle. Verkoston koko haluttiin kuitenkin pitää tässä vaiheessa kohtuullisen pienenä, jotta toiminnan käynnistäminen olisi sujuvaa. Suuressa joukossa syntyy helposti sisä- ja ulkopiiriläisiä. Siksi on tärkeää saattaa verkoston jäsenet nopeasti yhteistyöhön keskenään.

Verkostoa koottaessa yritysten oma kiinnostus on kuitenkin ollut kaikkein ratkaisevin tekijä.

Haettiin aktiiviseen toimintaan valmiita yrityksiä, joilla on sisäsyntyinen kiinnostus pohjalaistaloihin liittyvään tutkimus- ja kehittämistyöhön ja jotka pystyvät hyödyntämään verkoston alkuvaiheen tuloksia. Tavoitteena oli, että mukaantulo verkostoon loisi tutkimuksen ja yrityksen välille molemminpuolisen hyöty-suhteen alusta asti. Verkoston jäsenet on esitelty raportin liitteessä 1.

Koska hanketta rahoitettiin Etelä-Pohjanmaan maakuntaan kohdentuvilla aluekehittämisarvoilla, myös verkoston rakentaminen suunnattiin ensisijaisesti Etelä-Pohjanmaan yrityksiin. Kun kaikilla pääryhmäjaon mukaisilla osa-alueilla ei maakunnan alueella ollut sopivia toimijoita, päätettiin ohjausryhmän luvalla ottaa mukaan Pohjanmaan maakunnan alueelle sijoituvia yrityksiä. Tämä on perusteltua monesta syystä: Liike-toiminta ei tunne hallinnollisia maakuntarajoja; Pohjanmaan rannikon yritykset toimivat myös Etelä-Pohjanmaan alueella. Pohjalaistalosten esiintymisalue ei rajoitu nykymuotoisen Etelä-Pohjanmaan maakunnan alueelle. Ratkaisua puoltaa myös se, että Pohjanmaan maakuntakin on samaa EAKR-ohjelman toteutusalue, josta Potra-hanketta rahoitetaan. On luonnollista ja luultavaa, että Pohjalaistaloverkoston toiminta tulee jatkossa edelleen laajentumaan Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakuntien suuntaan.

Verkoston kokoaminen aloitettiin ideointipalaverilla, jossa muodostettiin verkoston pääryhmät (Kuvio 2.). Kullekin sektorille pyrittiin löytämään sopivia toimijoita, joilla arvioitiin olevan hankkeen tavoitteiden mukaista yritystoimintaa, intoa, kykyä ja kehittämishenkeä. Pohjalaistaloverkoston tarpeesta kertoo se, että sanan levitessä moni yritys otti oma-aloitteisesti yhteyttä hankkeen toimijoihin ja esitti halukkuutensa päästä mukaan verkoston toimintaan.

Yritysten kontaktointi aloitettiin heti verkoston yritysraakenteen löydettyä muotonsa. Yhteydenoton jälkeen tietoa virtasi molempiin suuntiin: Yrityksille esiteltiin verkoston lähtöajatusta, suunniteltua toimintaa ja tavoitteita. Vastaavasti yritys esitteli omaa toimintaansa ja toiveitaan verkoston tulevan toimintatavan osalta. Samalla keskusteltiin yrityksen mahdollisesta roolista verkostossa. Verkostoajatus sai vahvaa kannatusta. Sitä pidettiin mielenkiintoisena ja ajankohtaisena sekä sisältönsä että toimintatapansa puolesta. Kokonaisuutena tarkastellessa voidaan todeta, että verkostoon liittyneitä yrityksiä luonnehtii odotus ja innostus.

Neuvottelut johtivat hankkeen tavoitteiden kannalta erittäin myönteiseen tulokseen: kontaktoidut yritykset halusivat liittyä verkostoon lähes sataprosenttisesti. Liittymissopimukset allekirjoitettiin pääosin kevään 2014 aikana ja verkoston toiminta käynnistettiin verkostotapaamisella 11.4.2014. (Verkostosopimusmalli liitteessä 2.)

TALONOMISTAJAJÄSENTEN KOKOAMINEN

Verkostoon sopivien talojen etsiminen ja kontaktointi oli hankkeessa Ruralia-instituutin tehtävänä. Projektipäällikkö Matti Mäkelä kävikin talojen selvittelyyn tarkoituksena saada mukaan edustavia talokohteita kattavasti ympäri Etelä-Pohjanmaata. Alue on suuri, sillä nykyisen Etelä-Pohjanmaan maakunnan alueella on ollut lähes 30 kuntaa. Talokohteita etsittiin pitäjakohtaisesti olemassa olevan kirjallisuuden, inventointien ja maakuntamuseon sekä muiden alan ammattilaisten asiantuntemuksen kautta. Myös taloharrastajilta sekä kotiseutuihmisiltä tuli monta hyvää vihjetta;

pari talonmistajaa otti itse yhteyttä hankkeen työntekijöihin.

Verkostoon pyrittiin saamaan sellaisia talokohdeita, joilla olisi mahdollisimman paljon kerrottavaa. Ihanteellinen verkostokohde on ulkoasultaan hyvä, perinteisen rakentamisen edustaja, jonka sisäpuoleltakin löytyy vanhaa sisustusta ja mielenkiintoisia ratkaisuja. Kerrostuneisuus eli eri aikakausilta periytyneet ratkaisut näyttäytyvät pohjalaistaloissa mielenkiintoisina. Pohjalaistalojen yleisenä ongelmana, varsinkin sisätilojen suhteen, on ylikorjauksesta aiheutuva vanhojen kerroksien suoranaisten puuttuminen. Vanhoja sisätiloja ja rakennusosia on saatettu häivyttää ja muuttaa teollisen rakentamisen ihanteiden mukaisiksi. Yleensä tätä perustellaan asumismukavuudella. On kuitenkin vaikea nähdä, miten vaikkapa koristeelliset ikkunavuorilaudat tai vanhat, leveät kattolaudat haittaavat asumismukavuutta. Kyse taitaa pikemminkin olla laajemmasta kulttuurisesta likinäköisyydestä. Vanhoja taloja ja niiden ominaispiirteitä ei ole sotien jälkeen arvostettu. Rakentamisaikanaan pohjalaistalot olivat talonpoikaisen asumisen parhaimmista. Pohjanlahden pikkukaupunkien tervaporvarit olivat tervakulttuurin kukoistusaikanaan maailman varakkaimpia laivanvarustajia. Sama varallisuusketju synnytti myös Pohjanmaan talonpoikaistalot. (Ks. Ojala 1999, 19–22; 102–128)

Kohteiden valinta ei ollut helppoa, sillä kaikilla taloilla on omat erityispiirteensä ja vahvuutensa. Oli taloja, jotka ulkoasultaan tai iältään olisivat hyvin soveltuneet verkoston jäseniksi, mutta joissa vanha esineistö kokonaan puuttui. Joissakin taloissa oli mielenkiintoista esineistöä, mutta ulkopuoli ja tehdyt korjaukset rajoittivat kokonaisuutta. On kuitenkin aidosti sanottava, että jokainen talo oli omalla tavallaan kiinnostava ja opettavainen kohde. Silmiinpistävää on Etelä-Pohjanmaan pohjalaistalojen alueellinen rikkaus ja variaatio: maakunnan jokaisesta pitäjästä löytyy hyvää ja kulttuurisesti rikkasta rakennuskantaa.

Kaikkiaan syksyn ja talven aikana käytiin 51 pohjalaistalossa, 24 eri pitäjässä. Kolmessa pitäjässä ei käyty, syy oli se, että valikoitujen kohteiden omistajaa ei syystä tai toisesta tavoitettu. Yhdessä tapauksessa kohde oli sisätiloiltaan jo purettu ja rungon sanottiin olevan huonokuntoinen, joten talossa ei käyty. Kaiken kaikkiaan pohjalaistalojen omistajat suhtautuivat yhteydenottoihin ilahduttavan myönteisesti, monet pitivät sitä suorastaan huomionosoituksena. Vain yksi talonmistaja vastasi tapaamispyyntöön torjuvasti. Hänen mielestään käynnille ei ollut tarvetta: hänen projektiaan oli käyty katsomassa liikaakin. Kaiken kaikkiaan kautta maakunnan tavatut ihmiset pitivät tärkeä-

Kuva 5. Keskikankaan talon ovella Ylihärmässä.
Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

nä pohjalaistalojen säilymistä. Selkeästi ilmeni myös ihmisten halu ja tarve oikeanlaiseen korjausrakentamisneuvontaan.

Kaikkissa pitäjissä on säilynyt paljon hienoa, vanhaa talonpoikaista rakennuskantaa. Eniten vierailuja tehtiin Ilmajoelle, Kuortaneelle, Teuvalle ja Evijärvelle. Näissä pitäjissä on myös oma, vahva, paikallinen rakennustapansa. Pohjalaistalojen systemaattiselle inventoinnille on edelleen tarvetta. Olemassa olevien pohjalaistalojen kokonaislukumäärän selvittäminen vaatisi aivan oman resurssinsa. Kirjallisuuden pohjalta voidaan esimerkiksi Evijärveltä laskea pohjalaistalojen määräksi hieman vajaat sata taloa. (*Kotiseutumme Järvisetu* 1995) Lappajärven ja Vimpelin yhteenlaskettu määrä olisi noin 150 pohjalaistaloa. Koko maakunnan pohjalaistalojen lukumäärästä puhuttaessa puhutaan merkittävästä rakennusmassasta, joiden parhaimpiakin yksilöitä uhkaa pahimmillaan tuhoutuminen. Epäselvät omistussuhteet, inventointitietojen kirjavuus tai täydellinen puuttuminen, jälkepäin väärillä materiaaleilla tai korjaustavoilla tehdyt korjaukset sekä uudet teolliselle rakentamiselle tehdyt rakennussäädökset aiheuttavat kansallisesti merkittävälle rakennuskannallemme suuren uhan.

Onneksi tavallisten ihmisten keskuudessa on tänä päivänä halua kulttuurirakennusten säilyttämiseen, sillä parhaan suojan rakennukselle tuo sen käyttö. Kaikkien rakennusten korjaustarve on jatkuva, niin myös pohjalaistalojen. Mutta perinteisten talonpoikaistalojen korjaamisessa on ajateltava nimenomaan säilyttävää korjaamista. Se lähtee terveen rakennuksen omista ominaispiirteistä. Asutuksen keskittyttyä taajamiin moni hyväkuntoinen talo sijaitsee tavallaan väärässä paikassa. Vallitseva keskittäminen ei edistä perinteisen rakennuskannan säilymistä. Tämän vuoksi suhtautumista talojen siirtoihin on joissain tapauksissa syytä arvioida uudelleen. Siirrotkin voidaan toteuttaa perinteisesti hyödyntämällä hirsirungon lisäksi myös muita rakennusosia.

Pohjalaistaloverkoston kutsuttiin 17 talokohdetta, joista 13 on vastannut kutsuun myönteisesti. Ymmärrettävistä syistä kaikki eivät, esimerkiksi elämäntilanteensa tai talon omistussuhteiden vuoksi, voineet lähteä mukaan. Tämä on vaikuttanut jonkin verran talojen alueelliseen sekä ajalliseen kattavuuteen. Siksi verkostoa on syytä vielä täydentää ainakin pohjalaistalon omistajien osalta.

Verkostoon haettiin pääosin yksityisiä kohteita, mutta julkisia omistajakaan ei haluttu sulkea pois. Monet Etelä-Pohjanmaan paikallismuseot toimivat talonpoikaistaloissa. Niistä kiinnostavimpina pidettiin sellaisia edustavia pohjalaistalokohteita, joilla ei kuitenkaan ole ympärivuotista henkilökuntaa. Museoista verkostoon ovat liittyneet Evijärven Väinöntalo, Ilmajoen Yli-Laurosela ja Kauhajoen museo. Lisäksi mukana on Kuortaneen kunnan omistukseen vastikään siirtynyt Nisulan talo, jonka käyttöä Kuortaneella halutaan lähteä selvittämään.

Yksityisistä taloista mukaan lähtivät Kurjen talot Ylihärmästä, Rinta-Kaukola Ylistarosta, Uusi-Fränti Lapualta, Ylinen Kuortaneelta, Ojanperä Töysästä, Ventelä Jalasjärveltä, Rinta-Kihniä Peräseinäjoelta, Yli-Penttilä Ilmajoelta ja Koskiniemi Jurvasta. Kun Kurjen taloja on kaksin kappalein, verkoston kokonaistaloluvuksi on tässä vaiheessa tullut 14. Niistä kahdeksan on kaksifooninkisia ja kuusi puolitoistakerroksisia pohjalaistaloja. Rakennusvuodeltaan vanhin on Ylinen (1781) ja nykyisessä asussaan nuorin Ventelä. Sen tarkasta rakennusvuodesta ei vielä ole tietoa, mutta se sijoittunee vuoden 1870 tienoilta. Ajanjakso 1820–1870 oli Pohjanmaalla vahvaa aluekulttuuri-aikaa. Tuolloin kukoistivat Pohjanmaan monet paikallistyyli. Siksi monet verkoston taloistakin on rakennettu juuri silloin.

Verkoston pohjalaistaloilla tulee olemaan merkittävä esikuvallinen rooli. Ne ovat myös tutkimuksellisesti mielenkiintoisia kohteita. Verkoston jäseninä toimiessaan pohjalaistalojen omistajat pystyvät välittämään omat tarpeensa suoraan yritysjäsenien tietoon. Myös julkisomisteisille taloille voi verkostosta olla suuri hyöty: ne pystyvät kehittämään toimintaansa ja rooliaan toimintaympäristönä verkoston kautta. Vaikka verkoston talojen rooli on ensisijaisesti tutkimuksellinen, niillä saattaa olla myös omia liiketoiminnallisia tavoitteita vaikkapa kulttuurimatkailun saralla. Monia osallistujia kiehtoo varmasti myös mahdollisuus saada tutkittua tietoa omistuksessaan olevasta upeasta rakennuksesta. Otaksuttavasti nämä talonpoikaistalot tulevat jäämään pysyvästi suomalaisen kansanperinteen ja samalla yhteisen kulttuuriperintömme esimerkkiaineistoksi.

POHJALAISTALON IDEA, TARKOITUS JA ARVOT

SULEVI RIUKULEHTO

MIKÄ POHJALAISTALO ON?

Pohjalaistoista puhutaan arkikielessä vaivattomasti ja ilmeisen ongelmattomasti. Kaikki tuntuvat tietävän, mitä ja millaista rakennusta pohjalaistalolla tarkoitetaan. Tutkijalle arkikäsitteet ovat usein ongelmallisia epätarkkuutensa ja monimerkityksisyytensä vuoksi. Pohjalaistalollekin voidaan avata monia erilaisia merkityksiä. Usein ne ovat sisäkkäisiä, joskus myös rinnakkaisia, läheisesti toisiinsa liittyviä merkityksiä, jotka toki ovat loogisessa suhteessa toisiinsa.

Puhtaasti kielellisistä lähtökohdista tarkasteltuna ilmaus 'pohjalaistalo' voi tarkoittaa mitä tahansa pohjalaista taloa. Se sisältää osat 'pohjalainen' ja 'talo'. Se näyttää siis tarkoittavan taloa, jolla on jokin asiallinen yhteys Pohjaksi kutsuttavaan alueeseen. Merkitys on sinänsä perusteltu. Siihen ei sisälly mitään kielellistä ongelmaa, mutta se ei toimi arkikielessä, sillä se ei ole riittävän erottelukykyinen. Tarkentamisen tarvetta on molemmissa osissa.

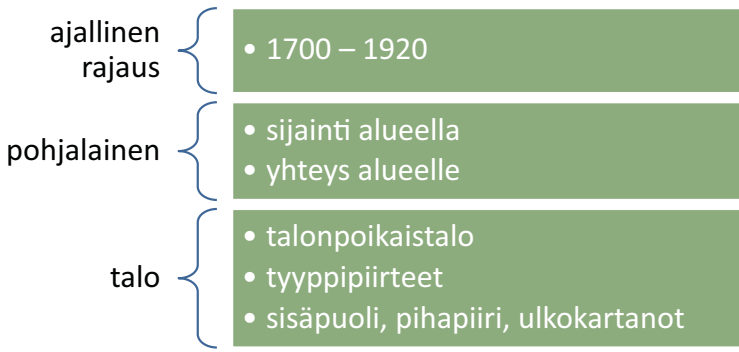
Sanan 'pohjalaistalo' alkuosa viittaa pohjalaisuuteen. Pelkästään kielellisistä lähtökohdista tämä ei vielä tarkenna määrittelyä kovinkaan paljon. Pohjalaisuus voi tarkoittaa sijaintia pohjalaisalueella mutta myös muuta asiallista yhteyttä alueelle. Sijaintipaikka on luonnollinen ja helposti ymmärrettävä yhteys. Vaikka keskustelija ei olisi koskaan kuullut pohjalaistalosta, sanasta syntyy vaikutelma, että se sijaitsee jossakin Pohjanlahden rannikkoalueella, mahdollisesti Pohjanmaalla tai Länsipohjassa. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa toimiva pohjalaisuuteen viittaava asiayhteys. Muita mahdollisia linkkejä voivat olla esimerkiksi omistussuhde, rakennuksen ulkonäkö tai vaikkapa sisustustapa. Aivan ilmeisesti pohjalaistalo-nimeä voidaan käyttää esimerkiksi jossakin muualla sijaitsevasta talosta, joka noudattaa tiettyjä pohjalaisia erityispiirteitä. Esimerkiksi lause 'Karjalassa on kaksi pohjalaistaloa' on kielellisesti mielekäs käyttötapa. Se väittää, että Karjalassa on kaksi

pohjalaistyyppistä taloa. Kenties talot on siirretty sinne. Tai ehkä ne on rakennuttanut suuri pohjalaistalojen ystävä eteläpohjalaisten esikuvien mukaan. Näin ajateltuna sijainti pohjalaisalueella ei ole välttämätön pohjalaistalon ehto. Palaamme kohta alueelliseen määrittelyyn tarkemmin.

Sanan 'pohjalaistalo' jälkiosa on yhtä epämääräinen. Mikä oikeastaan on talo? Ovatko kaikki rakennukset taloja? Ainakin jossain mielessä ovat. Näin ajateltuna pohjalaistaloja olisivat esimerkiksi Pohjanmaalla sijaitseva kerrostalo, seurakuntatalo ja turkistarha. Vaikka niitä voidaan pitää sanan laajassa merkityksessä taloina ja vaikka ne ovat pohjalaisia, pohjalaistaloiksi niitä ei perinteisesti mielletä, eikä myöskään sillä nimellä kutsuta. Mikä tahansa rakennus ei ole talo siinä merkityksessä kuin nyt tarkoitamme. Yleensä pohjalaistalon nimitys varataan perinteisille talonpoikaistaloille, joissa ilmenevät tietyt pohjalaiset rakenteelliset tyyppi- ja tunnusmerkit. Tähän tapaan pohjalaistaloa käsitteli Toivo Vuorela väitöskirjassaan vuodelta 1949. Tämäkin määritelmä on monitulkintainen, mutta se on tarkentunut kahdella olennaisella tavalla: pohjalaistalolla tarkoitetaan talonpoikaistaloa ja vieläpä aivan tietynlaista talonpoikaistaloa.

Arkikielessä pohjalaistalon merkitys on laajentunut kattamaan myös asuinrakennusta laajemmat omistukset. Pohjalaistalo on itse asuinrakennus – sen perustus, seinät ja katto. Mutta myös talon sisäpuolen kalustus ja tarve-esineet ymmärretään pohjalaistaloon kuuluviksi – jopa sen olennaisiksi osiksi – samoin pihapiiri rakennuksineen, joskus myös taloon kuuluvat pellot ja metsät eli niin sanotut ulkokartanot. Yleispuheessa tällainen monimerkityksisyys ei aiheuta yleensä väärinkäsityksiä. Klusteraalisuus on käsitteiden perusominaisuus. Pystymme sujuvasti käyttämään käsitteitä useissa sisäkkäisissä ja rinnakkaisissakin merkityksissä samanaikaisesti.

Vuorelalla on ollut ohjaava merkitys kaikelle myöhemmälle pohjalaistalotutkimukselle Suomes-

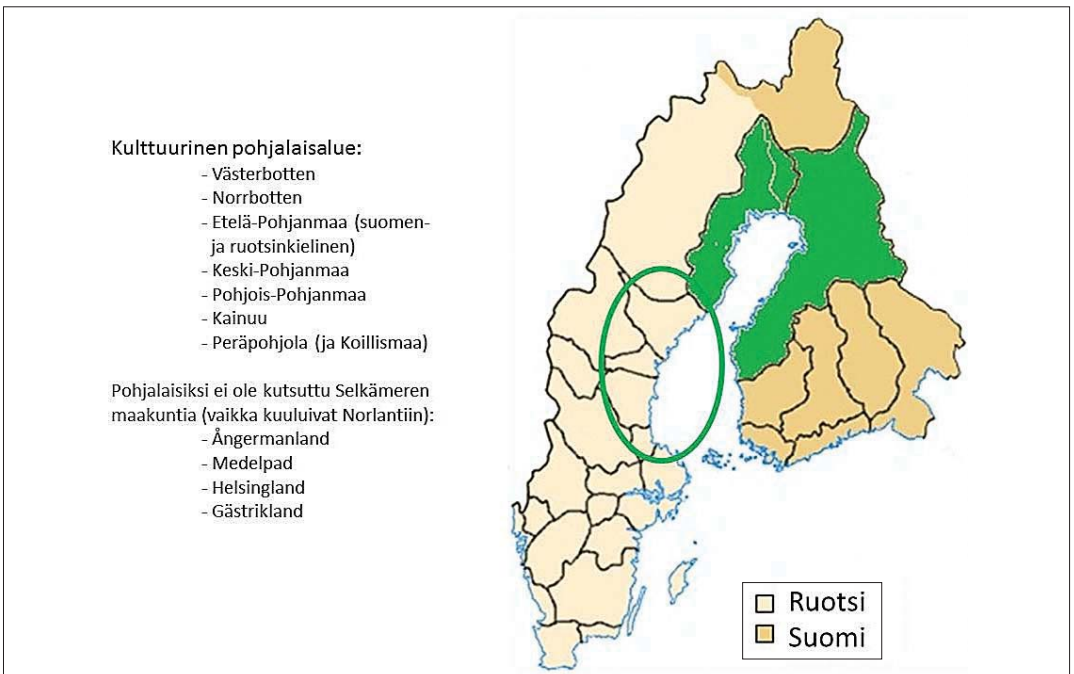

Kuvio 3.

Pohjalaistalon määrittely-yrityksiä: Pohjalaistalon käsitettä voidaan rajata alueellisesti ja ajallisesti sekä antamalla talolle sisällöllisiä vaatimuksia.

sa. Itse asiassa Vuorelan väitöskirjan nimi on *Eteläpohjalaiset kansanrakennukset*. (Vuorela 1949) Jo otsikossa hän tekee kaksi huomionarvoista määrittelyä. Ensinnäkin hänen työnsä pyrkii kattamaan koko rahvaan – mikä Etelä-Pohjanmaan tapauksessa tarkoittaa lähinnä talonpoikaista väestöä – siis kaikki kansanrakennukset, ei vain pohjalaistaloja ahtaassa merkityksessä pääarakennus. Asuinrakennuksia hän käsittelee väitöskirjassaan vain muutaman kymmenen sivun verran. Toiseksi Vuorela rajaa tarkastelunsa Etelä-Pohjanmaalle. Hän ei pyri kuvaamaan koko Pohjanmaan, saati kaikkia Pohjan(lahden ympäristön) alueen talonpoikaistalorakennuksia. Satunnaisia pistoja hän toki tekee myös Ruotsin puolelle, lähinnä vertailu- ja todistelutarkoituksissa.

Tässä yhteydessä on hyvä huomauttaa vielä, että puhumme (niin tässä artikkelissa kuin Vuorelan tutkimuksissa ja sitä seuranneessa tutkimuskirjallisuudessa) koko ajan Pohjanmaasta sen yleisessä kulttuurihistoriallisessa merkityksessä. Pohjanlahden rannikkoalueet on perinteisesti jaettu Länsipohjaan ja Pohjanmaahan (ruots. Västerbotten ja Österbotten). Alueen yhteinen nimi Pohja, ruots. Botten tai Bottnen, on nykyään harvinainen. Historian kirjallisuudessa ja lähdeaineistossa sitä jonkin verran näkee. (Esim. Kustaa Vaasa kirjoittaa 1546: "Folket från Norrlanden och Bottnen löpa in i andra landsänder – –". Lainattu kohdasta Jern 1980, 42–43; Ks. myös Julku 1986, 103; Nykyään ruotsinkielisessä kirjallisuudessa on alettu käyttää myös latinalaista muotoa Botnia. Esim. Gidlund,

Kartta 1. Pohjalaisalue (merkitty vihreällä).

Sörlin, ja Gidlund 2000; *Botniaregionen. Modernisering och livskvalitet i en nordeuropeisk region* 1992) Ruotsin Länsipohja tarkentuu edelleen kahteen osaan (Västerbotten ja Norrbotten), Suomen Pohjanmaa on perinteisesti jaettu neljään osaan: Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaahan sekä Peräpohjolaan. Usein Pohjanmaa jaetaan kuitenkin vain kahtia, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaahan. Silloin Etelä-Pohjanmaahan luetaan myös pääosa Keski-Pohjanmaasta ja Pohjois-Pohjanmaahan koko Peräpohjola. Juuri näin rajautuu Etelä-Pohjanmaa myös Toivo Vuorelan kirjassa. Tarkasteluun kuuluvat suurin piirtein ne alueet, jotka muodostavat Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan nykymuotoiset poliittis-hallinnolliset maakunnat. Pitkälti Vuorelan vaikutusta on, että pohjalaistaloilla yhä tarkoitetaan tavallisesti Etelä-Pohjanmaan talonpoikaisia taloja interiööreineen ja pihapiireineen, vaikka monet tuon alueen talonpoikaistalojen tyyppi- ja piirteistä jatkuvat kauas pohjoiseen ja myös Merenkurkun toiselle puolen länteen. (Ks. Kovalainen, Louekari, ja Pellikka 1992)

Ajallinen kehys on vielä yksi tekijä pohjalaistalojen määrittelyssä. Vuorelan tarkastelu ylittää ajallisesti 1700-luvulta 1900-luvun alkuun. Tätäkin uudempiä talonpoikaistaloja nimitetään toisinaan pohjalaistaloiksi. (Esim. talotehtaat Maanhonka ja Rakennusluoma käyttävät talomalleistaan ni-

mitystä pohjalaistalo. <http://www.maanhonka.fi/hirsitalot/pages/fi/etusivu.php>; <http://www.rakennusluoma.fi/etusivu>. Molemmilla sivuilla vierailtu 16.6.2014.) Mitään kielellistä tai semioottista estettä tällaiselle käsitteen laajennukselle ei ole. Periaatteessa pohjalaistaloksi voidaan kutsua vaikka uudenuutukaista asuinrakennusta, jos se täyttää pohjalaistalolle vakiintuneet tunnusmerkit.

Vastaava laajennus on mahdollinen myös tila-kehyksessä. Ohjaavassa asemassa ollut Vuorelan tutkimus tarkasteli nimenomaan Etelä-Pohjanmaan kansanrakennuksia. Ne kuitenkin liittyvät kiistattomasti osaksi laajempaa Pohjanlahden rannikon kulttuurialuetta, jonka aluehistoriallinen kehitys on edelleen selvittämättä. Vaikka perinteisiä kaksikerroksisia pohjalaistaloja esiintyy Suomessa lähinnä Etelä-Pohjanmaalla, monet pohjalaistalon tyyppi- ja piirteet jatkuvat Peräpohjolaan ja Länsipohjan Tornionjokilaaksoon saakka. Samantyyppisiä taloja on runsaasti Ruotsin puolella oikeastaan koko Norlannin alueella. Kaikkein eteläisimmät, Helsinglannin kaksikerroksiset talonpoikaistalot, ovat samalla kaikkein tunnetuimpia: seitsemän esimerkkikohdetta on korotettu Unescon maailmanperintöluetteloon. (Helsinglannin talonpoikaistaloista, ks. *Helsingegårdar i fem socknar* 2003) On aivan ilmeistä, että Pohjan alueen rakennuksilla on yhteinen alkuperä. Siksi suomalainen

Kuva 6. Oravan talo, Lappajärvi. Kuva Matti Mäkelä.

arkikielinen nimitys 'pohjalaistalo' onkin oikeastaan varsin osuva. Talonpoikaistaloja yhdistävistä piirteistä puhuttaessa se heuristisesti kattaa koko Pohjan alueen. On vielä epäselvää, voiko se kattaa ajatuksellisesti myös vanhan Norlannin neljä eteläisintä maakuntaa (Ångermanland, Medelpad, Helsingland, Gästrikland), joissa talonpoikaisella rakennuskulttuurilla on kuitenkin ilmeisiä yhtäläisyyksiä Pohjanmaalle ja Länsipohjaan. (Ainakin Kyösti Julkun mukaan Pohja eli Botnia eli Kainuu on historiallisesti sijoittunut Ångermanlandin pohjoispuolelle etelärajaan Uumajanjoki. Julku 1986, 107–109; 123–132)

On olemassa suomenkielisiä ja ruotsinkielisiä pohjalaisia. Heitä on sekä Länsipohjassa että Pohjanmaalla. Osa Pohjanmaan pohjalaisista on ruotsinkielisiä, samoin osa Länsipohjan pohjalaisista on suomenkielisiä. Valtakunnan rajat, kielirajat ja pohjalaiskulttuurin rajat kulkevat eri kohdissa. Vaikka valtionrajat ylittävän laajemman pohjalais-taloalueen olemassaoloa ei aina aktiivisesti ajatella, sen olemassaolo on toki huomattu jo kauan sitten. Esimerkiksi Heikki Klemetti raportoi eteläpohjalaisten talonpoikaistalojen yhtäläisyyksistä Länsipohjaan ja myös Trondheimin alueelle. (Klemetti 1932/1987b, 265, 402)

POHJALAISTALON KEHITYS TOIVO VUORELAN MUKAAN

Millainen on Toivo Vuorelan perikuvalliseksi nousut käsitys pohjalaistalosta? Tarkkaa määritelmää hän ei väitöskirjassaan esitä. Sen sijaan hän kuvaa eteläpohjalaisen kansanrakennuksen kehityksen yksinkertaisesta savupirtistä komeimpiin kaksikerroksisiin pohjalaistaloihin. Savupirtit alkoivat väistyä Etelä-Pohjanmaalla verrattain aikaisin. Jo 1600-luvulla yleistyi paritupa eli kaksitupainen asuinrakennus, jota voidaan pitää pohjalaistalon lähtökohtana. Parituvassa on porstuan molemmin puolin sijoittuneina kaksi huonetta: tupa ja edustupa. Parituvasta tuli vauraiden talonpoikaistalojen vallitseva asuinrakennustyyppi. Samankaltainen huonejärjestys oli myös virkataloissa, sillä rakennusten lukua ja laatua rajoitettiin lainsäädännöllä. Esimerkiksi 1681 määrättiin, että manttaalinkokoisessa talossa piti olla vierastupa. (Virkatalomääräyksistä, ks. Ahlbäck 1983, 81–95; Vuorela 1949, 33–35)

Ruotsinvallan aikana normiohjaus ei rajoittanut asumiseen. Lainsäädäntö oli täynnä monenlaisia kulutusnormeja, joilla säädeltiin esimerkiksi yllessyyksien, kuten kahvin ja tupakan kulutusta,

mutta myös arkisempia asioita, kuten puunkäyttöä. Se vaikutti rakentamisessa muun muassa hirsien paksuuteen ja ikkunoiden lukumäärään. Säännöksiin yhdenmukaistettiin jopa henkisiä harastuksia (esim. konventikkeliplakaati rajoitti koontumista). Tällaisia hallinnollisia määräyksiä ei sepitetty tyhjistä. Niihin kirjattiin todennäköisesti se, mitä pidettiin sopivana ja säädyllisenä asumismukavuutena. Siksi ei ole outoa, että varakkaat talonpoikaistalot ja pappilat olivat 1600-luvulla asuinrakennusta myöten varsin samankaltaisia.

Suurvaltakauden loppupuolella virkatalojen ja talonpoikaistalojen ratkaisut lähtivät eri suuntiin. Aatelin ja papiston taloissa pohjapinta-ala kasvoi. Entistä pitempiin ja leveämpiin rakennuksiin mahduttui enemmän huoneita, vaikka talot olivat yksikerroksisia. Talonpojat sen sijaan jatkoivat paritupien rakentamista. Samantyyppistä rakennusta suositettiin myös Pohjanlahden rannikon kaupungeissa. (Gardberg 1983a, 254–255, 270) Armas Luukon mukaan Vaasassa oli 1750 jo 38 kaksifooninkista. Ruotsin puolella uusia paritupia ei tehty 1800-luvun puolivälin jälkeen. (Vuorela 1949, 39, 43; Luukko 1979, 84–87) Vaikutusten etenemissuuntaan Vuorela ei ota selvää kantaa, sillä parirakenteinen asuinyhdistelmä tunnetaan myös suomen-sukuisilta kansoilta.

Venäjänvallan aikana eteläpohjalainen pohjalaistalo kasvoi korkeutta ja tuli vivahteikkaammaksi. Hallitsevaksi ja suuntaa näyttäväksi tuli kaksikerroksinen asuinrakennus, jossa oli 25–27 hirsikertaa. Välivaiheena syntyi puolitoistakerroksinen talo. Sekamuotoakin tehtiin: talon toinen pää saattoi pitkään olla puolitoista- ja toinen kaksikerroksinen. Tehtiin myös keskitupatyyppejä taloja, joissa suurin huone rakennettiin talon keskelle samaan tapaan kuin keskisalityypin virkataloissa. Kaikki eivät tarvinnut suuria huonetiloja: edelleen tehtiin myös yksikerroksisia pohjalaistaloja, joihin käytettiin 12–13 hirsikertaa. (Vuorela 1949, 44, 49, 54) Etelä- ja Keski-Pohjanmaan rajoilla kehittyi oma rakennustyyppinsä: sivukamaritupa, jonka lähtökohta oli Vuorelan käsityksen mukaan säätyläisten piirissä. Sillekin hän löysi vertailukoh-tia myös Karjalasta. (Vuorela 1949, 45–49; ks. tarkemmin Käsälä 1984; Ahlbäck 1983, 110)

POHJALAISTALOILLE LEIMALLISIA PIIRTEITÄ

Monimuotoisessa pohjalaistalossa on myös yleisiä tyyppi- ja piirteitä. Vuorela tarkastelee räystäslaseja, ylöspäin leveneviä eli liuhoja seiniä, huonejärjestystä, pohjalaistaloille tyypillisiä ovia ja ikkunoita, päätykolmioita ja kuisteja. Samat tyypillisyydet

toistuvat myös myöhemmässä pohjalaistalokirjallisuudessa. (Bonns 1983; Lång-Kivilinna ja Hautamäki 2011, 18–19) Kaikki pohjalaistalon tuntomerkit eivät esiinny samassa rakennuksessa, ja jotkut piirteistä ovat jopa toisilleen vaihtoehtoisia. Alueellinen vaihtelu on huomattavaa, mutta se tunnetaan valitettavan huonosti.

Ulospäin näkyviin piirteisiin kuuluvat räystäslasit, joiden esikuva saatiin Ruotsista. Vuorela kertoo, että vain kaikkein pienimmät asuinrakennukset (torpat ja mäkituvat) voitiin rakentaa ilman räystäslaseja. Porstuassa oli kaksiosainen ovi pitämään eläimiä loitolla. Yläkertaan nousevien portaiden alle oli erotettu elintarvikkeiden varastotilaksi kanttuuri. Yläkerta pidettiin aluksi varastona. Varallisuuden ja tilantarpeen kasvaessa sinne alettiin erottaa kamareita, ensin porstuan kohdalle linjaan päätykamari ja porstuanpäällystä. Tällaisena pohjalainen talotyyppi levisi idässä kauas Keski-Suomeen, Multialle asti. Täydellisen kaksikerroksisen pohjalaistalon huonetila on koko laajuudeltaan ehyt myös yläkerrassa. Vuorelan mukaan 1800-luvulla toinen kerros oli harvoin asuintilana. Sitä käytettiin toissijaisiin tehtäviin: kesäasuntona, juhlatilana tai vaikkapa kokouspaikkana käräjille ja kinkereille. Asumattomankin yläkerran ikkunoissa pidettiin verhoja. (Vuorela 1949, 50–55, 68)

Monet pohjalaistalojen tyyppi- ja piirteet syntyivät vasta kaksikerroksiseen asuinrakennukseen. Porstuan eteen alettiin rakentaa katettuja kuisteja. Tämäkin piirre levisi kauas Keski-Suomeen. (Vuorela 1949, 69–70; myös Hämäläinen 1930b, 126) Suomalaiset kuistit ovat tyyppiltään samoja, joita tavataan Ruotsin Helsinglannista asti. Sen sijaan rakennuksen ylöspäin leviävä muoto on eteläpoh-

jalainen erikoisuus, jolle ei ilmeisesti löydy vastinetta Ruotsista. Se on suomalaisen pohjalaistalon ehkä silmiinpistävin piirre. Länsipohjassa liuhalle eli ylöspäin leveneviksi rakennettiin vain latoja ja aittoja, Etelä-Pohjanmaalla suuret kaksikerroksiset asuinrakennuksetkin. On muitakin seikkoja, joissa Vuorela näkee eroja suomalaisen ja ruotsalaisen pohjalaistalon välillä. Ruotsin Helsinglannin, Taalainmaan, Vermlannin ja Itä-Göötanmaan kaksifooninkiset ovat lähtöisin kaupunkikulttuurin piiristä. Suomessa niitä rakennettiin sisämaahan, maaseudun emäpitäjien rintamaille, kuitenkin harvemmin sivukyliin. Kertomuksesta vuosien 1760–62 valtiopäiville ilmenee, että Ilmajoella oli jo tuohon aikaan kaksikerroksisia pohjalaistaloja. Samoin niitä tunnetaan ruotsinkielisen Pohjanmaan maalaiskunnista, esimerkiksi Maalahdelta. (Vuorela 1949, 59–60; Ahlbäck 1983, 147–148)

Kaksikerroksiset talot yleistyivät Pohjanlahden molemmin puolin samaan aikaan, mutta Ruotsissa niiden rakentaminen päättyi aikaisemmin 1800-luvun puolella, kun sahaehtoisuus alkoi standardoida rakentamista. Vuorelan arvion mukaan ruotsalaiset talonpoikaistalot ovat eteläpohjalaisia pohjalaistaloja pienempiä. (Vuorela 1949, 63–64) Molemmissa maissa kaksikerroksiset ovat niin samankaltaisia, että niillä epäilemättä on yhteinen alkuperä. Vuorela arvelee, että Suomessa on jäljiteltä läntistä rakentamistapaa, mutta päinvastainen vaikutussuuntakin on mahdollinen. Suomalaisia muuttoaaltoja on tapahtunut Keski-Pohjolan alueelle 1500-luvulta alkaen. (Elenius 2010) Suomalaisia laivanrakentajia, samoin kuin kirkon- ja talonrakentajia on kysytty osajina 1700–1800-lukujen aikana koko Pohjanlahden rannikkoalueella. Tiedämme, että aikaisemmista rakentamiseen

RAKENNUS		INTERIÖÖRI	
	räystäslasit		tuvan avoimet hirsirakenteet
	levenevät seinät		
	huonejärjestys		leivinuunin ja takan yhdistävä tulisija
	ovien, ikkunoiden ja vuorilautojen koristelu		
	kuistit		kalustus: pöytä, tuolit, seinää kiertävä penkki, nurkkakaapit, astiakaapit, säilytysarkut, kiinteä kerrossänky
	päätykolmiot		

Kuvio 4. Pohjalaistalolle leimallisia piirteitä

liittyvistä innovaatioista esimerkiksi lamasalvos on siirtynyt idästä länteen. Todennäköisesti vaihteita on kulkenut molempiin suuntiin, niin että pohjalaistalon alkuperää ei voida eikä pidä täsmentää Pohjanlahden ympäristöä tarkemmalle alueelle. Kattavalla rakennus- ja kulttuurihistoriallisella tutkimuksella olisi kuitenkin paljon sanottavaa pohjalaistaloista. Voitaisiin kuvata, millaisia ovat pohjalaistalojen alueelliset erot ja samalla selvittää, mistä eri piirteet ovat lähtöisin ja miten ne ovat levinneet.

Monet pohjalaistalon tyyppi- ja piirteet löytyvät rakennuksen sisältä: huomiota kiinnittäviä ovat tuvan yläosan avoimet hirsirakenteet. Näkyvimpänä ovat takkihirret eli vuoluhirret, niiden yllä ristikkäin mahdollisesti välahirret ja sitten yläkeran pohjaa kannattelevat niskahirret. Takkihirsien varaan on voitu ripustaa käyttöesineitä, yleisesti leipävartaat, joskus esimerkiksi nukkumalaveri tai lapsen keinu. Tärkeä katseenvangitsija on myös eteläpohjalainen tulisija, jossa takka ja leivinuuni yhdistyvät. Takan koristelussa ja muotoilussa on huomattavia alueellisia eroja, jotka kaipaavat selvittämistä. Pohjalaistaloille luonteenomaiseen kalustukseen kuuluvat pöytä, tuolit, säilytysarkut, nurkkakaapit, seinään kiinni rakennettu kerrosänky sekä tuvan sivuseinää kiertävä kannellinen penkki. Se vakiintui kuitenkin vasta 1800-luvun kuluessa. (Vuorela 1949, 79, 87, 94)

POHJALAISTALON ARVOMAAILMA

ASiantuntija-arvo ja kokemuksellinen arvo

Rakennusten arvoa voidaan lähestyä monesta suunnasta. Tavallisimmin huomioon otettuja tekijöitä ovat rakennuksen kulttuurinen ja rakennushistoriallinen merkitys. Tarkastellaan sitä, kuinka harvinainen, tyyppillinen, edustava tai kerroksinen kyseinen rakennus on. Lisäksi rakennusta arvioidaan myös ympäristönsä osana. Tarkastellaan sitä, kuinka rakennus toimii maisemassaan; millaisen kulttuurimaiseman se muodostaa. Kaikkein tärkeimmiksi arvioidut rakennukset on suojeltu rakennussuojelulain nojalla tai alemmantasoisella kaavamerkinnällä. Näin ainakin periaatteessa: totuus on, että rakennusten kulttuurisen arvon arvioimiseen perustuva tieto on usein hajanaista ja epätäydellistä, siksi suojelumerkinnätkin jäävät puutteellisiksi. Moni ainutlaatuisista kulttuurista arvoa omaava rakennus on vailla suojelua. Useimmiten arvon määrittelyssä tukeudutaan asiantun-

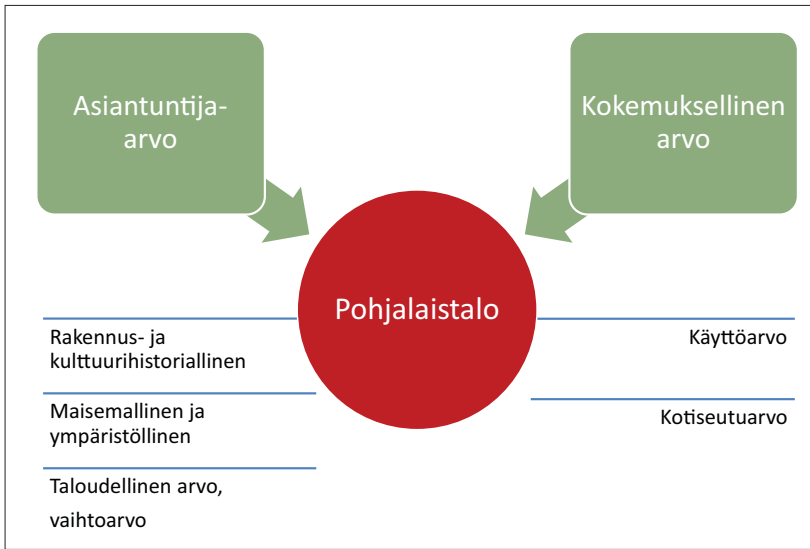
tijoiden mielipiteeseen. Arvonmäärittely perustuu viranomaispäätöksiin ja heidän tuekseen esitettyihin asiantuntijalausuntoihin. Kannanmuodostajina ovat esimerkiksi arkkitehdit, suunnittelijat, taidehistorioitsijat ja rakennusinsinöörit.

Taloudellinen arvo määräytyy periaatteensa markkinoilla. Myyntihinnassa paljastuu talon vaihtoarvo: se rahallinen arvo, joka rakennuksella vaihtohetkellä on. Mutta jos rakennus on kulttuurihistoriallisesti arvokas, rahallinen arvokin on vaikea määrittää. Markkinametafora kuvaa huonosti tilannetta, jossa myytävänä on ainutlaatuinen, kaikista muista myytävistä hyödykkeistä poikkeava tuote. Apuna voidaan käyttää asiantuntijoita samaan tapaan kuin antiikkiesineen rahallisen arvon määrittämisessä, mutta tällainen arvo realisoituu vain, jos kohteella on ostaja, joka on valmis tunnustamaan ja tunnustamaan kulttuurihistoriallisen arvon merkityksen.

Vaikuttaa siis siltä, että niin historiallinen, ympäristöllinen kuin taloudellinenkin arvo perustuvat suurelta osin asiantuntija-arvioon. Ne vaikuttavat jossain määrin toisiinsa, mutta vaikutus ei ole yksiselitteinen. Rakennuksen kulttuurihistoriallisen arvon tunnistaminen ei aina tee siitä arvosijoitusta. Talonomistajan tuntemukset voivat olla jopa päinvastaisia: kulttuurihistoriallisen perinnön äärellä tunnetaan suurta voimattomuutta. Kaikki maksaa. Rakennustarpeita ja osaavia työntekijöitä on vaikea saada. Kaiken yllä häilyvä vaara kulttuuriarvojen menettämisestä.

Tunneimme ja tunnustamme myös sellaista arvon muodostumista, joka ei perustu ulkopuoliseen arviointiin. Kyseessä on käyttöarvo, joka pohjalaistalolla on kotina, maisemana ja kotiseudun osana. Käyttöarvo perustuu talon kokijoiden – siis omistajien, asukkaiden ja kotiseudun eläjien – omaan kokemukseen. Jokainen on mestari arvioimaan oman talonsa käyttöarvoa. Omalla kodilla on aivan erityinen arvo, jota on vaikea rahalla mitata. Kotiseutu-arvo ilmenee myös elämysympäristössä: jokainen voi kysyä itseltään, mitkä ovat niitä kohteita – vaikkapa talonpoikaistaloja – joita ilman en viihtyisi asuinseudullani tai jotka ovat kotiseutukokemuksen kannalta ratkaisevia.

Vaikka arvonmuodostuksen kokemuksellinen puoli on aivan todellinen ja helppo tunnustaa, se jää viranomaistyöskentelyssä usein asiantuntijalausuntojen varjoon. Kaavaa laadittaessa huomiota otetaan arkkitehtonisesti tärkeä rakennus ja maisemaa hallitseva puu, mutta huomiotta voi jäädä jokin toinen rakennus tai puu, jotka ovat olleet sukupolvien ajan kyläläisten tärkeimpiä tapaamispaikkoja. Tällaisilla kotiseudun avainkohteilla ei ole virallisuonteista asemaa, vaikka ne ovat muis-

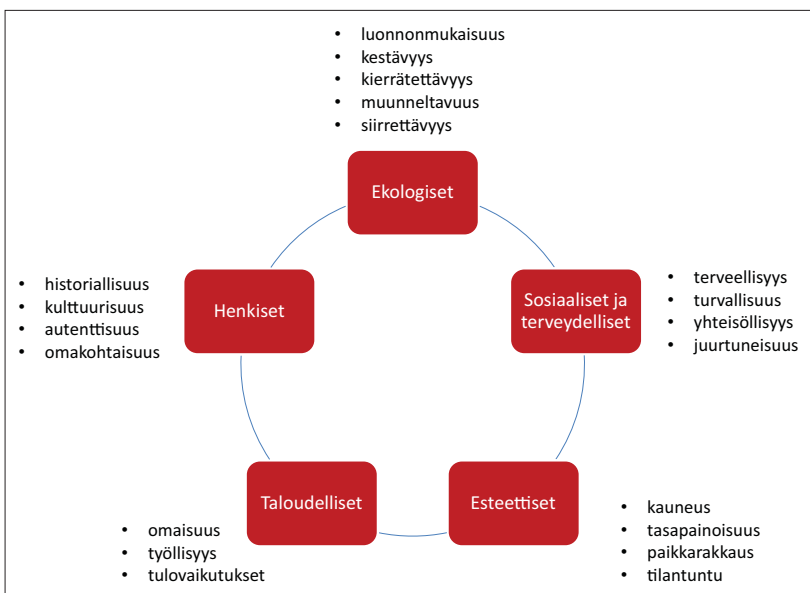

Kuvio 5. Asiantuntija-arvo ja kokemuksellinen arvo. Rakennus- ja kulttuurihistoriallinen arvo ja maisema-arvo voivat olla jotain aivan muuta kuin rakennusten taloudellinen arvo tai niiden henkilökohtainen merkitys asukkaalle.

tin paikkoja sanan varsinaisessa merkityksessä (Muistin paikka on ranskalaisen historioitsijan, Pierre Noran, laajassa toimitustyössään kuuluisaksi tekemä käsite: *Les Lieux de mémoire, 3 tomes: 1 La République, 2 La Nation, 3 Les France 1983–1992*): niihin on kasautunut henkilökohtaisia kokemuksia koko elämänhistorian matkalta. Yhteisön (esimerkiksi kylän tai suvun) historiatietoisuutta ne venyttävät kauemmas kuin yhdenkään yksilön oma muisti yltää. Pohjalaistalot ovat tällaisia muistin paikkoja. Niihin liitetään voimakkaita ko-

tiseutu-arvoja, koska ne pelkällä olemassa olollaan kertovat yhteisestä menneisyydestä. Merkitystä on sillä, että talo hallitsee maisemaa, mutta myös sillä että vuosisatojen kuluessa talo ja sen ympäristö ovat vuoropuheluna täydentäneet toisiaan. Jos talo otetaan pois, sen ympäristö ruhjoutuu. Paikka ei enää ole sama. Haavan umpeutuminen kestää vuosikymmeniä.

Vielä suurempi merkitys on sillä, että talo on tekemisen ja tapahtumien paikka. Pohjalaistalo ei ole pelkästään aineellinen rakennus sisätiloi-

Kuvio 6. Pohjalaistalossa yhdistyviä arvoja

neen. Se on myös pihapiiri ja vieläkin enemmän: henkinen ja sosiaalinen kulttuuriympäristö, jossa eläminen vaikuttaa asukkaiden elämäntapaan ja -arvoihin, ehkä jopa luonteeseen. Suuri osa pohjalaistaloista on edelleen ihmisten koteja. Vanhimmat niistä ovat olleet yhtäjaksoisesti asuinkäytössä kohta kolmesataa vuotta. Tällainen elämäntapa jättää asujiin jäljet. Taloihin liittyy omanlaisensa filosofia ja elämäntapa.

Monet pohjalaistalojen arvot ovat ihan samoja riippumatta siitä, onko arvon määrittelijä asiantuntijan vai autenttisen kokijan asemassa. Molemmat kohtaavat pohjalaistalossa ekologisia, sosiaalisia, esteettisiä, taloudellisia ja henkisiä arvoja. Niistä osa liittyy nimenomaan pohjalaistalon erityispiirteisiin, osa voidaan tavata jossain muusakin asumismuodossa. Jokin arvo voi liittyä esimerkiksi hirsirakentamiseen, jokin toinen vaikkapa yleisesti perheyhteisöihin.

EKOLOGISUUS: LUONNONMUKAISUUS, KESTÄVYYS, MUUNNELTAVUUS, KIERRÄTETTÄVYYS, SIIRRETTÄVYYS

Pohjalaistalo on monella tavoin ekologisesti esimerkillinen. Kaikki sen materiaalit ovat luonnonmukaisia, pitkä-ikäisiä ja kierrätettäviä. Pohjoismaisessa ilmanalassa hiili sitoutuu hirsiseinään tavallisesti vuosisadoiksi, joskus jopa tuhansiksi vuosiksi. Pohjolan vanhimmat käytössä olevat hirsirakennukset on tehty 1200-luvulla. Normaalioissa hirsien hapettuminen on erittäin vähäistä. Vesivahingon sattuessa alimpia hirsikertoja voidaan joutua vaihtamaan. Hirsiin sitoutunutta hiiltä palaa luonnonkiertoon lähinnä tulipaloissa. Sitäkin yleisempää on ollut talojen siirtäminen tai sen osien kierrättäminen hirsinä. (Vanhan rakennuksen ekologisuudesta, ks: Lahtinen 2014, 20–28; Hirsitalon energiatehokkuudesta, ks. Huotari 2012)

Hirsirakennus on todellinen kestokulutushyödyke. Se on suunniteltu kestämaan aikaa. Hirsitalo on kuin Lego-rakennussarja: muunneltava, siirrettävä, monella tavalla mukautumiskykyinen. Usein taloa on laajennettu pala palalta tarpeiden ja taloudellisen tilanteen mukaan. Aluksi rakennettiin välttämättömin osa, jota on myöhemmin voitu jatkaa tai korottaa. Hirsikertoja voidaan lisätä päälle tai perään, tarpeen mukaan, mutta myös toisin päin: perinnönjaossa taloja on pantu kirjaimellisesti paloiksi. Poika on vienyt mennessään esimerkiksi yläkerran tai talon toisen pään. Taloja on siirretty viranomaisten määräyksestä. Esimerkiksi isossajaossa kylärakennetta haluttiin hajot-

taa ja tiluksia yhtenäistää. Pohjanmaan alavilla mailla rakennuksia on siirretty myös tulvien alta, ja tietenkin ne ovat olleet myös arvokasta kauppatavaraa. Tyhjiilleen jääneen talon kehikolle on aina ollut uutta käyttöä: moni talo on rakennettu vanhan talon kehikosta. Hirsirungolla voi olla kolme elämää asuinrakennuksena ennen kuin se päättyy talousrakennuksen, karjasuojan tai lopulta ladon kehikoksi. Vielä senkin jälkeen satoja vuosia vanhat hirret voidaan käyttää polttopuuna.

Hirsisalvos kestää hyvin siirtämistä. Lyhyet siirrot on perinteisesti tehty rullasiirtoina. Jopa kaksikerroksisia pohjalaistaloja on siirretty miesvoimin kokonaisina rullaamalla vielä 1930-luvulla. Siihen tarvittiin koko kylän panos. Talosta purettiin muurit ja lattia sekä poistettiin ikkunat. Väli-pohjat jätettiin paikalleen sitomaan hirsirunkoa. Tyhjä talo kangettiin ylös, niin että rullat saatiin alimman hirsikerran alle. Rullat olivat toista metriä pitkiä, ja niiden päässä oli reiät vääntökankia varten. Rullia tarvittiin paljon – samoin kangenvääntäjiä. Rullaus tehtiin maahan asetettujen hirsien yli, siten, että hirsiiä ja rullia siirrettiin jatkuvasti talon takaa etupuolelle. Näin talo siirtyi viidenkymmenen–sadan metrin päivävauhtia. (*Pihasta pihaan. Kuortaneen Länsirannan kyläkirja* 2008, 51 - 52, 311)

Pitemmät siirrot on aina tehty purkamalla. Hirret numeroidaan ja kuljetetaan uuteen kokoa-mispaikkaan kuorma-autolla, junalla tai laivalla. Näin pohjalaistaloja on siirretty jopa pääkaupunkiseudulle. (Lång-Kivlinna ja Hautamäki 2011, 28-29)

Siirtäminen on aina kuulunut pohjalaistalojen perusfilosofiaan. Ne on suunniteltu siirrettäviksi. Talo voidaan koota alkuperäiseen asuunsa, samalla voidaan toteuttaa myös perusparannus. Missään pohjalaistaloalueella siirtämiseen ei kuitenkaan suhtauduta kevyesti. Siirtäminen on viimeiseksi valittu keino, sillä siirrossa menetetään aina jotakin talon alkuperäisestä arvosta. Menetyksiä tulee sekä talon omistajalle että seudun asukkaille. Jokainen talo on ihmisten kotiseudun osa. Se kuuluu kaikkien yhteiseen maisemaan. Rakennuksiin ja niiden muodostamaan kokonaisuuteen liittyy yhteisiä ja yksityisiä muistoja. Siirtäminen on hyvä ratkaisu silloin, kun rakennuksen säilyminen alkuperäisellä paikallaan on uhattuna. Pohjalaistalolle ei ole eduksi olla tyhjiällä. On kunniaakkaampaa palvella toisessa ympäristössä uuden perheen kotina, kuin rapistua kylmillään asumattomana. Talo on kesänviettopaikkakin parempi kuin kokonaan tyhjä piha.

Kuva 7. Yksityiskohta Rinta-Valkaman pihapiiristä Jalasjärveltä. Kuva SeAMK, konsevoinnin koulutusohjelma.

SOSIAALISET ARVOT: TERVEELLISYYS, TURVALLISUUS, YHTEISÖLLISYYS, JUURTUNEISUUS

Pohjalaistaloissa on nähty myös monenlaisia hyvinvointiarvoja. Niistä osa liittyy rakentamisen ratkaisuihin, osa pohjalaistaloperinteeseen kuuluvaan elämäntapaan. Pohjalaistalojen erityisenä vahvuutena on hyvä ilmanlaatu. Se johtuu perinteisestä rakennustekniikasta. Hengittävä hirsitalo on terveellinen asua. Sitä voi moittia kylmäksi, suureksikin, mutta tuskin epäterveelliseksi. Kun ilmanvaihto toimii, homekasvustot eivät menesty.

Eteläpohjalaiset tuovat mielellään esiin myös pohjalaistaloihin liittyvän yhteisöllisyyden. (Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 52–53) Sillä on vaikutuksensa henkiseen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Tutuus, turvallisuus, asioiden sujuvuus ja ennakoitavuus ovat asukkaiden itsensä mainitsemia turvallisuustekijöitä. Elämän riepotellessa yhteisö voi olla turvaverkko.

Suuressa talossa ei ole kyse pelkästään näyttämisenhalusta. Kokonaiset perhekunnat, kolme- tai jopa neljässä polvessa, ovat asuneet saman katon alla kahdessa kerroksessa. Monisukupolvisten suurperheiden tarpeisiin pohjalaistalo oli käytännöllinen ja taloudellinen ratkaisu. Tarpeen kasvaessa nuorelleparille järjestettiin tilat yläker-

rasta. Toinen ratkaisutapa oli erillisen pikkutuvan rakentaminen syytinkituvaksi. Se jäljitteli huonejärjestykseltään päärakennusta. Aluksi syytinkirakennukset olivat eräänlaisia luttitupia. Pikkutupa yleistyi 1800-luvulla. (Vuorela 1949, 65–67)

Yhteisasuminen mahdollisti perinteiden välittymisen. Isovanhemmat antoivat merkittävän osan esimerkiksi lastenhoitoon ja kasvatukseen liittyvissä asioissa. Aiemmin pohjalaistalon yhteisöön kuuluivat myös palkolliset, jotka asuivat samassa talossa tai pihapiirissä, väentuvassa. (Klemetti 1947, 20–95)

Yhteisöllisyyttä suosiva elämäntapa on vaikuttanut myös kylärakenteeseen. Eteläpohjalaiset kylät ovat muodostuneet taloja jakamalla. Vuokraviljelyn yleistyessä sukulaiselle voitiin osoittaa myös torppa. Sen sijaan niitä ei mielellään suotu perheen ulkopuolisille. Vaikka torpat saattoivat olla verrattain pieniä, niiden asukkaat olivat arvostukseltaan usein lähes yhdenveroisia talollisten sukulaistensa kanssa. Tällaisessa järjestelmässä rajan vetäminen kylän ja suvun väliin ei aina ole yksinkertaista. Kun talot periytyvät, sukulainen ja naapuri alkavat vuosien saatossa tarkoittaa melkein samaa asiaa. Kaikki kulmakunnan asukkaat ovat jotain sukua toisilleen. Monille pohjalaisille sukulaisuus on edelleen luonteva tapa määrittää oma kotiseu-

tunsa. Kotiseutu on siellä, missä oma perhe ja sukulaiset ovat. (Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 51, 128–129)

ESTEETTISET ARVOT: KAUNEUS, TASAPAINOISUUS, PAIKKARAKKAUS, TILANTUNTU

Pohjalaistaloja kiitellään myös kauneusarvoista. Niitä pidetään visuaalisesti kiinnostavina ja puoleensavetävinä. Etelä-Pohjanmaa tunnetaan pohjalaistaloistaan, ja taloihin liitetään lähes yksinomaan myönteisiä mielikuvia. Harva osaa kuitenkin eritellä, mitkä nimenomaiset tekijät ovat ratkaisevia miellyttävän vaikutelman syntymiselle. Yleensä mainitaan rakennuksen yleinen ilme, kokonaisuus. Sillä tarkoitetaan juuri niitä pohjalaistaloille tyypillisiä piirteitä, joita käsiteltiin edellä: klassiset mittasuhteet ja rakennuksen koko, ovien ja ikkunoiden, erityisesti räystäslasien linjakas sijoittelu, liuhat seinät, huonejärjestys, päätykolmiot, kuistit, vuorilautojen ja ovien koristelu. Monien mielestä kokonaisuuteen vaikuttaa ratkaisevasti myös taloille tyypillinen, mutta ei ehdoton punamultamaalaus valkoisin nurkkalaudoin.

Jo pelkästään rakennuksen koolla on suuri merkitys. Pienessäkin pohjalaistalossa on suuren rakennuksen tuntua. Vaikutelma syntyy mittasuhteista ja mahdollisuudesta kulkea huoneesta toiseen eri reittejä. Suureltakin vaikuttavassa talossa on joskus yllättävän pieni huoneala. Vielä merkitystä on pihalla ja puutarhalla ja sillä, miten rakennus sijoittuu maisemaan. Pohjanmaan maisemamaakunnan avaruudessa korkeat (ja liuhat) talot hallitsevat maisemaa ja näkyvät kauas.

Pohjalaistalojen ilmettä ja kauneusarvoja käsitellään tarkemmin Matti Mäkelän kirjoittamassa luvussa tässä kirjassa.

TALOUDELLISET ARVOT: OMAISUUS, TULO- JA TYÖLLISYYSVAIKUTUKSET

Jokaisella rakennuksella on taloudellista arvoa omaisuutena. Se, miten omaisuuttaan käyttää vaikuttaa siihen, millaista tuottoa tai mitä kustannuksia rakennuksesta saa. Aina ei kyse ole sijoituksesta, jossa kiinteistö on hankittu arvon säilyttäjäksi. Tällainen itseisarvoinen taloudellinen arvo lienee talonpoikaistalojen kohdalla poikkeuksellista. Pohjalaistaloja ei hankita sijoituskohteiksi, mutta niillä on monenlaista muuta pääomakäyttöä. Asuntona, maatilana ja liiketilana talonpoikaistalokin on pääomaa ja tulonhankkimisen väline. On sellaisiakin liiketoimintakonsepteja, joissa pohjalaistaloa on vaikeaa korvata millään muulla.

Esimerkiksi maatalon matkailukäyttöön otetussa pohjalaistalossa yhdistyy samanaikaisesti aineellinen ja aineeton varallisuus: rakennus voi sellaisenaan toimia liikekiinteistönä tai majoitustilana ja on samalla myös yrityksen keskeistä kulttuuripääomaa. Vuosisatojen elämää ja paikan henkeä tarjotaan ja tunnelmineen on vaikea hankkia. (Luoto 2008, erit. 159–162)

Jokainen pohjalaistalon omistaja ja asukas jou-tuu punnitsemaan taloudellisia arvoja paljon arkiemmasta tulokulmasta. Vanhan talon ylläpito on aina myös kustannuskysymys. Kuinka paljon olet valmis maksamaan perinteisestä talonpoikaistalosta, sen vaatimasta ylläpidosta ja täydennysrakentamisesta? Mielenkiintoinen kysymys on myös se, kasvaako kulttuurisesti kestävä pohjalaistalo myös rahallista korkoa? Lisääkö perinnetietoinen kiinteistöhoito pohjalaistalon rahallista arvoa? Pohjalaistalon kunnostaminen perinteitä kunnioittaen ja kulttuurisesti kestävällä tavalla lisää sen niukkuus- ja autenttisuusarvoja, mutta onko olemassa nämä arvot tunnistavat talo- tai antiikkimarkkinat?

HENKISET ARVOT: KULTTUURISUUS, HISTORIAALLISUUS, AUTENTTISUUS, OMAKOHTAISUUS

Pohjalaistalokulttuuriin liitettäviä henkisiä arvoja on niin paljon, että vain pientä osaa voidaan raapaista näin lyhyessä kirjoituksessa. Esteettisyyskin kuuluu henkisiin arvoihin; sitä käsiteltiin jo edellä omana arvoluokkana.

Tärkeimpiin henkisiin arvoihin kuuluu pohjalaistalojen historiallisuus. Kyse on sekä rakennus- ja kulttuurihistoriallisesta merkityksestä että myös muusta rakennukseen tihentyneestä historiallisuudesta. Talo on voinut olla merkittävien tapahtumien paikka; silloin sillä on vähintään paikallishistoriallista merkitystä. Kiinnostavien henkilöiden kodeilla on jopa yleistä henkilöhistoriallista arvoa. Edelleen talon rakenteelliset ratkaisut ja esineistö voivat olla tieteellisesti kiinnostavia. Historia on konkretian ja erityisen tiede. (Dardel 1946) Siksi yhden tai harvojen kohteiden suojeleminen tai museominen ei ammenna historiallisuutta tyhjiin. Jokaisessa pohjalaistalossa on omat kiinnostavat erityispiirteensä ja siksi myös oma museaalinen merkityksensä esimerkiksi alueellisten tyyppiipiirteiden edustajina.

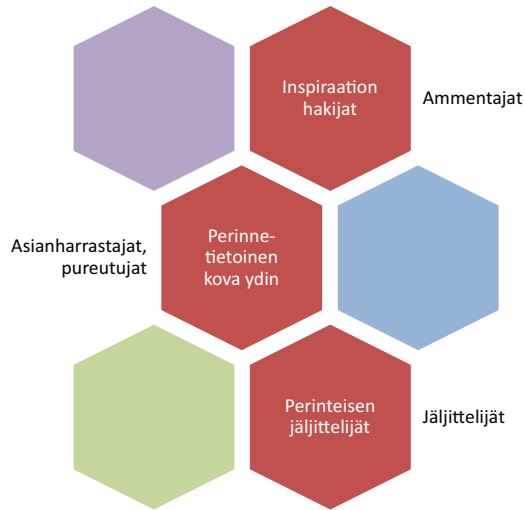
Historiallisuus on myös henkilökohtainen asia. Pohjalaistalo on asukkaidensa oman historian muistin paikka, täynnä eletyn elämän jälkiä. Sillä on henkilökohtaista arvoa oman ja yhteisön historia-tietoisuuden kannalta. Pohjalaistalon henkisiin

arvoihin kuuluu siis myös omakohtaisuus. Laajasti tulkittuna pohjalaistalon historiallisuudella ymmärretään kaikkea sitä, millä rakennus saa katsojan tietoiseksi omasta historiastaan. Kaikki rakennukseen kertynyt historiallisuus tekee talosta arvokkaamman, vaikka kaikkea ei voi eikä pidäkään museoida.

Kulttuurisuus on toinen tämän ryhmän keskeinen arvokokonaisuus. Pohjalaistalot ovat osa yhteistä perintöämme. Ne ovat kulttuurimme edustajia. Kulttuurisuutta on mahdotonta ja tarpeellontakin erottaa tiukasti historiallisuudesta, mutta niiden näkökulmat ovat erilaiset. Kulttuurisuudessa korostuvat monimuotoisuuden, aitouden ja alkuperäisyyden ajatukset. Joskus tähän viitataan myös (hieman ongelmallisella) kulttuurisen kestävyuden käsitteellä. (Chiu 2004, 68–70; Throsby 2008) Rakennuskannan jatkuvasti kasvavassa talonpoikaisrakennukset käyvät suhteellisesti yhä harvinaisemmiksi. Siksi jäljellä olevilla pohjalaistaloilla on tärkeä merkitys kulttuurisen monimuotoisuutemme säilymisessä. Valitettavasti taloja myös tuhoutuu, ja niitä muutetaan uusiin tarpeisiin. Autenttisia pohjalaistaloja alkuperäisessä asussaan ja aidossa ympäristössään on yhä vähemmän. Siksi autenttisuudesta on tullut entistä arvostetumpi ominaisuus. Sekä kulttuuriset että historialliset piirteet ovat oikeastaan todellisempia, kun talo toimii alkuperäisessä tarkoituksessaan ihmisten kotina. (Lineros Romero 2008, 29–36)

POHJALAISTALOT KIINNOSTAVAT

Kenties juuri rikkaan arvopohjansa vuoksi pohjalaistaloihin kohdistuu tänä päivänä monenlaista kiinnostusta. Motiivit vaihtelevat. Yhtä miellyttää talojen visuaalinen ilme, toista perinteinen elämäntapa, ekologisuus tai yhteisöllisyys. Yhdelle pohjalaistalo on tullut pyytämättä, esimerkiksi perintönä, toiselle se on pitkäaikaisen unelman täyttymys. Joku tavoittelee vanhaa ja alkuperäistä, toinen haluaisi rakentaa ihkauuden kodin nykyajan mukavuuksilla, mutta talonpoikaisperinnettä kunnioittaen. Joku painii täydennys- tai korjausrakentamisen käytännön ongelmien kanssa. Mistä saa materiaaleja ja osaavia työntekijöitä? Myös käyttötarkoitukset vaihtelevat: koti, loma-asunto, yritys. Kiinnostuksen kirjo vaihtelee myönteisestä uteliaisuudesta perinpohjaisiin asianharrastajiin. Ilmiön moniulotteisuus tulee paremmin ymmärretyksi, kun tarkastelemme pohjalaistaloihin kohdistuvaa kiinnostusta kolmen stereotyyppin avulla.

Kuvio 7. Perinnetietoinen kova ydin, inspiraation hakijat ja perinteen jäljittelijät

PUREUTUJAT

Pieni osa pohjalaistalojen kohderyhmästä on perinnerakentamiseen tai kansankulttuuriin vihkiytyneitä asianharrastajia tai ammattilaisia. He ovat pureutujia. Heitä kiinnostaa autenttinen, aito ja alkuperäinen: pohjalaistalo sen puhtaaksivijellyksessä muodossa. Pureutujia on vähän, mutta heillä on suuri merkitys yleiselle mielipiteelle ja pohjalaistalosta vallitsevalle käsitykselle. Pureutujat ovat pohjalaistaloharrastajien perinnetietoinen kova ydin, joka toimii omanatuntona ja viiteryhmänä kaikille muille kiinnostuneille. He tavoittelevat tietoa ja autenttista kokemusta. Heidän pohjalaistaloihin liittyvä historiatietoisuutensa on korkealla tasolla. Heidän näkemyksensä vaikuttaa ohjaavasti kaikkiin pohjalaistaloharrastajiin sekä myös suuren yleisön käsityksiin. He voivat olla keräilijöitä, koelmanmuodostajia samaan tapaan kuin antiikin harrastajat, numismaatikot tai postimerkkeilijät. Jos jollakin pohjalaistaloihin liittyvällä seikalla on pureutujien luottamus, sen on helpompi saavuttaa myös laajempien kansankerrosten hyväksyntä.

Pureutujiin suhtaudutaan yleensä erittäin myönteisesti. Asiantuntemus ja perehtyneisyys ovat kunnioitettavia ja arvostettavia piirteitä. Ne herättävät myös ihailua, sillä jokainen ymmärtää, kuinka vaativaa erikoistumista alkuperäisen pohjalaistalon asialle antautuminen edellyttää.

Pohjalaistaloihin pureutujilla on muihin asianharrastajiin samankaltainen suhde kuin kovalla ytimellä on missä tahansa joukkoliikkeessä: he

ovat kuin kaaderi puolueessa, uskovaiset kansankirkossa tai huippu-urheilijat liikunnanharrastajien joukossa. He ovat etuvartio, ydinryhmä ja perälauta. Erikoistuminen lisää tietoa ja osaamista. Siksi maailma tarvitsee ja arvostaa pureutujia.

AMMENTAJAT

Pohjalaistalot kiinnostavat myös inspiraation lähteenä. Rikas pohjalaistalokulttuuri on kuin lähde, josta voi käydä ammentamassa ideoita – inspiroitumassa. Talot sisältävät loputtomasti ratkaisuja ja yksityiskohtia, joita voidaan toistaa ja soveltaa uudessa, yllättävässäkin yhteydessä. Ammentajat näkevät pohjalaistalossa mahdollisuuden hakea vaihtoehtoja ja luoda uutta. Tämä voi synnyttää myös liiketoimintaa. Valtakunnalliseen tietoisuuteen noussut salmiakkikuvio eli rombi on painava näyttö liiketoiminnallisista mahdollisuuksista. Vinoneliö on perinteinen pohjalaisaihe, joka tunnetaan vuorilautojen ja huonekalujen koristeveistosta. Se on tuttu myös kodintekstiileistä ja vaatteista, esimerkiksi Jussi-paitojen salmiakkikuviona. Kuinka monta vinoneliön veroista yksityiskohtaa sisältyy pohjalaistalokulttuuriin? Tuhansia? Vai kymmeniätuhansia? Niiden yhdistelymahdollisuudet ovat loputtomat. Ammentajien pohjalaistalo on ehtymätön runsauden sarvi.

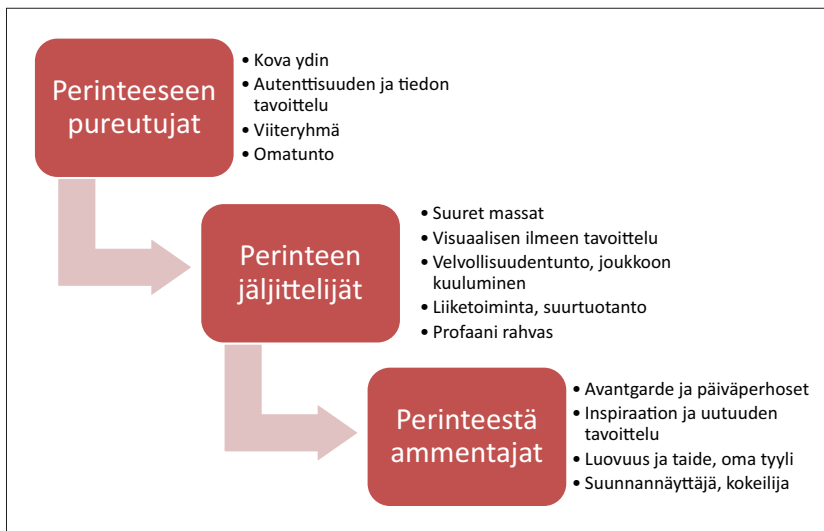
Lähemmin tarkasteltaessa ammentajissa on monenlaisia inspiroitujia: kädentaitajia oppimassa vanhasta; taiteilijoita hakemassa vaikutteita ja vahvistusta omalle tyyliilleen; haetaan yksityiskohtia, tunnelmaa tai kokonaisvaikutelmaa; he voivat olla avantgardea, oman alansa edelläkävijöitä, joka näyttää suuntaa suurille joukoille. Heitä ajaa ko-

Kuva 8. Rombi-kuviointia Töysän Ojanperän talon vuorilautoissa. Kuva Matti Mäkelä.

keilunhalu ja rajojen rikkominen. Tulos voi osoittautua kestäväksi tai jäädä päivänperhoseksi.

Luovuus, taide ja oma tyyli saavat yleisöltä yleensä osakseen laajaa hyväksyntää ja arvostusta. Suunnannäyttäjät ja taiteilijoita arvostetaan, mutta arvostuksen syyt ovat toiset kuin pureutujien kohdalla. Maailma tarvitsee taidetta, kokeilijoita ja suunnannäyttäjiä.

Kuvio 8. Pureutajat, jäljittelijät ja ammentajat

JÄLJITTELIJÄT

Vain pieni osa ihmisistä on ammentajia tai pureutujia. Ylivoimainen enemmistö jää aina ääripäiden väliin. He eivät ole kylmiä tai palavia vaan asennoituvat lähinnä neutraalisti, hyväksyvät muiden asettamat normit ja jäljittelevät niiden mukaista käyttäytymistä. Tämä pätee myös pohjalaistalojen asukkaisiin. Suurin osa ei ole erityisemmin pohtinut suhdettaan talonpoikaisasumiseen, koska mitään tarvetta suhteen tietoiseen muodostamiseen ei ole. Kyseessä ei ole oman aikamme erikoisuus: näin on ollut aina. Pohjalaistalo on saatettu hankkia siksi, kun muillakin on. Tämän näköisessä talossa ja tällä tavoin meillä päin on tavattu asua.

Suurin osa pohjalaistalon ystäväistä on jäljittelijöitä. He asuvat kuten muutkin, koska eivät halua herättää huomiota eivätkä halua rikkoa kokonaisuutta. He haluavat kuulua joukkoon ja tukevat mielellään yhteisiä valintoja. Motiivina voi olla esimerkiksi muoti, velvollisuudentunto tai yhteenkuuluvuuden halu.

Jäljittelijöillä on usein selvä käsitys siitä, millaisia kauneus- ja käyttöarvoja he asunnoltaan haluavat. He ovat oppineet pitämään pohjalaistalon ilmeestä – kenties he ovat kasvaneet sen muotokieleen – mutta he eivät vaadi aitoutta tai alkuperäisyyttä. Heitä kiinnostavat ratkaisut, joissa perinteinen ilme yhdistyy nykyajan vaatimuksiin. Toimiva jäljitelmä on jopa mieluisampi kuin aito ja alkuperäinen. Tämä tarjoaa hyvät edellytykset liiketoiminnalle ja jopa suurtuotannolle.

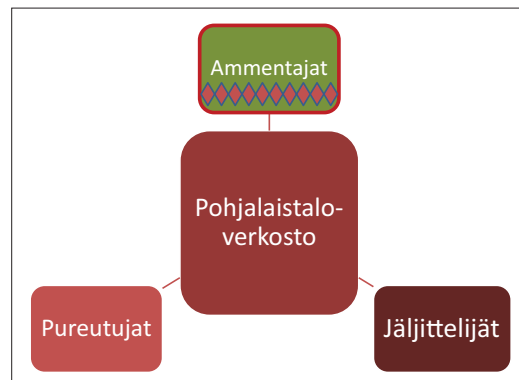
Jäljittelijöiden arvoa ei aina ymmärretä. Heihin suhtaudutaan joskus olankohautuksella tai väheksyvästi. Heitä ei pidetä erityisen kiinnostavina, koska he edustavat tavanomaista ja intohimotonta. Kierkegaardilaisessa filosofian perinteessä tällaista profaania rahvasta on kutsuttu yhteiskunnallisessa kontekstissa poroporvareiksi ja uskonnollisessa asiayhteydessä nimikristityiksi. Mielipiteen muodostumisessa jäljittelijät ovat kuitenkin tärkeitä kahdestakin syystä. Ensinnäkin he ovat määrällisesti johtavassa asemassa. Heidän käyttäytymisellään on huomattava taloudellinen merkitys. Heidän mielipiteensä liikuttaa markkinoita. Myös pureutujien ja ammentajien arvostus perustuu välillisesti jäljittelijöiden suureen määrään. Autenttisuudella ja inspiroitumisella on arvoa sinänsä. Siksi pureutujat ja ammentajat voivat toimia suunnannäyttäjinä muille. Mutta suunnannäyttäminen on turhaa, jos kukaan ei tule perässä. Ilman suurta rahvasta huolellinen pureutuminen ja uutta luova ammentaminen jäävät kuriositeeteiksi ja unohtuvat pois.

Jäljittelijät ovat arvokkaita toisestakin syystä. Yksittäinen kädenjälki kasvaa kansanperinteeksi

toistettuna. Sen pitää levitä. Kansanperinne on nimensä mukaisesti kansan perinnettä. Se on ”kansan sana taiteessa”, kuten Heikki Klemetti muotoili ajatuksen kirjansa nimeksi. (Klemetti 1948) Jos jäljittelijöitä ei koskaan olisi ollut, pureutujilla ei tänään olisi, mihin pureutua eikä ammentajilla, mistä ammentaa. Tämän päivän jäljittelijät jalostavat tietämättään tulevaisuuden kansanperinnön varantoa, jota pureutujat ja ammentajat tulevat myöhemmin käyttämään. Maailma tarvitsee myös jäljittelijöitä.

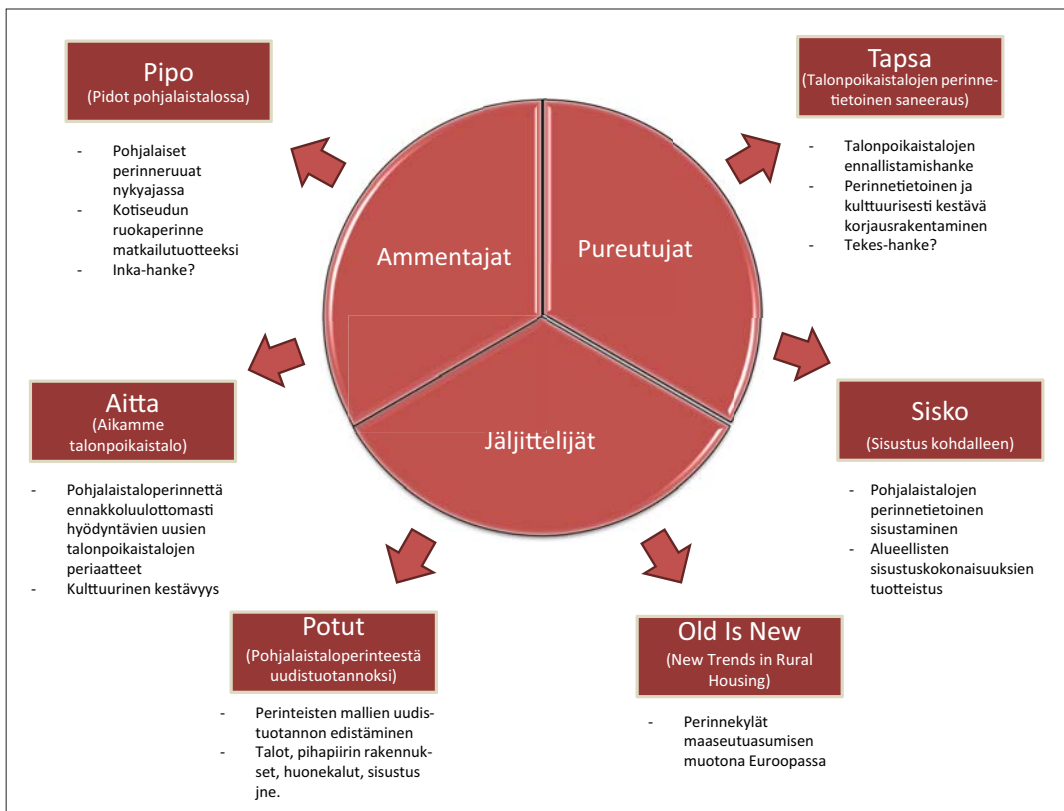
POHJALAISTALOVERKOSTO YHDISTÄÄ PUREUTUJAT, AMMENTAJAT JA JÄLJITTELIJÄT

Toimiakseen tehokkaasti pohjalaistaloverkoston on tunnistettava pohjalaistaloon kohdistuvan kiinnostuksen koko kirjo. Pureutujilla, ammentajilla ja jäljittelijöillä on kullakin omanlaisensa tulokulmat, tarpeet ja kiinnostuksenkohteet. Epäilemättä yhteisiä intressejäkin on paljon. Niihin verkoston tulee tarttua yhteisesti, jotta niitä voidaan edistää tutkimus-, kehittämis- ja koulutushankkeilla.

Kuvio 9. Verkosto pohjalaistaloihin kohdistuvaa kiinnostusta yhdistämässä

Yleinen pohjalaistalojen tutkimus on epäilemättä ensisijainen yhteisesti edistettävä aihealue. Perustietämyksen lisäämisestä hyötyvät kaikki verkoston osapuolet mutta myös koko tiedeyhteisö ja suomalainen yhteiskunta. Tarvitaan kulttuuri- ja aluehistoriallista sekä kansatieteellistä perustutkimusta. Puutteellisesti tunnetaan esimerkiksi pohjalaistalokulttuurin alueelliset tyylit ja kokonaisuudet, tyyppipiirteiden leviäminen ja niiden rajat sekä pohjalaistalojen merkitys kulttuuriperintönä. Nämä kaikki ovat tietämystä, joka pitää olla ole-

Kuvio 10. Hankeaihoita Pohjalaistaloverkostolle

massa ennen kuin pohjalaistalokulttuuria voidaan järjestelmällisesti ja kokonaisvaltaisesti kehittää ja tuotteistaa. Arkkitehtuurin ja rakentamisen alueilla perustietämys on paremmin olemassa, mutta sekin vaatii jatkuvaa päivittämistä ja tarkentamista. Uudet menetelmät, materiaalit, tarpeet ja normit vaikuttavat myös pohjalaistaloihin. Myös tiedonlevittämisen ja koulutuksen keskeiset ratkaisut kuuluvat verkoston yhteisten intressien piiriin.

Varmasti on myös sellaisia asioita, joissa tarpeet ovat eriytyneet. Siksi on hyödyllistä pohtia myös verkoston jakamista toiminnallisiin alaryhmiin, joissa pureutujat, ammentajat ja jäljittelijät voivat keskittyä juuri heitä koskeviin kysymyksiin. Kun kiinnostuksen kohteet, ongelmat ja tarpeet on tunnistettu, ratkaisua voidaan lähteä hakemaan eriytetyillä tutkimus-, kehittämis- ja koulutushankkeilla. Asia, joka pureutujien kannalta on äärimmäisen kiinnostava, ei välttämättä kosketa lainkaan ammentajia tai jäljittelijöitä ja toisinpäin.

Kutakin ryhmää kiinnostavat aihiot on kerättävä verkoston jäseniltä. Osa tarpeista on varmasti jo tiedossa, mutta osa työstyö vasta verkoston toiminnan käynnistyttyä. Seuraavassa on esimerkkejä erityyppisistä ryhmittäin erityytetyistä

kehittämisaioista. Kukin aihio voi johtaa moniin hanketoteutuksiin, joihin sisältyy tutkimusta, kehittämistoimintaa ja koulutusjaksoja.

KEHITTÄMISAIHIOITA PUREUTUJILLE

Moni pureutujaksi itsensä tunnistava pohjalaistalojen ystävä on ymmällään talonsa korjausrakentamisen kanssa. Vanhan rakennuksen korjaaminen on kallista ja vaatii monenlaista erityisosaamista. Monet työmenetelmät ja tarveaineet ovat vaikeasti saatavissa. Välitöntä korjausta vaativan vaurion edessäkin talonmestari saattaa tuntea voimattomuutta, sillä monet uudet rakennusmääräykset astuvat voimaan, jos vanhaan taloon kajotaan. Joskus säädökset ja ohjeet ovat ristiriitaisia tai niiden tarkoituksenmukaisuutta on vaikea käsittää.

Rakennusnormit tunnistavat huonosti perinnearvoja. Uudet, yleisesti käytettävät rakennusmenetelmät ja materiaalit jopa hävittävät niitä. Perinnetietoinen ja kulttuurisesti kestävä korjausrakentaminen on erittäin vaikeaa. On hallittava sekä nykyiset että perinteiset menetelmät ja materiaalit, on tunnettava lainsäädäntö ja siihen liittyvä monimutkainen normiohjaus.

Kulttuuristen arvojen turvaamisessa saavutetaan monesti paras tulos ottamalla uudestaan käyttöön talon alkuperäisiä ratkaisuja. Moni talo on ylikorjattu tuomalla siihen kulttuurisesti sopimattomia tai jopa haitallisia materiaaleja ja toteutustapoja, jotka samalla ovat alentaneet talon rahallista arvoa. Näin on voinut käydä, kun ohjenuoraksi on otettu jokin sinänsä hyvä tavoite: mukavuuksien lisääminen, energiatehokkuuden parantaminen tai ilmastomuutoksen hillitseminen. (Lahtinen 2014, 40–56)

Suurtuotannon ja massaräätälöinnin ratkaisut eivät sellaisenaan sovellu kulttuurisesti arvokkaiden kohteiden kunnostukseen. Perinnetietoiseen ja kulttuurisesti kestävään korjaus- ja täydennysrakentamiseen tarvitaan omia ratkaisuja. Esimerkiksi energiatehokkuutta voidaan parantaa myös perinteisillä menetelmillä ja materiaaleilla. Tarvitaan tietoa talonpoikaistalojen oikeaoppisesta ennallistamisesta, sen soveltamisesta käytäntöön ja näihin liittyvää koulutusta. Tarve purkautuu esimerkiksi kysymyksiin: Mitä materiaaleja ja menetelmiä voidaan käyttää? Mistä tarvittavia aineita ja tekijöitä saa? Miten ennallistaminen suoritetaan normien mukaisesti?

Autenttisuuden ja perinnearvojen edistämistarve koskee myös rakennuksen interiööriä. Pohjalaistalojen perinnetietoinen sisustaminen nostaa talon arvoa. Esineistön, huonekalujen ja muun sisustuksen aitoutta arvostetaan. Se täydentää kulttuurisesti arvokkaan rakennuksen kokonaisuudeksi. Tarvitaan lisää kohdeinventointeja, joiden on oltava alueellisesti niin kattavia, että yleisyydet ja tyypillisyydet voidaan hahmottaa ja samanaikaisesti riittävän perusteellisia syvällisen tiedon keräämiseksi. Inventointitieto mahdollistaa esimerkiksi alueellisten sisustuskokonaisuuksien suunnittelun. Autenttisuuden löytäminen, tunnistaminen ja täydentäminen tarjoavat erikoistumis mahdollisuuksia erityisesti itsenäisille ammatinharjoittajille, kuten rakentajille ja käsityöläisille.

KEHITTÄMISAIHIOITA JÄLJITTELIJÖILLE

Pohjalaistaloperinteen muodon toisintamisessa avautuu runsaasti liiketoiminnallisia näkymiä. Monenlaiset pohjalaistaloperinteen uudistustoimintohankkeet, perinteisten ratkaisujen siirtäminen nykyasumiseen, kokonaisten perinnekylien suunnittelu ja kaavoitus ovat esimerkkejä suurta yleisöä kiinnostavista kehittämisaihioista. Perinteisten mallien uudistustoiminta voi koskea kokonaisia taloja ja taloryhmiä, pihapiirin rakennuksia ja rakenteita, huonekaluja, käyttöesineitä tai vaikkapa kodin tekstiilejä. Ideoiden soveltaminen on yksin-

kertaisempaa, kun autenttisuuden vaatimusta ei koroteta määrääväksi. Huonekalun mittasuhteet, muoto ja ilme voidaan säilyttää, vaikka käyttöön otetaan uusi materiaali tai valmistusmenetelmä. Sekin voidaan tehdä enemmän tai vähemmän perinteitä kunnioittaen. Kylämaisemaan tulee aina väistämättä myös uusia osatekijöitä: rakennuksia, teitä ja maiseman yksityiskohtia. Samoin on yksittäisen huoneen kohdalla: interiööri täydentyy jo pelkästään siksi, että otamme käyttöön uutta tekniikkaa ja uusia ajattelutapoja: sähköistäminen, tietoliikenne, esteettömyysvaatimus. On tärkeää, että uudet tekijät sulautuvat kulttuuriseen kokonaisuuteen uhkia aiheuttamatta.

Pohjalaistaloperinteeseen sisältyy paljon sellaisia yksityiskohtia, jotka voidaan irrottaa alkupe- räisestä yhteydestään ja käyttää hyväksi uudessa kontekstissa. Ne voivat olla osia kokonaisuudesta, aiheita, teemoja tai vaikkapa teknisiä ratkaisuja. Painovoimaperusteinen ilmanvaihtojärjestelmä on esimerkki ratkaisusta, joka on aina kuulunut pohjalaistaloihin. Kun talojen eristystä lisätään, myös ilmanvaihdon toimivuus on tarkistettava. Painovoimaperusteisen ilmanvaihtojärjestelmän rakentaminen on sellaista pohjalaistalon korjaamisessa välttämätöntä osaamista, jolle on laajempaa käyttöä nykyaikaisessa hirsirakentamisessa ja miksei muussakin rakentamisessa.

Myös kansainvälisiä yhteishankkeita kannattaa tavoitella. Pohjalaistalot ovat Pohjanlahden ympäristön erikoisuus, mutta muillakin alueilla on omat kansanrakennuksensa omine erityispiirteineen. Paljon on myös yhteisiä teemoja, paljon opittavaa toisiltaan. Siksi maaseudun perinnerakentaminen on yleismaailmallisesti kiinnostava asia. Länsi-Euroopassa kiinnostus omaan kulttuuriperintöön on ollut voimakkaasti kasvava 1980-luvulta alkaen. Suomi ei ole edelläkävijä. Perinnerakentaminen sopii hyvin myös Euroopan Unionin tutkimus- ja kehittämishankkeiden sisältöksi (esim. kulttuuriperinnön rooli Horisontti-ohjelmassa). Sopivia teemoja löytyy helposti niin tutkimuksen kuin kehittämisenkin puolelta.

Yhden mahdollisuuden tarjoavat maaseutu- asumisen perinnekyllät. Ne ovat asuinalueita, jotka pyrkivät säilyttämään perinteistä rakennuskulttuuria tuleville sukupolville. Etelä-Pohjanmaalla on kaksi perinnekyllää: Stundars Mustasaarella ja Kitinoja Ylistarossa. Vain jotkut rakennuksista ovat alkuperäisellä paikallaan, suurin osa on siirretty muualta tai rakennettu perinteistä ilmettä jäljitellen. Vastaavia toteutuksia on monissa muissakin Euroopan maissa. Jotkut ovat yksityisiä asuinalueita, toisilla on enemmän museaalinen tai liiketoiminnallinen tarkoitus. Perinnekyllät ovat

Kuva 9. Visualisointi Kitinojan perinnekylästä Ylistarossa. Kuva Arkkitehtitoimisto Gunilla Lång-Kivilinna Oy. Lähde: Kitinojan perinnekylän rakennustapaohjeisto.

kiinnostava maaseutuasumisen ilmiö. Ne sopivat luontevasti kansainvälisten yhteyksien rakentamislustaksi, johon monet toimijat voivat verkostoitua.

KEHITTÄMISAIHIOITA AMMENTAJILLE

Ammentajat ovat kirjavin ja arvaamattomin ryhmä pohjalaistalojen ystävien joukossa. Vain taivas on rajana, kun pohjalaistaloperinne nähdään varastona, josta voidaan poimia ideoita ja vaikutteita. Perinteestä voi oppia, ammentaa ja inspiroitua; sitä voidaan toistaa, muunnella ja täydentää. Tuloksena voi olla vaikakapa pohjalaistaloperinnettä ennakkoluulottomasti hyödyntävien uusien talonpoikaistalojen tai kansanrakennusten sarja. Mitä pohjalais-talo voi tarkoittaa, kun se suunnitellaan tänään? Saako se aivan uusia merkityksiä? Kulttuurinen kestävyys ja perinnetietoisuus yhdistyvät tähänkin ajattelutapaan. Epäilemättä ammentajien kädenjälki saattaa herättää myös hämmennystä. Kokonaisen pohjalaistalon tai siihen tyyppillisesti kuuluvan osatekijän siirtäminen uuteen asiayhteyteen saattaa häiritä varsinkin asianharrastajia.

Suomen Asuntomessut toteuttaa vuoden 2016 asuntomessuilla Seinäjoella ns. Pohjalaistalo-korttelin. Tulikivimyllyn alueen näkyvimmälle paikalle siirretään aito, perinteinen pohjalaistalo. Sen rinnalle nousevat muut, perinnettä soveltavat uudet, tämän päivän asuintalot. Aidolla pohjalaistalolla tulee olemaan messualueella keskeinen rooli. Alueen sisääntulon katseenangitsijana sen odotetaan muodostuvan yhdeksi vierailuimmista messukohteista. Siirrettäväksi pohjalaistaloksi on valikoitunut Haapa-ahon kaksifooninkinen talo Alavudelta. Se tulee edustamaan pohjalaista rakennusperinnettä ja perinteisiä historiallisia ja ekologisia arvoja kunnioittavaa asumista. Toteutus saattaa herättää voimakkaitakin mielipiteitä. Kukaan ei vielä tässä vaiheessa tiedä, millainen korttelin kokonaisuudesta muodostuu ja millaisten rakennusten naapurustoon Haapa-aho uudella paikallaan sijoittuu. Kukaan ei voi tarkasti tietää, millä tavalla muiden talojen suunnittelijat ottavat huomioon pohjalaistalon kokonaisuuden. Projektissa on arvaamattomia ja vaikeasti hallittavia piirteitä. Toisia tämä epäilyttää, toisia se kiehtoo juuri arvaamattomuutensa vuoksi.

Kuva 10. Haapa-ahon talo nykyisellä paikallaan Alavudella. Kuva Matti Mäkelä.

Varmaa on, että Haapa-ahon pohjalaistalosta tulee eteläpohjalaisen asumisen ja elämäntavan näyteikkuna ennennäkemättömällä tavalla. Aidossa perinnetalossa asuminen on varteenotettava vaihtoehto myös 2000-luvun Suomessa. Tämän vuoksi Asuntomessujen antama esimerkki tulee olemaan merkityksellinen koko perinnerakentamisen sektorin kannalta Suomessa. Toivottavasti se voi samalla inspiroida uutta asuntotuotantoa; pohjalaistaloihin sisältyy monia edullisia ratkaisuja ja kannatettavia ajattelutapoja.

Kun pohjalaistaloperinteestä ammennetaan ideoita, huomio saattaa kiinnittyä hyvin erilaisiin

asioihin: rakenteisiin, esineisiin, niiden malleihin, väreihin, toteutukseen tai niiden soveltamistapaan. Ammentamisesta on kyse esimerkiksi edellä kuvatun painovoimaisen ilmanvaihdon soveltamisessa uudistuotantoon. Pohjalaistalot ovat elämäntapa, kulttuuripiiri. Sekin antaa paljon ajateltavaa ammentajille. Mitä voimme oppia esimerkiksi ruokakulttuurista? Miten pohjalainen ruokaperinne yhdistyy asuinperinteeseen? Näkykö perinnetalorakenteiden vaikutus? Mitä ovat pohjalaiset perinnetalot nykyajassa? Voidaan myös tarkastella niiden kehittämistä matkailutuotteeksi. Pohjalaistalokulttuuri odottaa uusia sovelluksia.

POHJALAISTALON TAUSTA JA MONIMUOTOISUUS

MATTI MÄKELÄ

POHJALAISTALOJEN RAKENTAMISEN LÄHTÖKOHDAT

Pohjalaistaloilla on pitkä historiallinen tausta. Komeiden rakennuksien syntymiseen tarvittiin pitkän kehityksen tuoma tekninen taito ja rakentamisessa tarvittava varallisuus. Tietoja Pohjanmaan rannikolta harjoitetusta talonpoikaispurjehduksesta on vuosisatojen ajalta. Suomen rannikkoaluiden talonpojat veivät seutunsa tuotteita Ruotsin puoleisiin rannikkokaupunkeihin, Tallinnaan ja Riikaan. Näiltä matkoilta tuotiin yleensä viljaa ja suolaa. Pohjanmaalle talonpoikaispurjehduksella oli erityistä merkitystä, koska maakunnasta

puuttuivat kaupungit ja Pohjanmaa ei ollut viljan saannin suhteen omavaraista aluetta. Pohjanmaan rahvas valitti 1590, että heitä oli kaksi vuotta aiemmin kielletty ohittamasta Tukholman Söderströmmeniä päästäkseen Mälarenille vaihtamaan viljaa, minkä sanottiin silloin jo olleen vanha tapa. (Tegengren 1943/1983, 293–295)

Pohjanmaan ensimmäiset kaupungit syntyivät 1600-luvun alussa. Talonpoikaispurjehdus oli laajaa, niinpä tarvittiin myös paljon aluksia. Vaikka talonpoikien laivat eivät olleet kooltaan suuria, ne olivat kuitenkin merikelpoisia. Aluksia tekivät talonpoikaiset kirvesmiesryhmät. Monille sisämaan talonpojillekin laivanrakennus oli tärkeää sesonkiytötä. Nämä talonpoikaiset ryhmät tekivät aluksen

Kuva 11. Liinamaan talo kuuluu Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon rakennuksiin Seinäjoella. Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

ja keräsivät myytävän lastin usein itse. Joskus he myivät purren heti matkan jälkeen. Laivoja tehtiin myös kaupunkien porvareille. Talonpoikaispurjehdus jatkui pisimpään Pohjanmaan eteläisissä pitäjissä. Vielä vuonna 1815 närpiöläiset omistivat 18 skuuttia ja lapväartiläiset seitsemän. (Tegengren 1943/1983, 309)

Hollantilaisyyntyiset Momman veljekset (myöhemmin Renstierna) perustivat 1666 Pietarsaaren kaupungin satamaan laivaveistämön, jolla oli suuri vaikutus alueen laivanrakennustoimintaan. Sen myötä Pohjanmaalla aluksia alettiin rakentaa tasasaamaan ja laivapuun valintaan kiinnitettiin erityistä huomiota. Myös kruunu kiinnostui pohjalaisen laivanrakennustaidoista, osti telakan Kruunupyyn Jouxholmenilta ja aloitti siellä tasasaamaisten alusten rakentamisen. Kruunupyyn sisarveistämöitä toimi Petolahdella ja Närpiössä. Kruununveistämöt kouluttivat noin 40 vuoden aikana suuren määrän laivakirvesmiehiä, jotka toimivat kaupunkien ja talonpoikien veistämöillä, jos amiraliteetilta ei tullut tilauksia. Laivastouudistus 1680 siirsi Ruotsin laivaston Etelä-Ruotsin Blekingeen. Sen jälkeen Kruunupyyn ja Pietarsaaren pitäjät hoitivat ruotuvelvollisuutensa lähettämällä Karlskronan telakalle laivakirvesmiehiä. (Toivonen 1985, 164–165)

Hyvän, rakentamiseen kelpaavan puutavaran saatavuus veti rannikkoalueiden rakentajia myös kauemmas kotiseudultaan. Helmer Tegengren nostaa esiin myös yhden tärkeän taustatekijän: Pohjalaiset talonpojat olivat tiheäänasutuissa kylissään tottuneet työskentelemään yhdessä, yhteisten päämäärien hyväksi. 1700-luvun jälkipuolella sekä koko 1800-luvun ajan Pietarsaaren ja Kokkolan seudulla oli tavallista käydä vuosittain rakennustöissä muilla paikkakunnilla, rakennettiin siten laivoja tai taloja, siltoja tai myllyjä. Pohjalaiset kirvesmiesryhmät rakensivat oman maakunnan lisäksi laivoja muun muassa Turussa, Helsingissä ja Loviisassa. (Tegengren 1943/1983, 347–358) Esimerkiksi kokkolalainen mestari Johan Lillhonga kieltäytyi kotipitäjänsä Kaarlelan kirkon laajennustöistä, koska oli kahdeksi vuodeksi sitoutunut rakentamaan laivoja Loviisassa. (Nikula 1969, 86; Pettersson 1985, 394)

Isoviha (1714–1721) ja pikkuviha (1741–1743) aiheuttivat Pohjanmaalla laajan hävityksen, mikä seurauksena maakunta jouduttiin käytännössä rakentamaan uudelleen. Osa väestöstä oli siirtynyt vainojen ajaksi Ruotsin puolelle, mikä edesauttoi kulttuuripiirteiden vaihtoa. Vihollisuuksien loputtua väkeä palasi takaisin Pohjanmaalle. Kaupungeissa alettiin rakentaa kaksikerroksisia rakennuksia. Armas Luukon mukaan Vaasassa oli 1750

tienoilla peräti 38 kaksikerroksista hirrestä timp-rattua kaupunkitaloa. (Luukko 1979a, 85) Myös Kokkolassa rakennettiin varhain kaksikerroksisia kaupunkitaloja, etenkin 1742 tapahtuneen palon jälkeen. Pohjanmaan kaupunkien rakennuskanta ei kuitenkaan suuremmin eronnut maaseudun rakennuskannasta. Hirsi oli kaikkialla keskeinen rakennusmateriaali. Lääninsihteeri Johan Mathesius Vaasasta kiinnitti 1751 huomiota kaupunkitalojen epäsäännöllisyyteen, mikä johtui siitä, että ne salvottiin usein maaseudulla ja koottiin vasta kaupungissa, jolloin leveys harvoin sopi naapuritalon leveyteen. Kun porvaritkin harjoittivat maalaiselinkeinoja, heidän pihapiirinsä jakautuivat usein talonpoikaiseen tapaan mies- ja karjapihaan. (Luukko 1979a, 87) 1747 oli laskettu Ruotsin valtakunnan kaupunkien kaikki asuintalot ja merkille pantavaa on, että Turun ja Gävlen välisellä Pohjanlahden rannikolla ei ollut yhtään yksityistä kivistä tehtyä kaupunkitaloa. (Gardberg 1983b, 255)

Tapulioikeuksien myöntäminen 1765 kolmelle Pohjanmaan kaupungille (Vaasa, Kokkola ja Oulu) avasi ovet maakunnan kehitykselle. Terva oli ollut Suomen tärkein vientituote koko 1600-luvun ja 1700-luvun ajan. Tuohon asti ulkomaankauppa ja tervan hintasäätely oli ollut tukholmalaisporvarien käsissä. Nyt päästiin myymään tavaraa keskuskaupungin ohi suoraan maailmalle, parhaaseen mahdolliseen hintaan. Kustavilaisen ajan korkeasuhdanne toi Pohjanmaan porvareille ja talonpojille ennennäkemättömän varallisuuden. Pohjalaisalonpojat polttivat tervaa suuria määriä. Tämä varallisuuden nousu alkoi näkyä rakennuksissa ja myös sisustuksessa. (Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 52) Voitiin hankkia arvokas Raamattu tai ajannäyttävä kellokaapin muodossa. Oli varaa palkata miehiä tekemään rakennuksia. Tuohon aikaan alkoi syntyä Etelä-Pohjanmaan maaseudun varakkaisiin taloihin kaksikerroksisia asuinrakennuksia ja Keski-Pohjanmaalla leveitä sivukamaritupia. Taloihin saatettiin palkata paras kylänikkari tai jopa pitäjännikkari sisustamaan asuinrakennusta. Nikkari teki taloon lasinpuut ja peiliovet vuorilauttoineen sekä raput ja tuvan kiinteän sisustuksen. Myös tuvan statushuonekalut pöytä, nurkkakaappi, astiakaappi ja kellokaappi teetettiin nikkarilla, mikäli niitä ei aiemmin ollut. (Lammi 1959/1996, 57–58)

Laivanrakennus oli etenkin kustavilaisena aikana pohjalaisille merkittävä elinkeino. Esimerkiksi pietarsaarelaisporvareiden telakoilla työskenteli 1780-luvun alussa säännöllisesti 300 miestä ja ajoittain määrä kaksin- tai jopa kolminkertaistui. Työvoima tuli suurimmaksi osaksi Pohjanmaan maaseudulta. Ajanjaksolla 1765–1808

Pietarsaassa tehtiin keskimäärin 8,5 alusta vuosittain. Tukholmalaiset ostivat lähes kaikki laivansa Pohjanmaalta koko 1700-luvun ajan. Oulu ja Raahe mukaan laskettuina Pohjanmaan rannikko-kaupunkien laivojen arvo oli lähes kaksinkertainen ajanjaksolla 1764–1807 verrattuna tuona ajanjaksona myytyyn terva- ja Pietarsaassa ja Kokkolassa myytyjen laivojen arvo vastasi kaikkien muiden vientituotteiden arvoa. (Jern 1980b, 144–145; Ks. Ojala 1999, 199–204)

Kustavilaisena aikana Pohjanmaan rikastunut porvaristo rakennutti ensimmäiset yksityiset kivitalonsa. Abraham Falander (myöhemmin Wasastjerna) rakennutti muurarimestari Thomas Rijffillä Vaasaan Pohjanmaan kaupunkien ensimmäisen yksityisen kivitalon 1780–81. Kokkolaan ensimmäisen yksityisen kivitalon teetti kauppias Joachim Donner vuoden 1805 palon jälkeen. Pääasiassa Pohjanmaan varakkaat kaupunkitalot rakennettiin edelleen hirrestä. (Gardberg 1983, 268–274)

Paitsi laivanrakentajina, pohjalaiset kunnostautuivat myös kirkkojen tekijöinä. Pohjalainen tukipilarikirkko oli todennäköisesti jo 1400-luvun lopulla syntynyt hirsirakennuksen kokoon vaikuttava merkittävä keksintö. Aikaisemmin hirren mitta oli määrittänyt hirsihuoneen koon, mutta nyt huonetilaa pystyttiin jatkamaan rakentamalla jatkoskohdan ympärille nelinurkkainen pilari, tavallaan pienoishuone, jonka sisälle jatkoskohta jäi. Tämä mahdollisti esimerkiksi kirkkotilan jatkamisen niin pitkälle kuin haluttiin. Yli sadasta rakennetusta tukipilarikirkosta on säilynyt Suomessa 11. Vanhin on myöhemmin ristikirkoksi muutettu Vöyrin kirkko (1626–27) ja nuorin Ullavan kirkko (1783). Lisäksi Pohjois-Ruotsissa on säilynyt yksi, Jukkasjärven tukipilarikirkko (1726).

Ruotsin valtakunnan julkisesta rakentamisesta annetut säädökset määräsivät, että kirkot ja tapulit oli tehtävä kivistä. (Pettersson 1987, 33–41) Virallisina syinä tähän olivat metsänhaaskaus ja palo-vaara. Ruotsin puolella määräyksiä noudatettiin tarkasti, sillä kaivosteollisuus oli siellä todellinen puun suurkuluttaja, jonka polttoaineen- ja kaivospuuntarvetta kruunu huolellisesti vaali. (Tasanen 2004, 91; 93–105) Suomen puolella poikkeuksiin helpommin myönnyttiin. Niinpä kirkotkin tehtiin edelleen hirrestä lamasalvosrakenteena. Tämä edisti Suomen kansainvälisesti merkittävän puukirkkoarkkitehtuurin kehittymistä. Ruotsin pohjalaistaloalueilla kirkot ovat yleensä kivistä tai tiilestä, aivan pohjoisimpia alueita lukuun ottamatta.

Pohjalainen renessanssitapuli syntyi 1600-luvun lopulla, ja ristikirkot tulivat Pohjanmaalla muotiin 1700-luvun puolivälissä. Mainittakoon,

että Suomessa tapulien ensimmäinen kerros on tehty lamasalvosrakenteena hirrestä, ruotsalais-tapulit ovat yleensä rankorakenteisia. (Klemetti 1927, 291) Mustasaaren 1675 rakennettua tapulia pidetään lukuisten pohjalaisten renessanssitapulien esikuvana. (Pettersson 1987, 267–268) Vanhan Vaasan raunioilla näkyy edelleen kyseisen tapulin kivistä tehty ensimmäinen kerros. Pohjanmaalla malli sovellettiin hirsirakenteeksi.

Hirrestä tehdyn pohjalaistapulien ensimmäinen kerros on yleensä liuha eli ylöspäin levenevä. Liuhaa seinärakennetta voidaan pitää alueen rakentamisen yhtenä ominaispiirteinä. Piirrettä tapaa ladoissa Pohjanlahden kulttuuripiirissä lahden molemmin puolin, Suomen puolella myös aitoissa Lounais-Suomesta pohjoiseen, mutta asuinrakennuksissa se on tyypillinen nimenomaan vanhemmille pohjalaistaloille. Ruotsin talonpoikaistaloissa piirrettä ei ilmeisesti esiinny. On kuitenkin mahdollista, että Pohjois-Ruotsista liuhoja rakennuksia saattaa löytyä. 1700-luvulla ei ollut tavatonta, että Pohjanmaan kirvesmiehet kävivät töissä lahden toisella puolella. Kruunupyyläisen Hans Biskopin tiedetään tehneen merkittävän työuran Norlannin kirkkojen ja niiden sisustusten parissa. (Pettersson 1987, 270) Biskop oli kruunupyyläisen nikkarin ja rakennusmestarin poika, joka ison vihan aikana siirtyi Ruotsiin ja palasi Kruunupyhyyn vanhoilla päivillään. Hänen toimialueensa ulottui Helsinglandista Tornionjokilaaksoon. Biskop teki pohjalaistyyllisiä kirkkoja ja tapuleita sekä kirkkojen sisustustöitä ja hänen töillään on ollut myös esikuvallista merkitystä, (Svenfelt 1995, 54–55) kuten kansankulttuurin parissa taitavien tekijöiden tuotannolla yleensäkin on. Kustavilaisen ajan kansainvälistymisen kausi ei suinkaan vähentänyt yhteyksiä Ruotsiin, eivätkä ne loppuneet Suomen sotaankaan. Rannikon talonpojat jatkoivat kausityöläisyyttä vilkkaasti myös autonomian aikana.

Pohjanmaalla vaikutti useita rakentajasukuja, joiden työurat tavallaan huipentuivat kirkkorakennuksiin: Alahärmän Hakolat, Kokkolan Hongat, Kaustisen Kuorikosket, Jalasjärven Köykät ja Pietarsaaren Rijfit. Mestarit toivat omat luottomiehensä kirkkotyömaille aivan kuten telakoillekin. Alavuden vaativalaa 12-nurkkaista pyörökirkkoa rakennettaessa mestari Heikki Kuorikoski sanoi tuovansa mukanaan nurkilla tarvittavat 12 kirvesmiestä. (Känsälä 1998, 48) Soinissa perimätieto kertoo kaksikerroksisen Löytömäen talon rakentajiksi Jää-Matin ja Hurran Jaakon, jotka olivat tulleet rannikolta päin ja liikkivat seudulla jonkin kirkkotyömaan yhteydessä. (Potra-hankkeen kohdevierailun aikana saatu tieto)

POHJALAISTALOJEN ALUEELLISIA PIIRTEITÄ

Pohjalaistaloon on tallentunut runsaasti paikallista osaamista ja alueellisia erityispiirteitä. Se on alueensa kulttuurin symboli, jolla on kaikkialla omat erikoisuutensa. Pohjanmaalla kulttuurin yhteisinä nimittäjinä ovat toimineet jokilaakso, pitäjät ja kylät. Vaikka keskusjohto on vaikuttanut rakentamiseen, uudet impulssit on Pohjanmaalla aina sulautettu omaan perinteeseen. Etelä-Suomessa ja kartanokulttuurin alueilla ihmisten tekemistä on määrittänyt heidän oma sosiaalinen kerrostumansa. Siellä on myös herkemmin otettu suoria säätyläisesikuvia. Pohjanmaalla hallitseva luokka oli talonpojat. Papeja lukuun ottamatta säätyläisiä ei juuri ollut. Pohjalaiset ottivatkin mallinsa useimmiten kotikirkkonsa sisustuksesta, omaa luovuutta käyttäen.

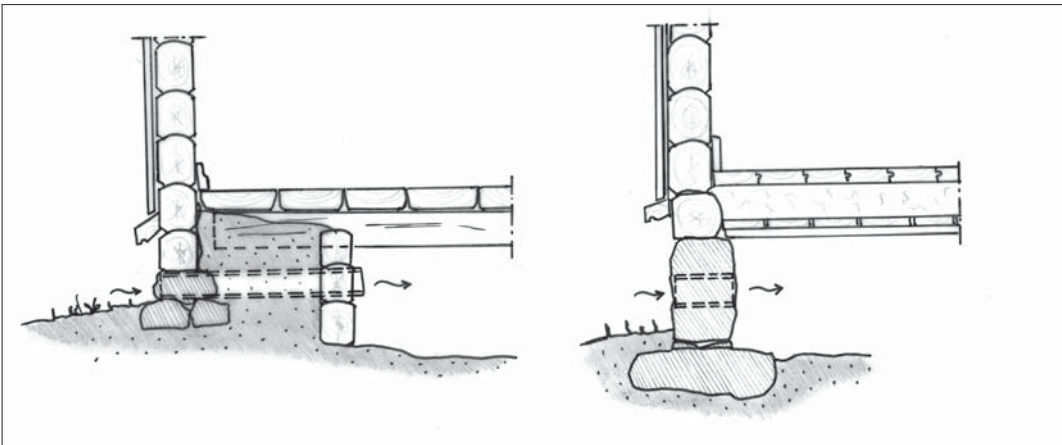
Vaikka maakunnan itäosissa, Suomenselällä, esiintyy myös mäkien päälle rakennettuja yksitälöitä, alueen vanhat kylät ovat perinteisesti olleet jokivarsien nauhakylä tai useiden talojen tiiviitä ryhmäkylä. Esimerkiksi Evjävältä löytyy vielä useita kahden tai useammankin talon pihon. Valitettavasti jaot ovat kohdelleet pohjalaiskylä hyvin väkivaltaisesti. Valtiovalta on hajottanut kylä, taloja ja ulkorakennuksia on sahattu jopa keskeltä kahtia. Toisaalta moni rakennus on säilynyt yllättävänkin vanhallaan, kylässä toiseen paikkaan siirrettyinä.

Teuvalla on säilynyt monta vanhaa umpipihaa. Niiden säilyttäminen on selvästi kuulunut paikalliseen rakennustapaan. Pohjalaistaloverkoston rakentaminen -hankkeen aikana käytiin myös Laihialla, hyvin vanhaa tyyppiä edustavassa Au-

ralan umpipiha, missä on säilynyt tallirakennuksen erottama erillinen miespiha ja karjapiha. Etelä-Pohjanmaalla vanhojen umpipihojen osia saattaa löytyä kylän eri puolilta. Yleensä umpipihojen rakennuskannasta on jaon aikana siirretty toiseen paikkaan paapantupa. Jurvassa tavattiin hankkeen aikana kaksikerroksinen paapantuvan ja luhdin yhdistelmä. Alkuperäisellä paikalla paapantuvan ja asuinrakennuksen välissä oli pihan sisäänajoportti.

Pohjalaistuvan perinteinen perustustapa oli multipenkkiperustus. (Ks. kuva 12) Huoneen alle kaivettiin suuri kuoppa, minkä maata käytettiin seinänvierillä multipenkissä. Multipenkkiperustuksessa hirsirunkoa kantavat nurkkakivet ja nurkkakivien väli on täytetty luonnonkivillä. Pors-tuan alla kuoppaa ei ollut, sillä se oli yleensä kylmänä. Tuvan kuoppa eli kellari saattoi olla valta-van kokoinen. Multipenkin kehät ladottiin kivistä, sisäkehä myös hirsistä. Sisemmän kehän päällä oli yleensä tuvan lattianiskoitus. Kehien väli täytettiin tiiviisti maalla. Kamarien lattianiskat saattoivat olla osittain hiekassa, vain yläpinta näkyvissä. (Ks. Bonns 1983, 165–169; 194–196)

Rossipohja yleistyi 1800-luvun lopulla. (Ks. kuva 12) Sen perustuksessa käytettiin järempiä, suorakaiteen muotoisia pora- tai lohkokiviä. Rossipohjaan kuuluvat olennaisesti tuuletusaukot ja alapohjan ryömintätila, missä ilma kiertää lämpimänä vuodenaikana. Tuuletusaukot suljettiin vesistöjen jäätyessä ja aukaistiin niiden sulaessa. Rossipohja tehtiin perinteisesti siten, että laudasta tehtiin lattianiskojen alle pohja, jonka päälle tuli eriste. Eristeenä toimivat oljet, sammaleet, kuntta-levyt ja myöhemmin kutterinpuru. Niskojen päälle tehtiin lattia.

Kuva 12. Multipenkkiperustus ja rossipohja. Periaatepiirros Anni Lehtimäki.

Kuva 13. Pohjalaistalon liuha pääty Lapualta. Kuva Matti Mäkelä.

Kuten edellä on tullut ilmi, liuha, ylöspäin levenevä seinärakenne on ollut vanhemmille pohjalaistaloille leimallinen piirre. (Ks. kuva 13) Syitä vaativan rakenteen käyttöön on ollut todennäköisesti useita. Useimmin mainitaan esteettiset syyt, kuten komeilunhalu ja käytännön syistä pyrkimys torjua veden valuminen ulkoseinille, mutta muitakin syitä todennäköisesti on. Piirrettä kannattaa tutkia tarkemmin. Veteliläiseltä vanhalta isännältä on kirjattu tieto, jonka mukaan vanhat rakennukset levenivät ohranjyvän verran hirsivarvilta. (Mäkelä 1999) Tasaisesti ylöspäin levenevä seinä on pystysuoraa seinää vaikeampi rakentaa, sillä se edellyttää erimittaisia hirsitä. Ajan myötä seinän leveneminen väheni ja vuoden 1870 tienoilla pohjalaistalojen seinätkin alettiin tehdä suoriksi kansallisen mallin mukaan. Merkillepantavaa on, että vanhimmissa liuhaseinäisissä pohjalaistaloissa tappeja käytettiin hyvin vähän, lähinnä aukkojen lähellä ja tasakerrassa. Ajan myötä tapitus yleisty, ja 1800-luvun lopulla suorat seinät saivat vielä tuekseen jäljäreitä, esimerkiksi ikkuna-aukkojen määrän lisääntyessä.

Empireaika toi muotiin myös koristeelliset räystäät, jotka saattavat joillakin alueilla olla van-

hempaakin perua. Erityisesti Keski-Pohjanmaalla koristeelliset hirsiräystäät ovat olleet aiemmin yleisiä. Klassismiin pohjautuvat profiloituneet hirsiräystäät ovat Etelä-Pohjanmaalla olleet muotia 1830-luvulta alkaen aina nälkävuosiin ja Suomen teollistumisen tuomaan murrokseen saakka. Tämä koristeellinen räystää eli riimahirsi saattaa olla

Kuva 14. Kuortanelastalon räystäästä. Kuva Matti Mäkelä.

kokoonpantu kolmesta tai neljästäkin eri osasta. Kuortaneella koristeellisesta räystääprofiloinnista kohoa väliseinän kohdalla eräänlainen pylvään pää, mihin hirsikotelointi päättyy. (Ks. kuva 14) Koristeellisia räystäitä ei tehty enää 1800-luvun lopulla. Räystäähirsiiä on sotien jälkeen poistettu yleensä kattoremonttien yhteydessä. Tästä näkyy usein merkkejä vanhassa ulkuvuorilaudoituksessa.

Vanhemmissa pohjalaistaloissa oli vuoliaiskatorakenne. Siinä sekä pääty- että väliseinät ylsivät rakennuksen harjalle ja kannattelivat talon suuntaan pitkittäin meneviä puunrunkoja eli vuoliaisia, joiden varaan katto rakennettiin. 1700-luvulla yleisin kattotyyppejä oli malkakatto, jonka kateaineena oli tuohi. Käytettiin myös haljispuolikkaista tehtyjä lankkukattoja. (Bonns 1983, 181) Tuohikatoissa oli aluspuiden lisäksi nelinkertaiseen suomuokseen ladottujen tuohien päällä malat eli tuulipuut, ensimmäisenä suojana säätä vastaan. Tuohikatto oli pitkäikäinen: sen kerrotaan kestäneen 90 vuotta, jos malat vaihdettiin 30 vuoden välein. (Valonen 1994, 65–67) 1800-luvulla malkakattojen ja lankkukattojen rinnalle tuli lautakattoja. Suurin muros tapahtui 1800-luvun jälkipuolella, kun vuoliaiset alettiin korvata kattotuoleilla. Tällöin talon runkoa ei tarvinnut tehdä hirrestä tasakertaa korkeammalle. Teollisten naulojen yleistyttyä kateaineeksi levisi nopeasti päre. (Bonns 1983, 188–192; Hämäläinen 1930, 260) Vanhojen lautakattojen uraisia lautoja on käytetty monien pärekattojen aluslautoina. Vanhimpia puukkopärekattoja tehtiin jo 1800-luvun puolenvälin jälkeen. (Sirelius 1921, 202–203)

Ajan myötä pohjalaistalojen ikkuna-aukot sekä ikkunaruuudut suurenivat. Ikkunat olivat ensin

verotettua ylellisyystavaraa. (Luukko 1979a, 353) Vanhimmat pikkuruutuiset lasit laitettiin lyijyhyksiin, sitten tulivat puiset uraikkunat ja viimeiseksi kitti-ikkunat. Vanhoissa ikkunoissa oli hyvin ohuet profiilihöylätyt pienat. (Ks. kuva 15) Vaikka ohut puu kastui, se myös kuivui nopeasti. Ikkunoiden leviämiseen vaikutti merkittävästi se, että lasiteollisuudella oli oikeus myydä tuotteitaan kulkukaupalla. Kiertävät lasimestarit tulivat taloihin paikan päälle tuotteitaan tarjoamaan.

Ikkunoiden yleistymisellä oli suuri vaikutus sisustuskulttuuriin. Valon määrä lisääntyi, huonekalujen ja tekstiilien näkyvyys parani. Ei ole ihme, että hyvin monet maaseudun lasimestarit olivat paitsi puuseppiä myös talonpoikaismaalareita. Heistä mainittakoon Kuortaneen Herojan Klasmestari ja Keski-Pohjanmaalta Toholammin Laitalan suku kolmessa polvessa (Pohjonen 1993/1997, 33–42; 152–155). Taloon saatiin ikkunoiden lisäksi huonekalujen ja vuorilautojen värikkäät koriste maalaukset.

Peräseinäjoelta kerrotaan 1880-luvulla, että vanhaan aikaan ikkunoissa oli 12 ruutua, nykyisissä kuusi tai kahdeksan. Sisälasitkin olivat parhailaan yleistymässä. (Vuorela 1949, 225–226) Jalasjärvellä 12-ruutuiset ikkunat säilyivät niin pitkään, että voidaan puhua paikallisesta tyylistä. Lisäksi Jalasjärvellä oli 1800–1900-lukujen vaihteessa tyyppillistä maalata talon päätykolmio valkoiseksi ja sijoittaa siihen kaksi pientä valeikkunaa. Vinoneliö- eli rombikoristeiset ikkunat ovat olleet Suur-Ilmajoen alueelle hyvin tyyppillisiä. Kauhajoen alueellinen erikoisuus on alavuorilaudan peilikuvamaisuus suhteessa kruunulautaan. Ikkunavuorilautojen koristelussa ylänurkkien pilasterit

Kuva 15.

Vanha ikkuna Jalasjärvellä.
Kuva Matti Mäkelä.

vaikuttavat olleen muodissa 1830- ja 1840-luvuilla Lapuanjokivarren pitäjissä ja Järviseudulla.

Vanhanmallisia pienaovia ulkopuolisella vaakalaudoituksella esiintyy koko Etelä-Pohjanmaan alueella. Vanhimmissa pienaovissa saattaa olla pitkät 1700-luvun pukinsarvisaranat ja viistosti kulkevat pienat, joiden päät on profiloitu. (Ks. kuva 16) Vanhat ulko-ovet ovat usein kaksiosaisia, niin sanottuja susiovia, joiden alaosa voitiin pitää kiinni, vaikka yläosa avattiin. Oven ylempi puolikas

toimi luukkuna, josta pystyttiin seuraamaan pihan tapahtumia. (Ks. kuva 17) Koristeelliset yksittäisovet ovat tyypillisiä Lapuanjokivarren pitäjille, aluekulttuurin aikana. (Ks. kuva 18) Harvinaista jyvählausta (Ks. kuva 19) on käytetty ulko-ovien koristelussa juuri Lapuanjokivarren pitäjissä. Pariivet yleistyivät jo varhain Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla. Niistä tuli tyypillisiä myös Suur-Ilmajoen alueelle. (Ks. kuva 20)

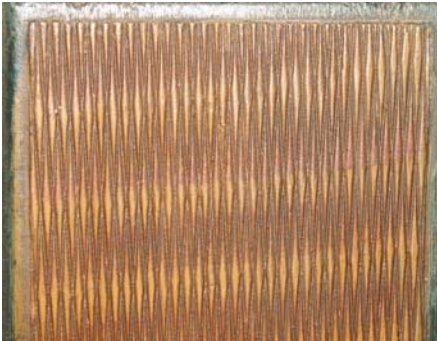
Kuva 16. Pienaovi Peräseinäjoelta. Kuva Matti Mäkelä.

Kuva 17. Susiovi Kauhajoen museolta. Kuva Matti Mäkelä.

Kuva 18. Ovi Ylihärmästä. Kuva Matti Mäkelä.

Kuva 19. Jyvählausta. Kuva Matti Mäkelä.

Kuva 20. Pariivet Kurikasta. Kuva Matti Mäkelä.

Talojen väliovet ovat yleensä puoliranskalaisia peiliovia. Paremmissa taloissa ovia saatettiin jopa rihlata. (Ks. kuva 21) Ähtärin Nyyssölän talosta löytyi peräti viisi vanhaa rihlattia sisäovea. Talon sisällä vintin ovet ovat yleensä talon vanhimmat. Onneksi vanhojen talonpoikaismaalareiden työt ovat saataneet siellä myös säilyä ja välttyä ylimaalaukselta. Kuuluisa kuortanelainen maalari Sutimanni eli Juha Haanpää maalasi kuortanelaistalojen ovet ja lasinpuut hienoin soikio-ootrauksin (Ks. Pohjonen 1993/1997) samaan tapaan kuin arvostetut huonekalutkin. Alkuperäisenä säilyneet ovet ovat äärimmäisen harvinaisia. (Ks. kuva 22)

Siirrettävyys ja tarkoituksenmukaisuus ovat pohjalaistaloihin yhdistettäviä periaatteita. Sekä oven- että ikkunankarmit pystyttiin purkamaan helposti nippuun, koska karmissa oli yksinkertaiset puuliitokset, ilman nauvoja ja tappeja. Ovenkarmit ja ikkunankarmit laitettiin paikalleen puukiiloilla. Sisäpuolen vuorilautoissa nauvoja käytettiin, mutta ulkopuolella vuorilaudat yhdistettiin usein puutappiliitoksien yhtenäiseksi kehykseksi ja kokonaisuus kiinnitettiin paikalleen parilla naulalla. Ikkunoiden ja ovien karmit peitettiin koristeellisilla vuorilautoilla. Esimerkiksi tuvan sisällä oviaukot saatettiin kehystä hienoin, kruusatuin vuorilaudoin porttia muistuttavaksi kehykseksi.

Pohjalaistalojen sisäpuolella käytetty puutavara oli aina höylättyä ja nikkarin käden viimeistelemää. Yleensä nikkari teki taloon lasinpuut, ovet, raput, seinänvieruspenkit ja tuvan tärkeimmät huonekalut. Jälkipolville nämä monet aluetuotteen tekijät ovat jääneet perimätiedon kautta elämään kuten Lappajärven Levä-Nikkari tai kuortanelaiset Herojan Klasimestari tai Kurikka-Nikkari. Mestarien työt tunnustetaan kädenjäljestä. Äärimmäisen harvinaista on, että nikkari on huonekalun sisälle kirjoittanut nimensä. Erään ilmajokelaisen patakaapin sisälle oli pitäjännikkari näin tehnyt. (Ks. kuva 23)

Erään kuortanelaisen kaksifooninkisen erikoisuutena oli kerrosten välissä oleva, noin 70 cm korkea, patjavarastona käytetty tila, jota sanottiin välikokiksi. Sinne pääsi yläkertaan mennessä rappulavalta. Toisessa kuortanelaistalossa oli haivahtavissa, että välipohjaa oli joskus madallettu remontin yhteydessä. Kyseisen rakennustavan yleisyydestä Kuortaneella löytyi mielenkiintoinen yhteys paikkakunnan historiaan. Kuortaneella vaikutti 1800-luvulla omintakeinen uskonlahko, vasulaisuus. Kirkon ulkopuolelle suljetut vasulaiset kokoontuivat salaa, ja huhuttiin, että he pystyivät tekemään itsensä näkymättömiksi. Näkymättömyyden salat paljastuivat, kun vasulaisten johtajan, Eenokki Rinta-Hynnilän talosta löytyi remon-

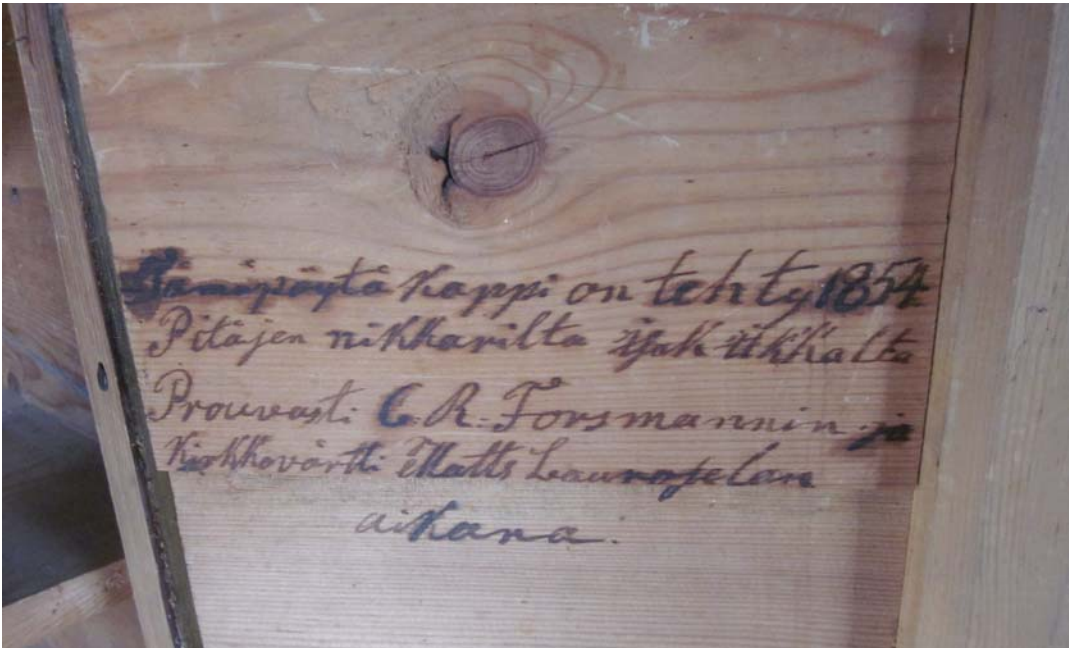

Kuva 21. Rihlattu ovi Kauhajoen museolta. Kuva Matti Mäkelä.

Kuva 22. Vinttikamarin ovi Juvasta. Kuva Matti Mäkelä.

tin yhteydessä vuonna 1962 yläkerran kamarin lattiasta luukku ja sen alta metrin korkuinen tila. Samanlainen tila oli porstuan päällä ja aiemmin sellainen oli ollut myös erstuvan ja peräkamarin päällä, mutta ne oli jo aiemmin poistettu. Välikokkia käytettiin siis vasulaistaloissa uskonveljen piilopaikkana. (Keski-Kuha 2000, 158,161; Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 113–114) Kuortaneen

Kuva 23. Ilmajokelaisen pitäjännikkarin signeeraus. Kuva Matti Mäkelä.

nimismiehen 1777 Kuortaneen vanhan kirkon hirsistä rakennuttama kaksifooninkinen lienee ollut Kuortaneen kaksifooninkisten esikuvana. Kyseisessä talossa on erittäin korkea välipohja, josta lienee otettu mallia useisiin kuortanelaistaaloihin. (Ks. Klemetti 1932/1987, 188–190)

Uloslämpiävät eli savujohdolliset asuinrakennukset yleistyivät maassamme ensin Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla. Tämä yhdessä varallisuuden nousun ja ikkunoiden määrän lisääntymisen ohella vaikutti pohjalaistalon rikkaaseen sisustukseen. Pohjalainen takkamuuri oli talon sydän. Siinä valmistettiin ruoka, lämmitettiin talo, ja se oli myös tuvan valaisija. Puhdetyöt tehtiin takkavalkean ääressä. Toisinaan kuulee eteläpohjalaisen ihmettelevän pohjalaistupia, jossa takka ”on väärällä puolella”. Syy on alueellisessa vaihtelussa: Suurimmassa osassa Etelä-Pohjanmaata muuri on tuvan pihanpuoleisessa nurkassa eli porstuan oven vieressä. Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla ja Keski-Pohjanmaalla se on aina kamaripuoleisessa tuvan nurkassa. Mikäli näin ei ole, syy löytyy yleensä talon sisäänkäynnin muuttamisesta talon toiselle puolelle. Eroja on myös takan muodossa: Koko alueella yleisimmin esiintyvä takkamuuri on yleensä kulmamallia (Ks. kuva 24), mutta Järviseudulla, Keski-Pohjanmaalla ja Lapuanjokivarressa esiintyy yleisesti myös pyöreäotsainen malli. (Ks. kuva 25) Lapualla pyöreäotsaisten takkojen on sanottu tulleen 1800-luvun loppukymmenillä (Vuorela 1949, 82). Ne levisivät luultavimmin Järviseudun

suunnalta. Pohjoisten olosuhteiden luomia keksintöjä on todennäköisesti Ruotsissa kehittynyt savupelti, mikä levisi keskiaikana Suomeen. Peltien vipulaite löytyy edelleen monista pohjalaistuvista. Se saattaa puolestaan olla Etelä-Pohjanmaalla syntynyt keksintö, sillä vastineita Ruotsista ei tunneta. (Vuorela 1949, 85–86)

Myös pohjalaistalon tuvan sisustus oli hyvin vakiintunut. Tupa jakautui miesten ja naisten puoleen. Naisten puoli oli takkamuurista tuvan peräseinään. Tällä tuvan osalla sijaitsivat patapenkki tai pata-arkku, kehto, rukki, lautaskaappi kaksikerroksisen perisängyn päässä, iso astiakaappi tuvan peräseinän keskellä tai päätyikkunan oikealla puolella. Mikäli vanhaan astiakaappiin on maalattu omistajan nimikirjaimet, ne ovat yleensä emännän nimikirjaimet. Naisten askareet keskittyivät tuvan tälle osalle, takkalattialle.

Miesten puolella sijaitsivat nurkkakaappi ja pitkät seinävieruspenkit. Nurkkakaappi on sijainnut aina ristinurkassa tulisijaan nähden. Nurkkakaappi oli lähimpänä nurkkakaappia. Tuvan pöytä sijaitsi päätyseinällä olevan penkin edessä, yleensä nurkkakaapin ja päätyikkunan välissä. Seinällä saattoi olla myös höyläpenkki ja työkaluhylly. Seinävieruspenkki alkoi ovisängystä, joka saattoi olla jopa kolmikerroksinen. Joskus takkihirsien päälle tupaan oli rakennettu makuulava eli komppeli. Komppeli toimi yleensä reissumiesten makuusijana. (Sammallahti 1987, 35–58)

46 POHJALAISTALOT - YHTEISTÄ KULTTUURIPERINTÖÄMME
SULEVI RIUKULEHTO, MATTI MÄKELÄ, OUTI ORHANEN JA ANNI LEHTIMÄKI

Kuva 24. Kulmamallia oleva takkamuuri Kuortaneelta. Kuva Matti Mäkelä.

Kuva 25. Pyöreäotsainen takkamuuri Lapualta. Kuva Matti Mäkelä.

Vanhempina aikoina tupa jakaantui myös yksityisempään peräosaan ja ovisuuhun, mihin vieraat yleensä jäivät. Järviseudulla ja Keski-Pohjanmaalla tuvan katossa on vieläkin näkyvissä tuvan poikittaissuunnassa kulkeva suuri jakohirsi eli piitta.

Vanhimmissa sisäkatoissa kattolaudat on vain ladottu kannattajien päälle. Vanhoja taitekattoja, missä lapheet laskeutuvat laipiovuoliaisista sivuseiniä kohti ikkunoiden yläpuolelle, on Etelä-Pohjanmaalla vähän. Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla ja Keski-Pohjanmaalla jyrkkiä taitekattoja löytyy vanhimmista 1700-luvun taloista. Kyseisillä seuduilla 1800-luvun alkupuolen tuvissakin saattaa olla lievästi sivuseiniä kohti laskeva katto. Etelä-Pohjanmaan tuvissa vanhat sisäkatot on usein ladottu tuvassa poikittaissuuntaan menevien niskojen päälle. Seuraavaksi tuli urakattoja, missä katonniskoihin tehtiin ura, johon laudat lykättiin. Näiden samojen niskojen päälle pystytettiin myös helposti tekemään yläkerran lattia. Viimeksi yleistyivät katot, jotka naulattiin katonniskoihin alapuolelta kiinni. Monet vanhat katot uusittiin ja suoritettiin teollisten naulojen yleistyessä 1800-luvun loppussa.

Lattialankuiksi käytettiin mieluiten kuusta, koska oksaisenakin se kului mäntyä tasaisemmin. Vanhat leveät lattialankut halkaistiin alun perin tukista eli yhdestä puusta saatiin kaksi paksua haljisuolikasta. Vielä raamisahojen yleistyttyä lattiaan käytettiin vain kaksi sisintä lankkua. Leveistä lankuista tehtyä lattiaa pidettiin tiiviinä, koska siinä oli vähemmän rakoja. Vanhemmissa taloissa saattaa olla 17–18-tuumaisia lattialankkuja, vaikka normaalileveys oli tuohon aikaan noin 14–15 tuumaa. Lattialankut kiinnitettiin toisiinsa puutapeilla. (Bonns 1983b, 195) Myöhemmin puutavara kapeni sekä lattioissa että katoissa. Listat olivat vanhimmista taloissa kapeita, mutta listojen leveys kasvoi 1800-luvun loppua kohti.

Rauta oli pohjalaistaloja rakennettaessa kallista. Sitä ei paljon käytetty. Ilmajoelta kerrotaan, että ennen seppä takoi ”yhres tiimas” naulat, joita tarvittiin talon teossa. Vielä noin 1840 paikoin voitiin tehdä taloja, missä rautaa käytettiin vain muurin teossa ja ovien lukoissa ja saroissa. (Bonns 1983, 164) Raudan kalleus näkyi pohjalaistalossa myös saronoiden ja lukkojen kierrättämisenä. Ne ovatkin todellisia sepän taidonnäytteitä ja talon koruja. (Ks. kuva 26) 1870-luku oli Suomessa teollistumisen murrosvaihetta. Teollistumisen myötä myös tehdasnaulat levisivät yleiseen käyttöön. Samalla, kun päre yleistyi vesikaton päällysteenä, tuvan sisäkatto voitiin suoristaa naulaamalla kattolaudat niskojen alapintaan.

Kuva 26. Sepän takoma oven sarana. Kuva Matti Mäkelä.

Pohjanmaan paikallistyyliit kehittyivät 1820-luvulta aina suuriin nälkävuosiin (1866–68) ja Suomen teollistumiseen asti hyvin omaleimaisina. Sisustuksen perusteella voidaan tupainterioörien valokuvista paikallistaa kuvan alkuperä 2–3 pitäjän tarkkuudella. Huonekalumallien rikkaus on hämmästyttävä, ja hämmästyttävää on sekin, että uustuotantona niitä ei valmistettu juuri kukaan. Antiikkipiireissä tunnettuja käsitteitä ovat Kaustisen rusettikaapit, Järviseudun maitokaapit, Lapuanjokivarren ”vääräkylliset” rokokookaapit, Ilmajoen ja Kurikan aurinkosängyt, aidoista Könniläisistä kellokaapeista puhumattakaan. (Ks. Pohjonen 1997)

Pohjalaistalojen maalaus ja vuorilaudoitus yleistyivät varsin myöhään. Alueellisesti pohjalaistalojen piirteisä saattaa olla suuriakin eroja. Isojoelta tavattiin maakunnan kenties vanhin ja levein ulkovuorilauta. Se oli kiinnitetty laudan keskeltä puutapilla, eli nauloja ei ollut käytetty. (Ks. kuva 27) Etelä-Pohjanmaan Järviseudulla on tehty vuorilaudoituksia, eli holvattu taloja jo 1800-luvun puolivälin jälkeen. Lappajärvellä erään talon vuorilaudoitus oli 1866 puretun venäläissotilaiden vanhan maneesin lautoja. (Lammi 1959/1996, 57, 69) Vuorilaudoitus yleistyi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, mutta eri puolilla Pohjanmaata on isojakin taloja säilynyt hirsipintaisina pitkälle 1900-luvulle. (Ks. *Suomen Maatilat* 1933)

Kuva 27. Puutapilla kiinnitetty ulkovuorilauta Isojoelta. Kuva Matti Mäkelä.

Punamulta tuli kaupunkitalojen ja kirkkojen väriksi kustavilaisena aikana 1700-luvun lopulla, mutta ensimmäisiin talonpoikaistaloihin väri tuli vasta 1800-luvun puolenvälin tienoilla. Esimerkiksi Isostakyröstä on tieto, että siellä oli 1860-luvulla vain yksi maalattu talo. Pappilarakennukset toimivat usein uutuuksien välittäjinä talonpoikaistaloihin. Maalit olivat arvokkaita. Aluksi maalattiin

vain ulkopuolen ikkuna- ja ovivuorilaudat sekä nurkkalautoitus. Punamultaiset talonpoikaistalot ovat 1800-luvun viimeisten vuosikymmenten perua. Valtakunnallisesti Etelä-Pohjanmaan maaseudulla oltiin kuitenkin etujoukoissa. Itä-Suomessa ulkomaalaus yleistyi vasta viime sotien jälkeisellä ajalla. (Vuorela 1949, 233–237)

Kuva 28. Ilmajoen Yli-Laurosela. Kuva Anni Lehtimäki.

TOIMINTAMALLIN RAKENTAMINEN POHJALAISTALOVERKOSTOLLE

OUTI ORHANEN, ANNI LEHTIMÄKI, SULEVI RIUKULEHTO JA
MATTI MÄKELÄ

Tällä pääluvulla on kaksi tarkoitusta: pohjalaistaloverkoston toiminnan ideointi ja toimintamallin rakentaminen ideoinnin pohjalta. Alkuun on kumottu pohjalaistaloperinteestä kiinnostuneiden toimijoiden toiveidentynnyrit: mitä odotuksia pohjalaistalokulttuuriin keskittyvää verkostoa kohtaan osoitetaan sen aloittaessa toimintansa? Tarkastelu koostuu kolmesta osasta.

Ideoinnin avauksena Outi Orhanen ja Matti Mäkelä purkavat Pohjalaistaloverkoston kokoamisvaiheen palautetta. Tähän osaan on kerätty kooste niistä tarpeista ja odotuksista, joita yrittäjät ja talonmistajat välittivät puheluissa, sähköpostiviesteissä ja henkilökohtaisissa tapaamisissa verkoston kokoonjuoksijoille. Alaluku ei ole ihan ensireaktio, mutta eräänlainen kooste alkuvaiheen vastaanotosta, kontaktoinnin herättämistä kysymyksistä ja odotuksista.

Toisessa osassa on kooste ensimmäisen verkostotapaamisen (11.4.2014) ryhmätyöskentelystä. Osallistujat jakautuivat neljään ryhmään. Kaikilta kysyttiin ongelmia, mahdollisuuksia, pullonkauloja ja ideoita, jotka on nyt koottu omiksi ryhmikseen. Tämän osan palaute on astetta jalostuneempaa: verkostotapaamisen osallistujat olivat jo solmineet liittymissopimuksen ja siis harkinneet osallistumistaan monelta suunnalta.

Ideoinnin kolmantena osana on konservattori Anni Lehtimäen puheenvuoro, joka perustuu kokemuksiin ja havaintoihin pohjalaistalojen perinnetietoisien kunnostamisen käytännön todellisuudesta. Puheenvuoron keskipisteessä on pohjalaistalo, joka on jollain tavoin päätynyt nykyisille omistajilleen.

Kaikki kolme tulokulmaa tuottavat pitkälti samansuuntaisia sisältöjä. Ne antavat pohjalaistaloverkoston tuleville toimijoille selvän viestin. Nämä ideat ja kysymykset mielessä olemme rakentaneet suuntaaviivoja pohjalaistaloverkoston toimintamal-

liksi. Ne esitetään viimeisessä alaluvussa suuntaa-antavina. Luonnollisesti päätökset verkoston toiminnan muodoista, sisällöstä ja organisoitumisesta tekee verkosto itse.

KOOSTE VERKOSTON KOKOAMIS- VAIHEEN ODOTUKSISTA

Yritysverkoston kokoamisvaiheessa keskusteltiin jokaisen yrityksen edustajien kanssa ja selvitetiin heidän alkuvaiheen toiveitaan ja odotuksiaan Pohjalaistaloverkoston tulevaa toimintaa kohtaan. Odotukset olivat pääosaltaan melko yleisiä eli kaikille yrityksille yhteisiä, mutta myös erityisiä eli yrityksen omaan toimialaan kytkeytyviä. On luonnollista, että tässä vaiheessa toiveet painoutuivat yleiselle tasolle, koska verkostolla ei vielä ollut vakiintuneita toimintatapoja eikä kiinteästi määriteltyjä tavoitteita.

Kaikilla yrityksillä oli yleisesti pohjalaistalokulttuuriin liittyviä toiveita ja odotuksia:

- Pohjalaistaloperinteen arvostuksen ja tutkimuksen lisääminen.
- Pohjalaistaloesian nostaminen yleiseen keskusteluun.
- Erityisen yhteistyöryhmän ja keskustelufoorumin aloittaminen.

Samoin oman yritystoiminnan vahvistaminen kiinnosti yrityksiä toimialasta riippumatta:

- Oman yrityksen näkyvyyden parantaminen.
- Uusien toiminta- ja tuoteideoiden kehittäminen.
- Uusien yhteistyökumppaneiden löytäminen.
- Omien ideoiden kehittäminen ryhmän tuella.

Lisäksi tuotiin julki toimialakohtaisia ajatuksia ja odotuksia:

- Pohjalaistalojen säilyttämiseen ja rakentamiseen liittyvien viranomaisten asenteisiin vaikuttaminen.
- Lainsäädäntöön ja rakentamismääräyksiin liittyviin ongelmakohtiin vaikuttaminen.
- Esimerkkeinä mainittiin rakennusten siirrot ja energiamääräykset.
- Pohjalaistalojen käyttöön liittyvien tuotteiden kehittäminen.
- Perinteisten tuotteiden uusvalmistusideat.
- Pohjalaistalomatkailun edistäminen.

Pohjalaistalon omistajien kanssa käydyissä keskusteluissa nousi päällimmäisenä esiin korjausrakentamisneuvonnan tarve. Talojen omistajat ovat useinkin tietoisia korjaustarpeista, ja he haluaisivat tehdä korjaukset oikein. Usein kysyttiin, kuka voisi neuvoa jossain tietyssä asiassa tai tiedettäisiinkö hyvää tekijää. Ammattitaitoisten osajien löytämisessä on ongelmia; sama koskee materiaaleja. Korjausrakentaminen vaatii aikaa ja paneutumista. Kiireen vuoksi ostetaan sitä, mitä rautakaupasta saa, eli teolliseen rakentamiseen tehtyjä tuotteita. Monenlaisia tarpeita podetaan myös sisustuskysymysten äärellä. Kyseltiin muun muassa, kuka tekee perinteisiä sängynetehtäviä, tupaan sopivia verhoja tai kaksikerroksisia sänkyjä?

Toinen talonomistajia vaivaava aihe on korjausavustusten saatavuus. Millaisiin kohteisiin niitä myönnetään? Omistajat ovat yleensä tietoisia siitä, että korjausavustukset ovat pieniä ja hakijoita on runsaasti. Näissä keskusteluissa tuli erittäin usein esiin viranomaiskontrollin pelko. Avustuksia ei haluta hakea, vaikka niitä tarvittaisiin ja vaikka niitä olisi mahdollista saada. Ajatellaan, että avustuksen tultua menetetään itsemääräämisoikeus omaan kotiin ja pihapiiriin. Luottamuksen puutteesta syntyi vaikutelma, että menneiden vuosikymmenten viranomaistoiminnassa on joltain osin epäonnistuttu. Tämä johtaa nurinkuriseen tilanteeseen: tehdään itse asioita, joihin halutaan ja tarvitaan neuvonta-apua. Kuitenkin kaikki toimijat pyrkivät samaan päämäärään, sekä rakennuksen käytön että säilymisen turvaamiseen.

Kolmas talonomistajia puhuttava aihe on viranomaisten suhtautuminen vanhaan rakennuskantaan. Ongelmat kumpuavat osittain lainsäädännöstä, osittain teollisesta rakentamisesta. Suurena ongelmana vanhan rakennuskannan säilymiselle nähdään nykyiset energiamääräykset, jotka ohjaavat eristepaksuuksien lisäämiseen ja ikkunoiden uusimiseen aina, kun rakennuksessa tehdään rakennusluvan alaisia töitä. Rakennus-

tarkastajissa on pohjalaistalojen ystäviä, mutta myös purkukehotusten kirjoittajia. Arveltiin, että rakennustarkastajien nuiva suhtautuminen poikkeuksiin johtuu siitä, että muutkin saattavat ryhtyä niitä vaatimaan. Lisäksi he joutuvat kantamaan vastuun myöntämistään poikkeuksista.

ENSIMMÄISEN VERKOSTOTAPAAMISEN RYHMÄTYÖSKENTELYN KOONTI

Pohjalaistaloverkoston rakentaminen -hankkeen ensimmäisessä verkostotapaamisessa järjestettiin tulevan toiminnan ideointiin liittyvä pienryhmäkeskustelu. Ryhmät muodostettiin satunnaisesti verkoston läsnä olevista jäsenistä, joten ryhmässä oli sekä talonomistajia että yritysten edustajia. Kaikki kursiivilla kirjoitetut tekstiosat ovat lainauksia pienryhmäkeskusteluista Pohjalaistaloverkoston ensimmäisestä verkostotapaamisesta 11.4.2014.

POHJALAISTALOIHIIN LIITTYVIÄ ONGELMIA

Pohjalaistaloilmiöön liittyviä ongelmia nostettiin esille runsaasti. Pääosa ongelmakohdista liittyi pohjalaistalon ja sen pihapiirin rakennustöihin. Keskusteluissa todettiin, että niin korjatessa kuin siirrettäessä vanhaa rakennuskantaa, on vaikeuksia rakentamisen lainsäädännön, määräyksien ja niiden paikallisten tulkintojen kanssa. Joissain kunnissa työskentely rakennusvalvonnan kanssa on sujuvaa ja yhteinen näkemys rakennuksien historiallisesta arvosta ja ominaisuuksista löytyy, kun taas toisissa kunnissa edellytetään tiukasti nyky-määräyksien noudattamista, vaikka niitä sovelletaan vanhoihin rakennuksiin.

”Suurin ongelma on yksittäiset rakennustarkastajat, sillä laki on laki, mutta nyt eri puolella Suomea tulkitaan lakia ihan eri tavalla.”

”– se vaatii rakennusluvan ne korjaukset ja sitte astuu nämä voimaan tämän päivän rakennusmääräykset, ei välttämättä koko ankaruudessaan siihen projektiin, mutta sitoo aika paljon sitten. Että joku kattorakenteet ynnä muut, niin ne lakkaa kestävästä, kun ne 150 vuotta on siinä kestäneet, niin rakennusluvan yhteydessä lakkaavat kestävästä.”

Vanhan rakennuksen toimintaa ja kulttuurista arvoa ymmärtäviä suunnittelijoita on vaikea löytää, samoin osaavia työn toteuttajia. Tietoa vanhan rakennuskannan korjaamisesta on saatavilla jonkin verran, mutta se on hajanaista ja tavallisen ihmisen näkökulmasta saavuttamattomissa. Rakennuksien säilyttämisessä merkittävää konservointi- ja restaurointialan koulutusta on vähän, samoin kuin suunnittelupuolen koulutustakin. Esimerkiksi restaurointirakentajien koulutusta on vain toisen asteen tasolla ja rakennuskonservoinnin koulutus ammattikorkeakoulutasolla on loppumassa. Insinöörikoulutuksessa on vain muutamassa ammatikorkeakoulussa mahdollisuus suuntautua kiinteistöhoitoon ja restaurointiin. Tämä on yksi syy, miksi erityisesti korjausrakentamiseen suuntautuneita rakennesuunnittelijoita on vähän.

”Tekijöiden löytäminen ei ole aina helppoa.”

”Perinnerakentamismyönteisiä rakenneinsinöörejä ei kasva joka puussa. Ja se kun tulee sitten projektiin mukaan, niin sitten ne mielellään vievät asiaa oman näkemyksensä suuntaan.”

Rakennuksien hoito ja säilyttäminen koettiin monitahoiseksi ongelmaksi. Toisaalta on paljon hoitamattomia rakennuksia, joita ei myydä uudelle käyttäjälle, toisaalta on innokkaita ja tietämättömiä ihmisiä, jotka ylikorjaavat rakennuksensa ja hävittävät korjauksen myötä sen merkittävät ominaispiirteet. Rakennusten säilyttäminen on usein myös poliittinen kysymys, joko suojelun puolesta tai sitä vastaan. Tässä keskeisenä ongelmana pidettiin sitä, miten talojen omistajat ja poliitikot saataisiin ymmärtämään pohjalaistalojen arvo.

”Kunnan puolesta päätetään, että rakennuksesta halutaan päästä eroon, niin jätetään hoitamatta ja haetaan sellainen kuntoarvio, että...”

”Pitäisi saada sitä tietoutta.. kunnissa juuri nämä poliitikot sun muuta ja viranhaltijat, jotka eivät ymmärrä ja sitten juuri nämä perikunnat, jotka eivät arvosta. Että tajuaisivat mitä ovat tekemässä.”

”Arvostus, rahallinen arvo on yksi, mutta suvut, jotka ylläpitää, ne pitäisi saada arvostamaan taloja!”

Kuva 29. Rinta-Joupin pihatie. Tutun ympäristön arvoja on joskus vaikea nähdä. Tämän pihapiirin harmonisuus on tuttua myös muualla Pohjanmaalla. Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

Kuva 30. Pohjalaistupa perinteisessä asussaan. Kuva Anna-Kaarina Perko.

Ongelmia tunnistettiin myös rakennusten sisäpuolelta. Niin korjattavien kuin käytössä olevienkin talojen sisustaminen voi olla hyvin mutkallista. Tyyllisesti ja mitoitukseltaan sopivien kalusteiden tai valaisimien löytäminen on vaikeaa; sopivia sisustustekstiilejä ei ole markkinoilla; perinteisiä verhoja ja mattoja ei löydy kaupasta. Asiakkaan on löydettävä käsityöläinen, joka pystyy valmistamaan tekstiilit, mutta tämä on tietenkin mahdollista vain, mikäli sopiva malli on olemassa.

"Näitä tuotteita ei tahdo olla, huonekaluja ja tekstiiliä."

"Miten nykuteknologia istuu vanhaan taloon... sitte on nämä kahvinkeitin ja mikrot ja televisiot."

"Valaistus on yksi tosi haasteellinen – – sijoittaa tarpeellinen valaistus vanhaan miljööseen. Ja kun sä meet kauppaan – – niin kiiltävää kromia ja kuulkaa höpöhöpökristallia, niin että silmiin ottaa."

POHJALAISTALOJEN MAHDOLLISUUKSIA

Ongelmista huolimatta pohjalaistaloperinteessä nähtiin paljon mahdollisuuksia. Pohjalaistalo on keskustelijoiden mielestä ekologinen ja turvallinen asuintalo. Pihapiireineen se muodostaa harmonisen kokonaisuuden, joka tulisi huomioida myös täydennysrakentamisessa sekä kulttuurimaisen suojelussa. Ulkorakennuksineen ehjänä säilynyt pihapiiri nostaa pohjalaistalon arvoa.

"Pitää mielessä, että täällä on jotain ainutlaatuista!"

"Nämähän on muodostaneet pihapiirin ympäristöineen. Arvohan on pitkälti kokonaisuudessa."

"Toivottavasti ovat mahdollisimman elävänä ja isona osana asuinympäristöä."

Pohjalaistalojen terveellisyydestä todettiin muun muassa:

"Kun Meilahteen siirrettiin kolme vanhaa pohjalaistaloa – – ja sitä tutki professoritki – – todettiin, että kukaan ei pystynyt esittämään terveellisempää ympäristöä sairaalle lapselle kuin vanha hirsitalo."

Kuva 31. Yli-Lauroselan ainutlaatuinen pihapiiri on säilynyt esimerkkinä 1800-luvun rakentamisesta. Kuva Anni Lehtimäki.

Pohjalaistaloa pidettiin erinomaisena esimerkkinä kestävästä kehityksestä, sillä sen kestävyys on kokonaisvaltaista: ekologista, kulttuurista ja sosiaalista. Perinteisen pohjalaistalon rakennusmateriaalien käyttöä on useampi vuosisata. Se on myös kierrätyskelpoinen. Itse asiassa sen puutavara onkin usein kierrätettyä ja edelleen käytettävissä uudelleen.

"Niin kyllähän ne valittiin aikanaan hyvin tarkkaan puuhun, jotta... meilläkin ikkunat vaihdettiin, paappa vaihtoo 1910 paikkeilla, mutta se puu valittiin tarkkaan. Se on niin tihästä männyn sydänpuuta, että se kestää. Nuossa kerrostaloossa vaihdetaan parin kolmenkymmenen vuoden väliin ikkunat, jotta Helsingissäkin niinku meidänkin taloos vaihdettiin. Ei se kovin ekologista ole. Kun tehdään kunnolla heti, se toimii."

Pohjalaistalojen ratkaisut ovat syntyneet vuosisatojen aikana käytännön tarpeista ja hioutuneet yksinkertaisiksi. Rakennuksien käyttö voi olla moninaista, pohjalaistalo taipuu asuintalosta kotiseututaloksi ja tarjoaa tila- ja piharatkaisuihin ihmisen mittakaavaisen ympäristön. Asumisen perustoiminnot eivät ole muuttuneet satoihin vuosiin, vain asumisen toteuttamiseen tarvittava välineistö on muuttunut.

Pohjalaistalopalvelujen potentiaalinen asiakas-kunta on yllättävän suuri. Pelkästään Etelä-Pohjanmaan nykymuotoisen maakunnan alueella voidaan karkeasti arvioida olevan noin parituhatta säilynyttä pohjalaistaloa. Jo näiden rakennuksien ylläpito ja hoito sekä korjaaminen, täydennysrakentaminen ja sisustaminen tarjoavat laajan asiakaskunnan pohjalaistalojen parissa toimiville yrityksille. Osa pohjalaistaloista on 1960–70-luvulla ylikorjattuja taloja, joiden seuraava korjaus on hyvinkin ajankohtainen asia. On ilmeistä, että tällä korjauskierroksella rakennuksien tyylipiirteiden palauttaminen tulee herättämään kiinnostusta. Rakennuksien korjaus perinteisin menetelmin on työvaltaista, korjauksen kokonaiskustannuksista on työn osuus usein 60–75%. Siksi keskustelijat uskovat pohjalaistalojen ylläpidon ja korjauksien työllistävän merkittävästi.

"Kyllä mä uskon, että se meille ainakin leivän pöytään tuo – pohjalaistalot – ja vielä pitkäänkin."

Kestävät tuotteet ja hyvä laatu rajoittavat uuden materiaalin tuotantoa, mutta korjaus- ja kunnostustyö on työvaltaista. Korjausrakentamisessa kuitenkin tarvitaan myös teknologiaa lämmitykseen, sähköistykseen ja jätehuoltoon.

”Mutta toisaalta siinä juuri syntyy sitä niin kuin aineetonta vastiketta ja vaihdettavaa – sitä työtä ja sehän on niinkun maailmasta ekologisinta kuin olla voi.”

Asuntomessut tarjoavat mahdollisuuden esitellä pohjalaistaloperinnettä ja myös pohjalaistalot voisivat olla Seinäjoen asuntomessuille mahdollisuus erottaa ja luoda omaa profiilia.

”Ja se, että olis niin mahtavaa, että olis jotaki muuta. Kun ne asuntomessut kulkevat aina samalla kaavalla ... Siellä ei mikään muutu.”

IDEOITA ETEENPÄIN JALOSTETTAVIKSI

Ryhmätyönsä yhtenä osana verkoston jäsenet pohtivat pohjalaistaloihin liittyviä kehittämis- ja hankeideoita. Niitä nousikin keskusteluissa esiin runsaasti. Ideat pohjautuivat osaksi jo aiemmin koottuihin ongelmakohtiin, mutta myös pohjalaistalokulttuurin mahdollisuuksiin.

Ehkä kaikkein tärkeimmäksi koettiin tiedon ja arvostuksen lisääminen laajalla näkökulmalla. Tutkimusta ja tietoa pohjalaistalojen historiasta, rakenteista ja tyylipiirteistä kaivataan. Neuvontaa, ohjeita ja oikeita toimintatapoja korjauksiin toivotaan helposti saataville, ja hyviä esimerkkejä pohjalaistalon hengen ja rakennuksen historiallisen arvon säilyttävistä korjauksista kaivataan. Tarvitaan myös koulutusta eri tasoilla – lyhytkursseista tutkintokoulutukseen.

”Tiedon puute on älytön.”

”Tietotaidon tarjoaminen mahdollisimman laajasti suojelee rakennuskantaa.”

Pohjalaisten ihmisten, erityisesti rakennuksia omistavien perikuntien, rakentajien, rakennuttajien sekä myös kunnallisen rakennusvalvonnan asenteisiin halutaan vaikuttaa, jotta pohjalaistaloja hoidettaisiin ja korjattaisiin jatkossa rakennusten historiallinen arvo säilyttäen, ei ylikorjaten, yliuudistaen ja purkaen. Halutaan vahvistaa myös pohjalaistalokulttuurin muita osa-alueita, kuten tekstiili- ja kalusteperinteen tutkimusta ja tuotekehitystä sekä nykyajan asumisen tarpeiden sovittamista vanhaan rakennukseen.

”Kaikki lähtee arvostuksesta, sitten kun kissan häntä on ylhäällä, siitä seuraa kyllä jotain.”

Osa ideoista oli muotoutunut jo hankeideatasolle:

- Verkoston jäsenet kokivat, että Seinäjoen Asuntomessut vuonna 2016 olisi verkostolle hyvä mahdollisuus kehittää toimintaansa, esitellä pohjalaistalokulttuuria ja aloittaa tuotekehitysprojekteja, joiden tuotosten testausta, koemarkkinointia ja asiakastutkimuksia olisi mahdollista tehdä messujen yhteydessä.
- Kitinojan perinnekielä toivottiin Asuntomessujen etäkohteeksi ja tämän mahdollisuuden kautta useammallakin yrityksellä oli kiinnostusta lähteä kehittämään verkoston sekä myös oman toimialansa markkinointia.
- Pohjalaistalon korjausprojektin toteuttaminen ja dokumentointi sekä tehtyjen ratkaisujen esittäminen videoiden, TV-ohjelman, kirjan tai muun julkaisukanavan kautta ohjeena ja esimerkkinä olisi verkoston jäsenten mielestä toteuttamiskelpoinen yhteistyöhanke, joka vastaisi tietopulaan sekä asennevaikuttamiseen. Tarve päivittää esimerkiksi Elias Härön ja Panu Kailan vuonna 1976 kirjoittama *Pohjalainen talo* -kirja, on suuri.
- Edelliseen liittyen mainittiin nimeltä Kuortaneen Nisulan talon kunnostus- ja kehittämisprojekti, jonka vaiheita voitaisiin seurata tosi-TV-ohjelmanä.
- Yhteisen portaalin tai sivuston rakentaminen verkoston jäsenille ja toimintaa esittelemään. Tämä palvelee yleistä tiedonlevitystä, lisää yritysten tavoitettavuutta ja yhteinen sivusto vahvistaa toimialan uskottavuutta.
- Pelastuspartio-hanke: toimintamallin kehittäminen pohjalaistalojen ja niiden pihapiirien pienimuotoisten, akuuttien ja pelastavien korjaustoimien toteuttamiseen esimerkiksi kattojen korjauksiin sekä rakennuksien oikaisuihin ja nostoihin.
- Nähtiin, että pohjalaistalo on merkittävä ilmiö suomalaisessa kulttuuriperinnössä, ja Pohjalaistaloverkosta pidettiin yhtenä askeleena tämän ilmiön mahdollisuuksien hyödyntämisessä. Lisää oppia ja tietoa voitaisiin hakea kansainvälisestä perinnerakentamisverkosta, jossa etsittäisiin vastaavia toimijoita Euroopasta ja mahdollisesti muualtakin. Miten muualla hyödynnetään paikallista rakennusperintöä, millaisia uusia näkökulmia voisi tätä kautta löytyä?

Kuva 32. Nisulan talo Kuortaneella.
Kuva Markku Honkola.

POHJALAISTALOVERKOSTO OMISTAJIEN JA YRITTÄJIEN YHTEISTOIMINNAN TUKENA

Pohjalaistalot voivat tulla tutuksi jo lapsuudessa, mutta osan kohdalle ne osuvat sattuman kauppaa. Syystä tai toisesta, yksi jos toinen havaitsee jossain elämänsä vaiheessa olevansa pohjalaistalon onnellinen tai vähemmän onnekas asukki. Talo voi olla suuri tai pieni, puolitoista- tai kaksifooninkinen, mutta ikää talolla on aina vähintään sata vuotta ja tuossa iässä jo vaivojakin on. Kuten kaikki eivät ole päteviä hoitamaan ikäihmisiä, ei kaikista ole hoitamaan vanhoja talojakaan. Uudisrakentamisessa on jo myönnetty, ettei jokamiehen tarvitse rakentaa omakotitaloaan, mutta vanhojen talojen omistajilta odotetaan yhä taitoa talon pitoon. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Kuten muillakin aloilla, on vanhojen rakennusten hoitoonkin olemassa alalle erikoistuneita ammattilaisia.

Ammattilaisten löytäminen vanhojen rakennusten korjaamiseen saattaa olla työlästä akuutissa tarpeessa. Kun tuvan ikkuna helähtää rikki, ei hätään ole saatavissa entisaikojen tapaan ikkunalasiasia, lasituslankaa ja pellavaöljykittää lähikaupasta. Tarvikkeita toki saa nettikaupasta, mutta entäpä lasittamisen taidot? Jos pyytää apuun rakentamisen ammattilaisen, hän toteaa nopeasti vanhat ikkunasi korjauskelvottomiksi ja kiikuttaa tilalle huoltovapaat alumiinipuitteet. – Jokin projekteissa menee pieleen. Ehkä pohjalaistaloverkosto voisi toimia välittäjänä, kun siirretään tietoa ja osaamista perinteisen, vanhassa talossa elämisen ja nykyrakentamisen, sisustamisen ja osaamisen välillä talojen omistajalta toiselle, yrittäjältä toiselle tai omistajien ja yrittäjien kesken. Yhteistyö voi kantaa hedelmää yhtä hyvin itse pohjalaistaloille, niiden jäljittelijöille kuin niistä innoitusta ammentavillekin.

Talon omistajien ensimmäinen tarve on yleensä tekijöiden ja sopivien tuotteiden tai materiaalien löytäminen: *Katto vuotaa. Mitä tehdään?* Paikataanko itse vai tarvitaanko ulkopuolista apua? Jos paikataan, millä paikataan ja miten? Omistajien joukko on laaja ja moninainen. Talojen asukkaat voivat selvitä työstä itse, mutta voi olla, että katolle kiipeäminen ei onnistu. Naapuriapu on korvaamaton, mutta aina sitäkään ei ole tarjolla. Ollaan ulkopuolisten neuvojen ja tekijöiden varassa. Hyvällä onnella kaikki menee hyvin, välttämättä ei.

Vanhat pohjalaistalot eivät ole standarditaloja, joihin nykyrakentajan perusratkaisut ovat sellaisinaan sovitettavissa. Vanhan talon rakenteet ja materiaalit sekä niiden toimivuus ovat usein nyky-

Kuva 33. Autenttiset materiaalit ovat avain alkuperäisyyden säilyttämiseen. Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

rakentajille vieraita. He ratkaisevat ongelman tekeillä työn siten kuin tekisivät sen uudiskohteessa. Seurauksena voi olla muun muassa rakenteellinen toimimattomuus tai muuttunut ulkonäkö. Räystät saattavat korjauksessa kasvaa paksuiksi, ja tuuletus kylmällä vintillä estyy. Esteettisen haitan lisäksi virheistä saattaa aiheutua esimerkiksi lahovaurioita kattorakenteisiin.

Seuraavaksi neuvoja kysytään materiaalivalintoihin. Usein ensimmäinen neuvonantaja on rautakauppa. Siellä ei yleensä tunneta vanhojen rakennusten materiaaleja. Tavallisen rautakaupan perusvalikoimaan eivät kuulu edes vanhan talon vakiomateriaalit. Puutavaraa yleensä löytyy, mutta sekin on mittasuhteiltaan väärää vanhan talon tarpeisiin. Perusmateriaalien koostumus on usein sopimaton vanhaan taloon, jossa rakenteiden pitää hengittää.

Esteettiset tarpeetkin lähtevät eri lähtökohdista. Tupia ei tuunata vuosittain. Korjausväli lasketaan pikemmin vuosikymmenissä. Siksi materiaaleilta odotetaan aivan erilaista kestoä kuin vuosittaisten trendiremonttien sesonkituotteilta. Vanhojen talojen sisustus lähtee talosta itsestään, sen luomista puitteista, joita on hyvä kunnioittaa. Talon henki ja aitous kannattaa säilyttää. Jokainen

asukas saa toki luoda oman vuosilustonsa talon kerrokselliseen rakenteeseen, mutta samalla on hyvä säilyttää talon alkuperäisiä rakenteita ja materiaaleja niin paljon kuin mahdollista. Jokainen omistaja tai asukas on kuitenkin vain talon hetkellinen käyttäjä sen monisatavuotisessa ketjussa. Emme voi tietää, miten kauan pohjalaistalo säilyy, mutta tavoitteena on aina ikuisuus. Nykyrakentamisen maksimi korjausväli lienee kolmekymmentä vuotta.

MITÄ TALONOMISTAJAT KAIPAAVAT?

- Vertaistukea: hyviä naapureita, neuvonantajia ja keskustelukumppaneita samojen ongelmien kanssa painivista ihmisistä.
- Asiantuntijoita, jotka ovat perehtyneet juuri vanhojen rakennusten ongelmiin, rakenteisiin ja materiaaleihin.
- Osaajia: yrittäjiä, jotka tuntevat vanhojen talojen tarpeet ja tuottavat oikeanlaisia palveluja ja tuotteita tähän tarpeeseen.

Aluksi kaivataan siis lähinnä tietoa ja taitoa. Sen jälkeen tarvitaan tekijöitä ja rahoitusta. Rahalla saa tekijöitä, mutta niiden valintaan tarvitaan taitoa. Halvin ratkaisu ei yleensä ole paras, mutta liialla rahallakin on pilattu monta kohdetta. Viisainta vaihtoehtoa kannattaa siis etsiä asiantuntijoiden avulla. Aiheellista on myös selvittää, min-kälaiseen asiantuntijaan luottaa. Yleisesti on hyvä varmistua kaikkien toimijoiden ammattitaidosta, koulutuksesta sekä kysyä referenssejä edellisistä työkohteista. Myös tekijöiden taloudelliset taustat on syytä selvittää ennen velvoittavien sopimusten allekirjoittamista. Tämä kaikki vaatii talon omistajalta aikaa ja osaamista. Koska kaikkeen ei oma aika riitä, tarvitaan hyviä yrityksiä ja palveluntarjoajia, joiden hoidettavaksi voi antaa talonsa luotavaisin mielin.

MITÄ TALONOMISTAJAT SAAVAT VERKOSTOLTA?

Verkoston jäsen on mukana sisäpiirissä, jossa ovat edustettuina sekä talojen omistajat, käyttäjät että elinkeinoelämä.

A) Hyötyä omistajalta omistajalle
Merkittävin verkoston tarjoama hyöty omistajalta toiselle omistajalle on vertaistuki. Verkosto tarjoaa tiedonvaihtomahdollisuuden. Se voi olla yhteisten elämysten, kokemusten, ongelmien ja ratkaisujen jakamista. Jo pelkästään tieto siitä, että ei ole yksin ongelmien kanssa, voi helpottaa. Tarjolla on

siis yhteisöllisyyttä, keskustelua ja ryhmäytymistä kaltaistensa seuraan. Aiheet ovat mitä moninaisimpia: elämä pohjalaistalossa, omistusjärjestelyt, korjaus, sisustaminen, puutarhanhoito, kotona asumisen mahdollisuuksien turvaaminen vanhuk-sille, polttopuun hankinta tai vaikka antiikkimes-sut ulkomailla. Mahdollisuudet ovat rajattomat. Tiedonvaihto voi tapahtua kasvokkain, mutta myös puhelimitse, verkkoitse tai vaikkapa järjeste-tyssä verkostotapaamisessa.

Omistajat voivat järjestää verkoston puitteissa keskenään materiaalin kierrätystä. Toiminta voi olla esimerkiksi rakennustarvikkeiden, kalusteiden tai perinteisten pihakasvien vaihtoa tai keski-näistä myyntiä. Vanhojen sopivien rakennusosien ja -tarvikkeiden löytäminen on usein vaikeaa. Vas-taavasti hyvää, käyttökelpoista materiaalia päätyy jätteisiin tai poltettavaksi. Verkoston puitteissa tavaraa voidaan kierrättää pohjalaistalojen kes-ken, jolloin se pysyy syntyseudullaan, tyylillisesti oikeanlaisessa ympäristössä.

Verkoston vertaistoiminta voi olla jopa käy-tännön apua. Ensiapuna voidaan auttaa vaikka tuhoutumisuhan alaisen rakennuksen hätäpe-lastamisessa. Uudisasukas voi tarvita opastusta

Kuva 34. Emännänjalko Ilmajoelta. Vanhoissa taloissakin tarvitaan ajoittain uusia huonekaluja ja raken-neosia. Kuva Matti Mäkelä.

esimerkiksi pohjalaistalon leivinuunin lämmittämiseen, vanhan puutarhan raivaamiseen tai pärekattokoiden järjestämiseen.

B) Mitä yritykset voivat tarjota omistajille Verkostossa yritykset pääsevät esittelemään palveluitaan suoraan talojen haltijoille. Näin alueen oma palvelutarjonta ja yritykset tulevat tutuksi omistajille. Kun keskinäinen tuntemus lisääntyy, kynnyks ottaa yhteyttä laskee. Yrittäjien ja talon omistajien pidempiaikaisen yhteistyön kautta voidaan palveluihin tutustua rauhassa ja laajemmin. Molemmat oppivat tuntemaan toistensa toimintatapoja ja ehkä myös ymmärtämään toisen ajatusmaailmaa, käytännön rajoituksia ja realiteetteja esimerkiksi erilaisten tuotteiden valmistuksen, toimittamisen tai hankkimisen osalta.

Paremmat lähtötiedot auttavat talojen omistajia pyytämään tarjouksia ja määrittelemään tarpeitaan tarkemmin hankintoja tehdessään sekä tarvittaessa reklamoimaan hankinnoista. Epäonnistuneista yhteistyöprojekteista voidaan oppia uusia toimintatapoja niin, että jatkossa lopputulos on sekä talojen että niiden omistajien ja yritysten kannalta parempi. Laatu paranee ja asiakas saa paremmin tarpeitaan vastaavia palveluita tai tuotteita.

Palvelu kohenee, kun yrittäjän tietämys asiakkaan tarpeista lisääntyy. Yrityksillä on usein omat verkostonsa, joiden kautta he voivat ohjata asiakkaita toisille yrittäjille, mikäli eivät pysty itse vastaamaan asiakkaan kysyntään. Asiakkaan ja yrittäjäkumppanien kanssa jaettujen kokemusten ansiosta yritykset pystyvät luomaan palveluita, jotka vastaavat paremmin talollisten tarpeisiin.

YRITYSTEN ODOTUKSET JA TARPEET VERKOSTOLTA

Verkostossa yritykset saavat suoran kontaktin talojen omistajiin, toisiin yrittäjiin, kouluttajiin ja tutkijoihin. Tavoitteena on, että myös yritysten näkyvyys ja myönteinen julkisuus kasvavat jäsenyyden ansiosta. Yhteistyössä syntyy uusia ideoita, joiden pohjalta kukin yritys voi kehittää omaa toimintaansa.

Verkosto voi toimia kahdella tasolla selvittäessään, mitä omistajat voivat tarjota yrityksille ja miten yritykset voivat hyötyä toisistaan.

A) Mitä annettavaa talon omistajilla ja taloilla on yrityksille

Tutustuessaan pohjalaistalojen omistajiin yritykset saavat ensikäden tietoa ja ideoita asukkaiden tarpeista. Yritykset voivat kehittää tuotteitaan ja

Kuva 35. Pärekkattopinta. Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

Kuva 36. Pohjalaistalojen ulko-ovet ovat aina yksilöllisiä. Lisäkin Jussin tupa, Kauhava. Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

Kuva 37. Uuden pärekaton tekoa. Kuva SeAMK, Konservoinnin koulutusohjelma.

palveluitaan, kun talojen omistajien toiveet saadaan suoraan tiedoksi tuotteiden valmistajille. Keskinäisen tietämyksen pohjalta yritykset pystyvät myös paremmin kohdentamaan markkinointiaan ja myyntiään pohjalaistalojen omistajille. Yritykset voivat esimerkiksi kehittää mallipiirroksia tai 3D-mallinnuksia, joiden avulla kalusteen tai korjauksen suunnittelu on helpompaa kuin hataran mielikuvan pohjalta.

Taloverkoston jäsenet voivat testata yritysten uusia tuotteita. Toimivia ratkaisuja omistajat voivat markkinoida edelleen omissa verkostoissaan. Jos niiden menekki on vakaata ja taattua, palvelujen tai tavaroiden toimittajat voivat erikoistua pohjalaistalotuotteisiin. Omistajat vastavuoroisesti sitoutuvat toimittajiin, jos tarvikkeiden saatavuus on turvattua. Hyvästä tuotteesta tai palvelusta ollaan valmiita myös maksamaan.

Pohjalaistaloperinne on rikas resurssi, josta voi ammentaa ideoita ja malleja uusille tuotteille. Nykyinen elämäntapa synnyttää uusia tarpeita, joiden tyydyttämiseksi myös pohjalaistaloissa tarvitaan uudenlaisia tuotteita. Silloinkin mitoitus ja muotokieli tulee sovittaa vanhan talon ympäristöön. Myös erikoispalveluille on kysyntää taloissa,

joissa esimerkiksi ikkunoiden ja vanhan linoleumimaton pesu tai huonekalujen hoito ja puhdistus vaativat erikoisosaamista tai -taitoa työntekijöiltä.

B) Mitä annettavaa yrityksellä on toiselle yritykselle

Yhteisessä verkostossa yritykset voivat tuottaa ja kehittää palveluja tai tuotteita yhdessä. Prosesseja voidaan ketjuttaa esimerkiksi siten, että yksi yritys tekee puutyöt ja toinen pintakäsittelyn. Usein yritykset ovat pieniä. Silloin koko tuotantoketjun hoitaminen alusta loppuun ei ole järkevää. Saman alan yritykset voivat jakaa kustannuksia myös yhteisiä tuotantovälineitä ja -tiloja käyttämällä. Verkosto tarjoaa mahdollisuuden myös yhteishankintojen suunnitteluun.

Yritykset hyötyvät myös yhteisestä asiakaskunnasta. Ne voivat ohjata asiakkaita toisilleen tai ehdottaa, mistä löytää seuraavassa työvaiheessa tarvittava yritys. Yhteismarkkinointi säästää kustannuksia ja parantaa kaikkien yritysten näkyvyyttä. Asiakkaalle tämä näkyy hyvänä palveluna ja arvostuksena. Se tuottaa hyvän mielen, ja palvelua halutaan käyttää myös uudelleen.

Kuva 38. Ensimmäisen verkostotapaamisen osallistujia. Kuva Sulevi Riukulehto.

TOIMINTAMALLI POHJALAISTALO- VERKOSTOLLE

LÄHTÖKOHTA JA TOIMINNAN TAVOITTEET

Pohjalaistaloverkosto (Kuvio 11) muodostuu pohjalaistaloista ja niiden omistajista sekä yrityksistä, joiden toiminta kohdistuu pohjalaistaloihin tai niiden käyttöön. Verkoston toiminnan perusajatus on saada pohjalaistaloperinteen kanssa toimivat tahot keskusteluyhteyteen ja edistää pohjalaisen talonpoikaisen rakennuskulttuurin tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa. Verkostoa voidaan kuvata renkaana, jonka kehällä yritykset ja talot ovat tasavertaisessa asemassa. Verkoston ensimmäiseen vaiheeseen on lähdössä yhteensä 34 eri toimijaa. (Liite 1.)

Verkoston rakentamisen aikana keskeisiksi toiminnan tavoitteiksi on noussut pohjalaistalojen osalta

- tutkimustyön käynnistäminen ja sen tulosten hyödyntäminen
- rakennusten erityisluonteen esille nostaminen ja tietoisuuden lisääminen
- rakennuskannan hoidon, säilyttämisen ja säilyttävän korjaamisen edistäminen
- jatkumon luominen eli ympäristöön soveltuvan uuden pohjalaistalorakentamisen kehittäminen
- uusien tuotteiden ja innovaatioiden kehittäminen
- pohjalaistalolähtöisen yritystoiminnan kehittäminen.

Nämä tavoitteet voivat muodostaa vuosittaisen tai kausittaisen toiminnan kärkiä ja olla läpäisevänä ajatteluna kaikessa verkoston toiminnassa. Tärkeää on myös edistää pohjalaiseen rakentamiseen ja perinteeseen liittyviä arvoja ja kiinnittää huomiota muun muassa korkeaan laatuun, perinteiden arvostukseen ja käsityöläismäisyyteen. (Kuvio 12.)

VERKOSTON ORGANISOITUMINEN JA KÄYTÄNNÖN TOIMINTA

Verkoston toiminta tulee ja sen pitääkin muodostua toimijoidensa näköiseksi. Se elää ja muuttuu toimijoiden tarpeiden mukaan. Verkostotyö on rinnastettavissa yhdistystoimintaan eli osallistujat ovat mukana oman kiinnostuksensa vuoksi ja tavoittelevat toiminnalta erilaisia asioita. Myös toimintaan käytettävät ajalliset sekä rahalliset resurssit tulevat ymmärrettävästi vaihtelemaan.

Pohjalaistaloverkosto	
Yritykset	Talot
- Rakentaminen	- Eri talotyyppit
- Sisustus	- Käyttötarkoitus
- Tutkimus ja koulutus	- Säilyneisyys
- Toiminta ja käyttö	- Alueellinen sijoittuminen
21 yritystä ja yhteisöä	13 talokohdetta

Kuvio 11. Verkoston sisäinen rakenne

Perinne	Kohdelähtöisyys	Oikeat menetelmät
Korkea laatu	Käsityöläismäisyys	Saavutettavuus
Yhteistyö	Tutkimustieto	Kehittämisisnto

Kuvio 12. Verkoston toiminnan keskeisiä arvoja ja ajatuksia

Toiminta on verkostomaista myös siinä mielessä, että siihen on liittyty aiesopimuksella, jossa ei synny vielä erityisiä veloitteita tai sitoumuksia. Tämä on kokeilu, jossa nähdään suuria mahdollisuuksia. Sitovammat yhteistyön muodot syntyvät vasta verkoston toimiessa ja lähtiessä esimerkiksi toteuttamaan yhteisiä hankkeita.¹ Verkoston toiminnassa huomiota kannattaa kiinnittää ainakin seuraaviin asioihin.

Pohjaksi verkoston käytännön toiminnalle on luotu kevyt malli. Huomiota kannattaa kiinnittää ainakin seuraaviin asioihin.

Verkostotapaamiset:

- Koko ryhmän tapaaminen on toteutettava säännöllisesti, esimerkiksi kahdesti vuodessa, keväällä ja syksyllä.
- Lisäksi verkosto voi kokoontua tarvittaessa joko pienryhmissä tai koko ryhmänä.

¹ Verkoston toimintamallin rakentamisessa on käytetty pohjana *Voimaa verkostosta – verkostomaisen kehittämisen käsikirjaa*, jonka perusteella käytännön toiminnalle on luotu kevyt malli. Suominen ym. 2007)

- Koollekutsujana toimii Potra-hankkeen aikana Seinäjoen ammattikorkeakoulu ja Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, tämän jälkeen koollekutsumisesta samoin kuin muustakin toiminnan organisoitumisesta päättää verkosto itse.
- Verkostotapaamisen kesto noin 2–4 tuntia.
- Tapaamisten ajankohdat, ideat, teemat sekä kokoontumispaikat ja järjestäjät sovitaan vuosittain.

Viestintä:

- Verkosto viestii sisäisesti yhteisellä sähköpostilistalla ja tiedotuskirjein sekä tarvittaessa puhelimitse. Sähköpostilistaa hallinnoi Ruralia-instituutti.
- Sisäisen ja ulkoisen viestinnän tavat sovitaan yhteisesti verkoston järjestäytymisen yhteydessä.

Toiminta:

- Verkostolle luodaan toimihenkilörakenne ja toimihenkilöt valitaan verkoston jäsenien edustajista.
- Verkostossa suunnitellaan, haetaan ja toteutetaan pohjalaistaloihin liittyvää tutkimusta sekä hanketoimintaa. Hanke voi koskea koko verkostoa tai vain jotakin verkoston osaa, ja hankkeeseen voidaan ottaa mukaan myös verkoston ulkopuolisia toimijoita.
- Toiminta suunnitellaan verkoston ja sen jäsenien tarpeista lähtien ja toiminta tähtää verkoston tavoitteiden toteuttamiseen.

Toiminnan arviointi ja kehittäminen:

- Verkoston toimintaa arvioidaan säännöllisesti itsearviointin keinoin.
- Arvioinnista saatujen tulosten kautta päivitetään verkoston tavoitteita ja toimintatapoja.
- Verkoston laajentuminen ja uusien jäsenien valitseminen tulee tapahtua suunnitelmallisesti ja yhteisellä sopimuksella.
- Verkostosopimukset ja kokoonpano päivitetään kahden vuoden välein, seuraavan kerran keväällä 2016.

Verkoston toiminnan alkuvaiheen organisoiminen ja hyvien yhteistyömuotojen ja toimintatapojen rakentaminen ovat tulevan toiminnan kannalta kriittisiä tekijöitä. Verkoston jäsenet ovat keskenään hyvin erilaisia. Eri yritysten toimintakulttuurien sekä yksityisten ihmisten toimintatapojen kohtaaminen voi aluksi hidastaa toiminnan käynnistämistä. Toimintamallin määrittelyn avulla nopeutetaan yhteistoiminnan syntymistä. Siksi

kevyt organisoitumismalli on edullinen. Sitä on mahdollista muokata jatkossa, mikäli muutoksiin nähdään tarvetta.

Verkostomainen toimintatapa ei koskaan ole ongelmatonta. Yleisellä tasolla huomionarvoisia tekijöitä ovat muun muassa seuraavat:

- Laajassa yritys kentässä on mukana hyvin erilaisia toimijoita, jolloin verkostosta voi tulla sirpaleinen.
- Yrityksien koko painottuu pieneköihin yrityksiin, mutta mukana on myös suurempia toimijoita. Tällä voi olla sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia. Kokoero voi vaikuttaa haitallisesti yritysten yhteistoimintakykyyn ja koko verkoston toimintamahdollisuuksiin.
- Pienessä yrityksessä verkostoon osallistuminen voi jäädä työkiireiden jalkoihin.

Pohjalaistaloverkoston vahvuudet ovat kuitenkin merkittäviä, ja niiden kautta toiminnalla on paljon mahdollisuuksia. Vahvuuksia ovat esimerkiksi:

- Pohjalaistaloilla on hyvä maine ja niitä pidetään merkittävänä kulttuuriperintönä.
- Myös pohjalaistalojen tekijät ovat korkeassa maineessa.
- Pohjalaistalojen tutkimus on vasta alkanut, samoin aiheen hyödyntäminen elinkeinoelämässä.
- Verkoston toimijat rikastuttavat kokonaisuutta erilaisuudellaan. Tämä saattaa avata uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia innovaatioille.
- Yrityskentällä on voimakas kiinnostus osallistua verkoston toimintaan.
- Verkosto on institutionaalisesti ketterä toimintatapa: mukana on monenlaisia ja monenkoisia yrityksiä.

Verkostotoiminnan ongelmakohtiin on pyritty vastaamaan jo verkoston rakentamisvaiheessa valitsemalla eri toimialojen edustajia monipuolisesti. Yrityskentästä on etsitty päärakenteen mukaisia yrityksiä siten, että eri toimialat tavoitetaan mahdollisimman monialaisesti vanhojen pohjalaistalojen säilyttämisen ja uudistuotannon näkökulmasta.

Uudisrakentamisen ja vanhan rakennuskannan säilyttämisen ja korjaamisen eroavaisuudet yritystoiminnassa ja ajattelutavoissa nousivat esiin jo työn alkuvaiheessa, verkostoa muodostettaessa. Tämä ei välttämättä koidu yhteistyössä rasitteeksi, vaan saattaa jopa kääntyä pohjalaistalokulttuurin eduksi. Toiminnan toden teolla käynnistyttyä verkosto alkaa toteuttaa hankkeita, jotka vastaavat jäsenillä oleviin tarpeisiin. Verkoston jäsenten erilaiset näkökulmat ja kiinnostuksen kohteet voivat

synnyttää pienempiä sivuryhmiä tai soluja, joiden kokoonpano vaihtelee. Kaikkien ei välttämättä tarvitse osallistua joka hankkeeseen. Päinvastoin on luultavaa, että vain osa hankkeista koskettaa koko verkostoa. Niiden rinnalle muodostuu pienempiä soluja, joissa yhteistyö on tiivistä.

Verkoston rakentamisen ongelma on myös verkoston koon pitäminen rajattuna, sillä kaikki halukkaat eivät ole verkostoon tässä vaiheessa mukaan päässeet. Myöskään kaikki pohjalaistalokulttuurin mahdolliset toimialat eivät ole edustettuina verkostossa. Kun toiminta on kunnolla käynnistynyt, myös verkoston jäsenrakennetta voidaan tarkastella uudelleen. Verkoston jäsenten

on kuitenkin mahdollista toimia linkkinä oman alansa muihin yrityksiin sekä omaan yhteistyöverkostoonsa ja näin tuoda ympäristön ideoita ja näkemyksiä mukaan verkostotyöhön.

Laajentumisvaiheessa voidaan miettiä myös alaryhmien muodostamista verkostoon eri toimialoille esimerkiksi kuvion 13 mukaisesti, jolloin verkoston laajeneminen voisi tapahtua ydinrakenteen ympärille. Tällöin ydinverkoston jäsen toimii alaryhmän edustajana verkoston hallinnossa. Laajennetaanko verkostoa, vai muodostuuko siitä jonkinlainen pohjalaistolotoimijoiden ydinryhmä, jää verkoston itsensä päätettäväksi.

Kuvio 13. Esimerkki verkoston laajentumisrakenteesta

POHJALAISTALOHANKKEET ALUEELLISEN KEHITTÄMISTOIMINNAN KENTÄSSÄ

SULEVI RIUKULEHTO JA ANNI LEHTIMÄKI

Talonpoikaiskulttuuri voi olla merkittävä voimavara pohjalaisalueen kehittämisessä, mikäli se tunnustetaan alueellisen kehittämistoiminnan kentässä. Tämä tarkoittaa, että pohjalaistalot voivat nousta yhdeksi elinkeinotoiminnan ja kulttuurielämän vahvuudeksi, mutta vain sillä ehdolla, että pohjalaisperinteen arvo tunnustetaan joka keskustelupöydässä. Talonomistajien ja toimijoiden pöytä ei riitä, myös kehittäjien ja rahoittajien on tunnustettava pohjalaistalokulttuurin arvo.

KATSAUS OHJELMALLISEEN TOIMINTAYMPÄRISTÖÖN

KANSALLISET OHJELMA-ASIAKIRJAT

Ajattelulle saadaan tukea kansallisen tason asiakirjoista. Niistä tärkein on Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Ympäristöministeriön yhteinen Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Siinä käsitellään koko kulttuuriympäristöä, josta rakennettu ympäristö ja sen osana rakennusperintö muodostaa merkittävän osan. Nimensä mukaisesti kyseessä on strategia-asiakirja, joka asettaa kansalliselle kulttuuriympäristöpolitiikalle ohjeelliset tavoitteet. Ne ovat voimavaratavoite, kestävän kehityksen tavoite ja hyvän hallinnon tavoite. Kulttuuriympäristö ja rakennettu ympäristö sen osana nähdään monipuolisesti merkittävänä kulttuurisena, taloudellisena, sosiaalisena ja ekologisena voimavarana ja uuden toiminnan mahdollistajana, jonka yhteydessä kestävän kehityksen ja hyvän hallinnon periaatteet tulee läpitunkevasti ottaa huomioon.

Vaikka kulttuuriympäristöstrategia ei ole resursoiva ohjelma-asiakirja, sen sisältöjä on syytä tarkastella lähemmin, koska se on tarkoitus jalkauttaa alueelliseksi ja paikallisiksi kulttuuriympäristöohjelmiksi.

Strategian tavoitteisiin pääsemiseksi esitetään kaksikymmentä toimenpidettä. Niistä useimmat koskettavat myös pohjalaistalokulttuurin kehittämismahdollisuuksia: Toimenpiteinä esitetään muun muassa kulttuuriympäristön hoitoa ilmastomuutoksen hillitsemiseksi (1) sekä tyhjien rakennusten ja ympäristöjen innovatiivista käyttöä (2). Kohteiden taloudellinen merkitys selvitetään (3) ja yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa vahvistetaan (4). Kulttuuriympäristön hoitoon kehitetään kannustimia ja avustuksia (5). Niiden arvot turvataan kaavoituksessa (6) sekä maakunta- ja paikallistason ohjelmissa (7). Erityistä huomiota osoitetaan nuorelle rakennuskannalle (9) sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaille julkisille rakennuksille, maisemille ja arkeologiselle kulttuuriperinnölle (10). Kulttuuriympäristökasvatusta, opetusta ja -tutkimusta lisätään kaikilla tasoilla päiväkodeista yliopistoihin täydennyskoulutus mukaan lukien (11–13). Strategian toteutusvastuu osoitetaan jokaiselle ministeriölle. (14) Kulttuuriympäristöä koskevan tiedon käytettävyyttä parannetaan (19) ja inventointeja täydennetään. (20)

Strategia kiinnittää huomiota myös kulttuuriympäristön laajaan säädösperustaan, joka ylittää omasta perustuslaistamme (731/1999 20 §) Unescon maailmanperintö- ja kulttuuriperintösopimuksiin. Tähän liittyen nähdään myös tarpeita säädösten yhtenäistämiseen ja viranomaisten työnjaon selkeyttämiseen. Näihin näkökohtiin liittyvät lähinnä toimenpiteet 8 ja 14–20.

Huomaamme, että talonpoikainen rakennusperintö ei ole kansallisen kulttuuriympäristöstrategian keskeisimmän huomion kohteena, mutta se nivoutuu useimpiin strategian toimenpiteisiin. Pohjalaistaloverkoston toiminnan kannalta strategia on vielä lupaavampi – verkostohan kiinnittää huomiota nimenomaan pohjalaisen kulttuuriperinnön nykyaikaiseen käyttöön, ekologisuuteen ja elinkeinoelämäyhteyksiin. Yhdistäviä ajatuksia ovat myös täydennyskoulutus, opetus ja tutkimus

sekä käsitys kulttuuriympäristöstä paikallisena voimavarana.

Rakennusperintöstrategia vuodelta 2001 ja Korjausrakentamisen strategia 2007–2017 ottavat kantaa vanhan rakennuskannan säilymiseen ja korjaamiseen. Rakennusperintöstrategian päämäärät tukevat monin kohdin Pohjalaistaloverkostolle tässä kirjassa esitettyjä tavoitteita. (Rakennusperintöstrategia. Osaamista, vastuuta ja voimavaroja rakennusperinnön hoitoon. 2001, 24) Vuonna 2007 valmistuneen Korjausrakentamisen strategian tavoitteena on edistää ennakoivaa kiinteistönpitoa ja korjauskulttuuria. Suunnitelmallisella ja oikein ajoitetulla korjaamisella voidaan säästää kustannuksia ja vastata sekä käyttäjien että kestävän kehityksen vaatimuksiin. Strategia sisältää toimenpide- ja kehittämislinjaukset vuoteen 2017. (Korjausrakentamisen strategia 2007–2017. Linjauksia olemassa olevan rakennuskannan ylläpitoon ja korjaamiseen. 2007) Päätaavoitteet ovat

- rakennusten kunnossapito- ja korjauskulttuurin synnyttäminen ja vakiinnuttaminen
- korjausrakentamisen prosessien ja ohjausvälineiden kehittäminen
- korjausrakentamisen osaamisen lisääminen ja resurssien turvaaminen
- korjausrakentamista koskevan tiedon jakaminen.

Linjausten toteuttamiseksi esitettiin 13 toimenpidettä. Strategian pohjalta laadittiin 2008 valtioneuvoston periaatepäätös, jossa määriteltiin korjausrakentamisen tavoitteet ja valtion panostuksen kehittämiseen, sekä strategian toimeenpanosuunnitelma (2009).

Kulttuuriympäristöstrategian ohella toinen keskeinen kansallinen kokonaisuohjelma on laadittu maaseutupolitiikan alalle. Se kattaa horisontaalisesti ohjelmakauden 2014–20 kehittämistoiminnan Suomen maaseudulla. (Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020.) Yksi ohjelman viidestä teemasta on Asuminen ja palvelut (2). Sen toimenpiteet keskittyvät vuokra- ja yhteisöasumisen vahvistamiseen ja asuntorakentamiseen. Teeman Ekosysteemi-palvelut alla käsitellään luonto- ja kulttuuriympäristöjä sekä maisemia (3.5.4). Sen toimenpideehdotukset liittyvät asukkaiden aloitteellisuuteen ympäristön- ja maisemanhoidossa, eläinluonnonvaroihin ja suurpetoihin. Vaikka kokonaisuohjelmassa korostetaan paikkaperustaisuuden merkitystä maaseutupolitiikan toteutuksessa, kovin merkittävää ponnistuslautaa se ei alueellisille kulttuuri-ilmioille tarjoa.

Huomionarvoinen on lisäksi Maaseudun yhteistyöryhmän kulttuuriohjelma. Käytössä on toistaiseksi vain päättävän kauden ohjelma. Rakennusperinnön osalta sekään ei ole kovin antoisa

Kuva 39. Ensimmäisen verkostotapaamisen yhteydessä järjestetyn pohjalaistalokoulutuksen osallistujia tutustumassa perinnetiotoiseen korjausrakentamiseen Jalasjärven Rinta-Valkamassa. Kuva Sulevi Riukulehto.

asiakirja. Linjauksina ja toimenpiteinä mainitaan kuitenkin kulttuuriympäristöjen kartoitukset (toimenpide 23) ja kulttuuriperinnön hoito (24). (Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014.)

MAAKUNNALLISET OHJELMA-ASIAKIRJAT

Suurin alueellinen merkitys pohjalaistalokulttuurilla on Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa – siis alueilla, joihin pohjalainen rakennuskulttuuri maassamme keskittyy. Näiden alueiden ohjelma-asiakirjoissa pohjalaistaloperintö näkyy vaihtelevasti.

Tällä hetkellä heikoin tilanne on Keski-Pohjanmaalla. Keski-Pohjanmaan maakuntastrategiassa ei mainita pohjalaistaloja, talonpoikaiskulttuuria, rakennettua ympäristöä sen paremmin kuin kulttuuriperintöäkään. Lähimmäksi aihetta tullaan ohjelman painotuksien kohdassa 4.1.3 Hyvinvoiva Keski-Pohjanmaa, jossa yhdeksi tavoitteeksi on valittu Kulttuurin ja liikunnan hyvinvointivaikeutusten edistäminen. (Keski-Pohjanmaan maakuntastrategia. Maakuntasuunnitelma 2030 ja Maakuntaohjelma 2014–2017, 36–41) Keski-Pohjanmaan maakuntastrategian hyvinvointitavoitteet ovat selvästi terveystavoitteisia. Maakuntasuunnitelman ympäristöselostuksessa kuvataan myös rakennettua kulttuuriympäristöä. Huomiota saavat kaupunkirakennukset, kesämökit, teräskulttuuri ja arkeologiset kohteet. (Keski-Pohjanmaan maakuntaohjelman ympäristöselostus 2014–2017, 14–15)

Pohjanmaan maakuntaohjelmassa talonpoikainen rakennusperintö on paremmin esillä. Se näkyy välillisesti kulttuuriperinnön yhteydessä. Toimintalinjan 3 tavoitteessa kaksi (Kulttuuriperintö) mainitaan ”Taloudellisten edellytysten luominen kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten säilyttämiseksi”. (Pohjanmaan maakuntaohjelma 2011–2014. Energiaa huippuosaamisesta, monikulttuurisuudesta ja vahvasta yhteisöllisyydestä 2011, 43–44) Uusin maakuntastrategia sisältää maakuntasuunnitelman vuoteen 2040 ja maakuntaohjelman vuosille 2014–2017. Pohjalaistalot ovat saaneet näkyvämmän roolin. Maakuntaohjelma tunnustaa nimeltä pohjalaistalot maakunnalle tyypillisten kulttuuriympäristöjen yhteydessä. Ohjelman mukaan kulttuuriperintö elää ajassa, kulttuuriympäristöt säilytetään ja niitä hyödynnetään vetovoimatekijöinä. ”Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten ja ympäristöjen sekä perinneaineistojen säilyttämiseksi tulee järjestää riittävät taloudelliset edellytykset.” (Pohjanmaan maakuntastrategia 2014–2017, 37–38) Maininnat

antavat mahdollisuuden hankkeistaa pohjalaistalokulttuuriin liittyviä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimia monille Pohjanmaan tavoitealueille.

Pohjalaistaloverkosto painottuu ainakin toimintansa alkuvaiheissa Etelä-Pohjanmaan maakunnan alueelle. Siksi Etelä-Pohjanmaan ohjelma-asiakirjojen sisällöt ovat verkoston toiminnan kannalta kriittisessä asemassa.

Talonpoikaiskulttuurin edistäminen ja kehittäminen alueen voimavaraksi on kuulunut Etelä-Pohjanmaan maakunnan ohjelma-asiakirjojen sisältöihin monen ohjelmakauden ajan. Menossa olevalla kaudella se toteuttaa Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelman strategian 2030 ja maakuntaohjelman 2011–2014 tavoitteita (Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2011–2014; Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelma 2030 ainakin kolmella tavoitealueella:

- 1) Osaamisen ja innovaatiojärjestelmän vahvistaminen
- 2) Kilpailukykyisen ja kasvuhakuisen yrittäjyyden kehittäminen
- 3) Hyvinvoinnin ja hyvinvointipalveluiden kehittäminen

Tavoitealueet osuvat hyvin pohjalaistaloverkoston tarkoituksiin. 1) Pohjalaistaloverkoston luodaan tärkeä institutionaalinen rakenne, joka mahdollistaa suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen kulttuurialan ja elinkeinoelämän kehittämisen pohjalaistaloteemalla Etelä-Pohjanmaan tutkimusverkosto Epanetin jatkohankkeina. 2) Pohjalaistalohankkeet luovat edellytyksiä hyvinvointiklusterin ja palvelualueiden kilpailukykyyn parantamiselle sekä puutuotealan, sisustus- ja rakentamisalan konseptien rakentamiselle rakentamisen, luovien alojen ja matkailun sarjoilla. 3) Pohjalaistaloverkoston rakentaminen tarjoaa mahdollisuuden asumiseen liittyvien kulttuurihyödykkeiden markkinoitiin uusille kuluttajaryhmille ja alan yrittäjyyden kehittämiseen nostaessaan omaleimaisen etelä-pohjalaisen kulttuuri-imagon uusien matkailu- ja rakennus- ja sisustustuotteiden sisällöksi. Samalla verkosto tukee asuin- ja elinympäristön elinvoimaisuutta ja monimuotoisuutta kulttuurisesti kestäväällä tavalla ja kasvattaa alueen hyvinvointia ja vetovoimaa. Pohjalaistaloverkoston toteuttaminen tukee myös maakuntasuunnitelman maaseutuliittisiä tavoitteita.

Alkavalla kaudella (2014–2020) pohjalaistalokulttuuria koskevat kirjaukset ovat edenneet Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelmasta ohjelmakauden toteutusasiakirjoihin. Älykkään erikoistumisen strategian kohdassa uudistuva elämystuo-

tanto pohjalaistalot mainitaan kulttuuriperinnön näkyvimpänä ilmentymänä, ja pohjalaistalokulttuurilla nähdään rooli elämystuotannon toteutuksessa. (Etelä-Pohjanmaan älykkään erikoistumisen strategia 2014, 22–23) Pohjalaistalokulttuuri on huomattava alueellinen resurssi myös kestävien ruokajärjestelmien painoalalla, nimenomaan käyttäjäkokemusten ja lisättyjen elämysten teemoilla. (Green Creative Garden 2013, Ks. kohta 6.3 Käyttäjäkokeemus, elämykset ja hyvinvointi)

Pohjalaistalohankkeet istuvat hyvin myös alueen tutkimus- ja korkeakoulupoliittisiin tavoitteisiin. Ne vahvistavat Etelä-Pohjanmaan korkeakoulustrategian 2020 (Vuorovaikutuksesta vaikuttavuutta) painoalaa ”Hyvinvoivat ja luovat yksilöt” sekä selvitysmies Kari Neilimon raportissa Framille Seinäjoelta esitetyn Etelä-Pohjanmaan korkeakoulukonsortiomallin toteutumista Kulttuurin ja elämystuotannon alalla. (Mäki, Kulmala, ja Alarinta 2013; Neilimo 2008) Talonpoikaisperinteen kehittäminen on luonteva ala Seinäjoen ammattikorkeakoulun ja Seinäjoen yliopistokeskuksen yhteistyölle.

Luvun alussa tarkasteltu kansallinen kulttuuriympäristöstrategia näkyy alueellisella tasolla kulttuuriympäristöohjelmina. Päättävän ohjelmakauden Etelä-Pohjanmaan kulttuuriympäristöohjelmassa pohjalaistalokulttuurilla on keskeinen asema. (Teräväinen 2003) Ohjelmassa esitetyillä ajatuksilla onkin epäilemättä ollut vaikutus pohjalaistaloihin liittyvän TKI-toiminnan viimeaikaiseen kehitykseen Etelä-Pohjanmaalla (perinne kylähankkeet, tilke- ja ikkunatutkimukset, kotiseutusunnitteluhankkeet ja pohjalaistaloverkoston rakentaminen). Vuosina 2009–2012 Etelä-Pohjanmaalla kirjoitettiin maakunnan liiton kannustamana kattava joukko kunnallisia kulttuuriympäristöohjelmia, joita käytetään nyt alkaneen ohjelmakauden maakunnallisen ohjelman aineistoina. Kunnalliset kulttuuristrategiat ja ohjelma-asiakirjat poikkeavat paljon toisistaan. Osa niistä saanut selkeästi rakennusperinnöllisen sisällön (esim. Ähtäri kts. Jaakkola 2009)

EUROOPAN UNIONIN OHJELMAT

Myös Euroopan Unionin ohjelmilla on suora vaikutus alueellisiin kehittämisspolitiikkoihin ja -resursseihin. Unionin ohjelmatasolla 2014–2020 pohjalaistalokulttuurin tilanne näyttää entistä lupaavammalta. Kulttuuriperinnöllä on paikka esimerkiksi tutkimuksen puiteohjelmassa. Horisontti 2020:n Societal Challenge 6:n yhtenä hakualueena on ”Reflective Societies: Cultural Heritage and European Identities”, jonka aiheena on muun muassa

paikallisen, alueellisen, kansallisen ja eurooppalaisen kulttuuriperinnön vaaliminen, välittäminen ja käyttö. (Ks. Reflective 2. Horizon 2020 – Work Programme 2014–2015. 13. Europe in a changing world: inclusive, innovative and reflective societies 2013, 34)

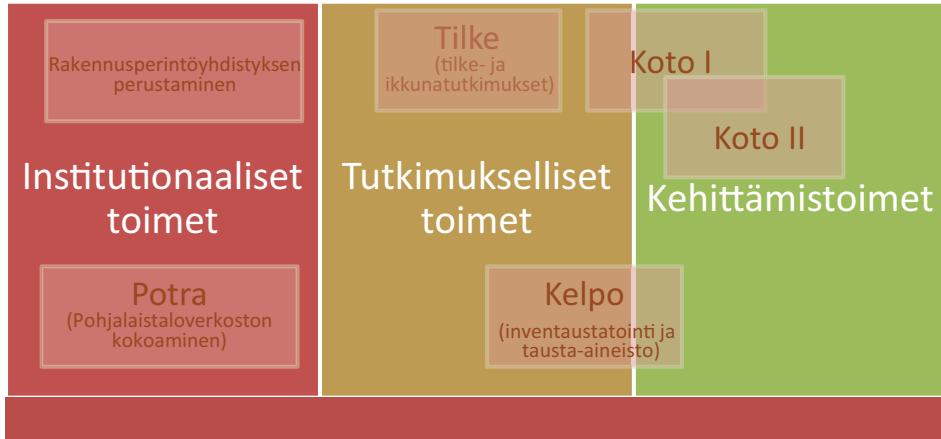
Rajat ylittäviä yhteistyöhankkeita rahoitetaan Interreg-ohjelmista. Pohjalaistalokulttuuri näyttää sopivan parhaiten Botnia-Atlantica -ohjelmaan, jonka varsinaisena toteuttamisalueena ovat Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnat Suomesta, samoin Ruotsin Västerbotten. Tätä kirjoitettaessa käytettävissä oli vasta Botnia-Atlantica-ohjelmaehdotus, mutta sen perusteella kulttuuriperinnöstä näyttää tulevan varsin keskeinen sisältökohta. (Förslag till samarbetsprogram. Interreg Botnia-Atlantica 2014–2020.) Ohjelmaehdotus alkaa sanoilla ”*Genom samverkan över landsgränser ska programmet på ett hållbart sätt bidra till en ökad innovationskapacitet, ett stärkt näringsliv, utvecklade natur- och kulturarv samt goda öst-västliga kommunikationer.*” Kulttuuriperintöpainotus kulkee johdonmukaisesti läpi koko ohjelmaluonnoksen, ja esimerkiksi sana ’kulttuuriperintö’ toistuu ohjelmaluonnoksessa 45 kertaa.

Ohjelmaluonnos korostaa kulttuuriperinnön yhteyttä elinkeinotoimintaan, erityisesti asumisen ja matkailun osalta. Huomiota kiinnitetään myös historian merkitykseen. Ohjelmassa kulttuuriperintöön kuuluvat sekä aineellinen että aineeton perintö. Erityisen tärkeinä pidetään luonnon ja kulttuuriperinnön yhdistämistä sekä kansalliset rajat ylittäviä kulttuuriperintöjä – juuri sellainen on pohjalaistalo.

”Kulturarvet är inte konstant utan förändras hela tiden och det omfattar både materiella och immateriella uttryck. Det kan handla om traditioner, språk, konstnärliga verk, historiska lämningar, arkiv- och föremålssamlingar samt kulturlandskap som överförs från generation till generation.”

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa 2014–2020 kulttuuriperintö ei ole läsnä yhtä läpitunkevasti. Tässäkin instrumentissa se liitetään matkailuun, mutta vielä vahvemmin luonnon monimuotoisuuden, perinnebiotooppien, geneettisen perimän ja maatalousluonnon maisemanhoidon yhteyteen. (Esitys Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaksi 2014–2020. 2014, 46, 60, 141, 167, 222, 229) Maaseudun kylien ja palvelujen kehittämisen kokonaisuudessa kehittämiskohteenä mainitaan rakennusperinnön säilyttäminen.

Pohjalaistalohankkeet

Kuvio 14. Pohjalaistalohankkeiden sijoittuminen tutkimuksen, kehittämisen ja institutionaalisten toimien kolmikenttään

Luontevimmin pohjalaistalokulttuurin kehittäminen sopii Manner-Suomen kehittämisohjelmassa Leader-toimintaryhmien alueelle (Koodi 19). (Esitys Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaksi 2014–2020. 2014, 331–348) Leader-toiminnalla vahvistetaan ja kehitetään paikallisia yhteisöjä, yrityksiä ja alueen elinvoimaa. Toimenpiteissä mainitaan myös maisemien tilan ennallistaminen, säilyttäminen ja parantaminen. Kullakin toimintaryhmällä on oma kehittämisstrategiansa, joka suurelta osin ohjaa hankkeiden tukikelpoisuutta. Asuminen, rakennusperintö, kotiseutu ja maaseutukulttuuri eri muodoissaan ovat useimpien toimintaryhmien strategioiden sisältöjä. Strategiaa toteuttavat toimenpiteet voivat olla paikallisia, alueellisia, alueiden välisiä tai kansainvälisiä kehittämis- tai yrityshankkeita. Pohjalaistalokulttuurin kannalta kiinnostaviksi voivat osoittautua kansainväliset yhteistyöhankkeet. Niiden puitteet on määritelty varsin laveasti:

"tavoitteena on löytää uusia ideoita ja ratkaisuja toimintaryhmän toiminta-alueen kehittämisessä esiin tulleisiin ongelmiin, mahdollisuuksien hyödyntämiseen sekä luoda uutta ja uudenlaista yhteistyötä eri maaseutualueiden välillä. Tavoitteena on lisätä maaseudun elinkeino- ja työllisyysmahdollisuuksia suoraan tai välillisesti."

LISÄÄ TEHOA POHJALAISTALOKULTTUURIN VAIKUTTAVUUTEEN

Vuosikymmenten ajan rakennuskulttuurille on kaivattu näkyvämpää osaa eteläpohjalaisessa kehittämissuorituksessa. Pohjalaistaloja pidetään sen yhtenä olennaisena voimavarana. Kuitenkaan pohjalaistalojen kulttuuripääomaa ei ole tiedostettu riittävästi, eikä sitä ole kunnolla onnistuttu käyttämään hyväksi. Vaikka pohjalaista rakennuskantaa on paljon ja sen ympärillä on rikas ja yhä hengittävä elämäskulttuuri, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä kehittämistoimintaa ei ole olemassa. Pohjalaistalojen kulttuuripääoman suojelemisessa, käytössä ja kehittämisessä on tavallaan aina alisuoriuduttu. Jos pohjalaistaloperinne halutaan oikeasti nostaa Etelä-Pohjanmaan voimavaraksi, tarvitaan sekä tutkimusta, kehittämistoimintaa että toiminnallisten instituutioiden muodostumista. Tässä hankeräätälöinnissä ollaan vasta alkumetreillä. Nyt siihen on ohjelmasisältöjen perusteella aiempaa paremmat edellytykset.

TOIMIJOIDEN INSTITUTIONAALINEN VAHVISTAMINEN

Osaksi alisuoriutuminen johtuu institutionaalista heikkoudesta: pohjalaistalokulttuurista kiin-

nostuneita ihmisiä on paljon, mutta he eivät ole järjestäytyneet aktiivisiksi toimijoiksi. Tarvitaan järjestöjä, yrityksiä ja yhteisöjä, joiden asialistalla pohjalaistalo on korkealla. Nyt merkkejä institutionaalista vahvistumisesta on nähtävissä. Yritysten ja talonmistajien kokoaminen pohjalais- taloverkostoksi on osaratkaisu tähän vajeeseen. Verkostosta odotetaan keskustelufoorumia, yhteistä areenaa, jolla voidaan tarkastella kaikenlaisia pohjalaistaloihin liittyviä näkemyksiä, ideoita, puheenaiheita, ongelmia ja intressejä. Se voi muodostaa mielipiteitä, toimia pohjalaistalojen äänenä ja synnyttää pohjalaistalopuhuntaa. Se voi myös toimia kehittämis- ja tutkimushankkeiden valmistelufoorumina. Verkostossa yhteisen intressin tunnustaneet toimijat voivat liittyä soluksi ja hakea ratkaisuja juuri heitä koskeviin kysymyksiin.

Pohjalaistaloverkosto tarvitsee rinnalleen muitakin toimijoita. Sellainen on esimerkiksi 24.3.2013 perustettu Pohjalainen rakennusperintöyhdistys ry. Se on yhdistysmuotoinen toimija, joka vaalii pohjalaismaakuntien omaleimaista ja tunnustettavaa kulttuuriympäristöä. Yhdistyksen tavoite on turvata historiallisten rakennusten säilyminen ja kannustaa kunnostamaan ja suojelemaan pohjalaistaloja. Samalla yhdistys kerää ja jakaa työssä tarpeellista osaamista ja historiantuntemusta.

Institutionalisoituminen on pitkäaikainen prosessi. Kansalaistoiminnan vakiintuminen organisaatioksi ja lujittuminen instituutioksi ei tapahdu hetkessä. On tunnustettava, että ainakin alkuvaiheessa pohjalaistalotoimijat ovat varsin heiveröisiä. Niillä ei ole pääomia, toimitiloja eikä palkattuja henkilöresurssejakaan. Takeita toiminnan kantavuudesta ei vielä ole. Orastava institutionaalinen rakenne kaippaa vielä vahvistusta menestyäkseen.

POHJALAISTALOKULTTUURIN KEHITTÄMINEN

Tarvitaan myös aktiivista kehittämistoimintaa. Stundarsin ja Kitinojan perinne kylät ovat esimerkkejä kehittämistoimista, joilla on ollut näkyvä vaikutus pohjalaistalokulttuuriperintöön. Esimerkiksi Kitinojan perinne kylää on kehitetty Kitinojan kyläyhdistyksen Koto-hankkeilla, joiden rahoittajina ovat olleet Seinäjoen seudun kehittämissyhdystys Liiveri ry Euroopan Unionin Manner-Suomen maaseutuohjelmasta. (Lång-Kivilinna ja Hautamäki 2011, 4)

Vastaavanlaisia kehittämishankkeita on paljon pitempään toteutettu Mustasaaren Stundarsissa. Siellä toteuttajana on ollut perinne kyläyhdistys Stundars rf. Hankkeistamalla on muun muassa

Kuva 40. Kuortaneen Ylinen on Pohjalaistaloverkoston vanhin kohde. Kuva Markku Honkola.

siirretty ja koottu alueen rakennuksia. Tätä kirjoitettaessa toteutuksessa on Käsityöläistalon ulkorakennuksen jälleenrakentaminen. Perinne kylä on myös toteuttanut kansainvälisen käsityöläisyyden edistämishankkeen Leader-rahoituksella yhteistyössä Ruotsin Gästrike-Hälsinge -kotiteollisuusliiton ja sen jäsenyhdistysten kanssa. Pitkäjänteisen kehittämistyön jälki näkyy Stundarsin perinne kylän ilmeessä. (Bergström ja Lindholm 2014)

POHJALAISTALOTUTKIMUS

Kenties kaikkein huutavin puute on pohjalaistaloihin kohdistuvasta tutkimuksesta, ja tutkimusvaje näyttää koskevan pohjalaistalokulttuuria kokonaisuudessaan. Maakuntamuseoiden ja Museoviraston rakennustutkijat ovat jääneet lähes ainoiksi toimijoiksi. Talonpoikaistaloja ei ole sotien jälkeisellä ajalla tutkittu sen paremmin tekniikan, arkkitehtuurin kuin kansatieteen, historian tai sosiologiankaan alalla. Kokonaisuudessaan pohjalaistalojen tutkimus on heiveröistä. Viimeaikainen kiinnostuksen kasvukaan ei ole vielä ehtinyt synnyttää uutta tutkimusaaltoa. Teknisellä alalla Janne Jokelaisen hirsirakenne-, tilke- ja ikkunatutkimukset ovat ainoita koulutetun tutkijan tekemiä ja vertaisarvioituja julkaisuja. (Jokelainen 2014) Muut teknisten alojen pistot pohjalaistalotutkimukseen rajoittuvat ammattikorkeakoulujen oppinäytteisiin, lähinnä niitä on tehty Seinäjoen rakennuskonservoinnin koulutusohjelmassa. Pohjalaistaloverkostolla tulee olemaan tärkeä tehtävä myös tällä saralla: se voi nostaa esiin aiheita, joihin tarvitaan tutkimuksellista ratkaisua tai lisätietoa. Verkosto tai sen jäsenet voivat myös osallistua tutkimushankkeisiin toimijoina.

On monenlaisia tutkimustarpeita. Tarvitaan yleisinventointi, jotta saamme määrällisen kokonaiskuvan siitä, missä ja millaisia pohjalaistaloja Suomessa on. Tarvitaan myös syvällisempää inventointitietoa. Noin 15–20 valittua kohdetta tulisi tutkia läpikotaisin: rakenteet, interiöörit, käyttötarkoitusten muutokset, historiatieto. Esimerkiksi pohjalaistalojen käytöstä ja asumisesta viimeisen 60 vuoden aikana tiedetään kovin vähän.

Samoin tarvitaan aluehistoriallista tietoa tyyppi- ja piirteiden esiintymistä, levinneisyydestä ja yhteyksistä Keski-Pohjolan alueelle. Tutkimustarpeita on myös talojen rakenteissa ja teknisissä ratkaisuissa. Korjaus- ja täydennysrakentamisesta on kirjoitettu jonkin verran. Tieto perustuu käytännön tekijöiden omiin havaintoihin ja kokemuksiin. Järjestelmällistä soveltavaa tutkimusta tältä alalta ei ole.

Vaikka asumista on Suomessa tutkittu paljon, talonpoikaistalojen sosiologista tutkimusperinnettä ei ole. Millaisia ovat pohjalaistalot maaseutuasumisen muotona? Millaisia ovat omistajat? Mitä ovat huolet ja ilonaiheet? Tältä osin syvällisin tutkimuksellinen ponnistus taitaa löytyä Kuortaneenjärven kotiseutututkimuksesta käsittelevästä kotiseutututkimuksesta. (Ks. Riukulehto ja Rinne-Koski 2013, 51–60)

POHJALAISTALOKULTTUURIN TASONKOROTUS

Pohjalaistalokulttuurin alisuoriutuminen voidaan katkaista vain määrätietoisien ponnistuksen avulla. Tarvitaan tasonkorotus. Se on tehokkaimmillaan, kun institutionaalista kenttää, kehittämistä ja tutkimusta vahvistetaan kokonaisvaltaisesti ja pitkäjänteisesti. Alkuvaiheessa pääpaino kannattaa kuitenkin kohdistaa tutkimuksen ja kentän institutionaalisten toimijoiden tueksi.

Esimerkkejä uusista hankeavauksista on jo käsitelty tämän kirjan sivuilla (ks. luku ”Pohjalais- taloverkosto yhdistää puretuja, ammentajat ja jäljittelijät”). Tässä vielä luetteloksi koottuna pohjalaistaloverkoston kokoamisen yhteydessä kertyneitä ideoita.

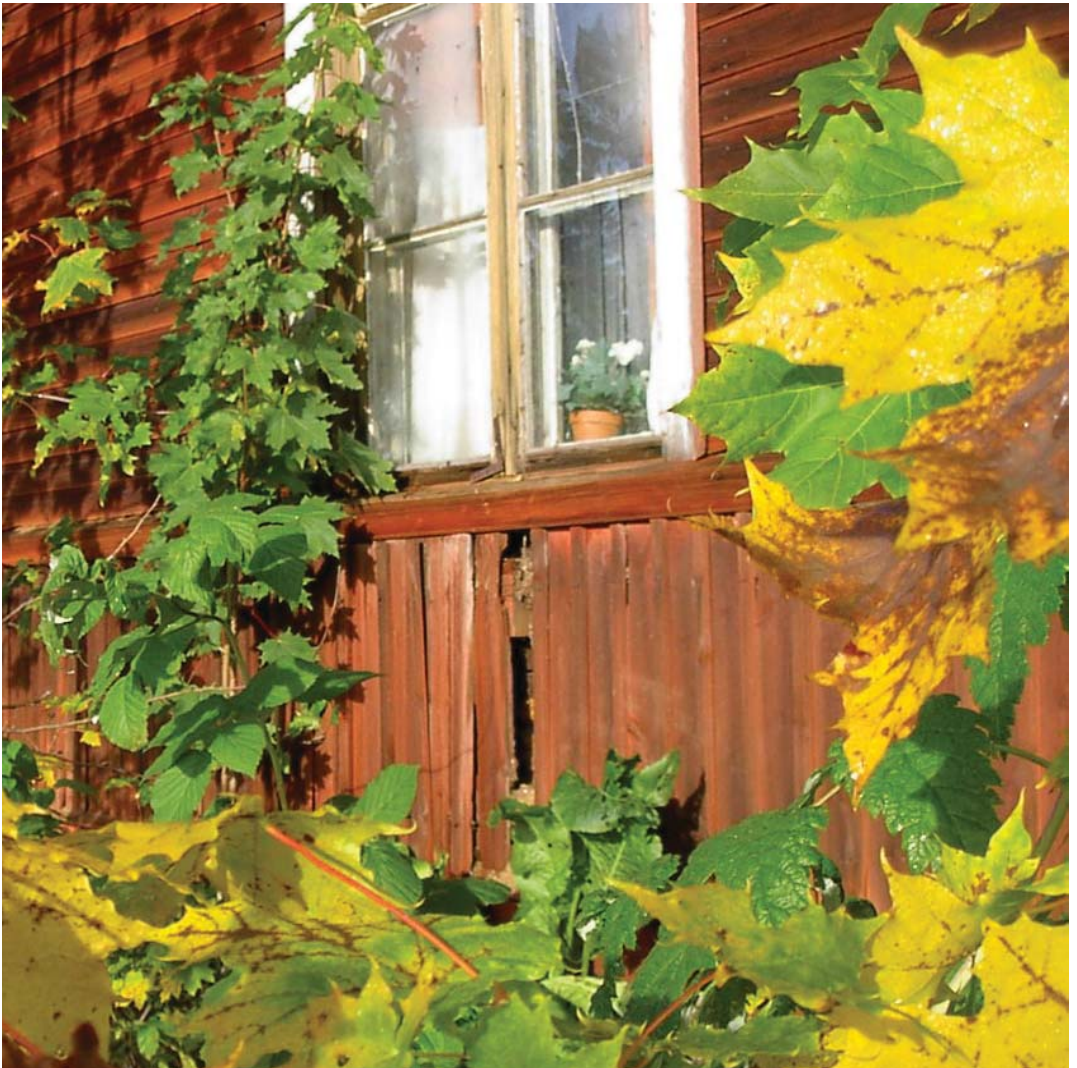
- Tietopakettien rakentaminen yritysten, talonmestajien ja viranomaisten käyttöön
- Koulutushankkeet lähtien tietoisuuden lisäämisestä omasta kotiseudusta ja päättyen kansainvälisiin hankkeisiin
- Pohjalaistaloihin pohjautuvat ideointihankkeet, johtaen tuotekehitykseen ja tuotteistamishankkeisiin
- Alan liiketoiminnan ja markkinoinnin tehostamiseen tähtäävät hankkeet esimerkiksi asuntomessujen yhteydessä. Mm. asiakaskunnan selvittäminen saattaisi avata uusia markkinoita. Verkoston toimijoiden kokemuksen pohjalta todettiin naisten olevan alalla selkeästi suurin asiakaskunta, vaikka rakentamista ja korjaamista perinteisesti on pidetty miesten tehtävänä.
- Muihin aloihin, esimerkiksi matkailuun, elämystuotantoon tai rakentamiseen kytketyt yhteishankkeet.
- Tiedottamiseen liittyvät hankkeet, esimerkiksi messut, kampanjat, Internet-portaalit.
- Tutkimushankkeet esimerkiksi dokumentoinnin alalla. Digitaalisen mallikirjaston luominen talonpoikaistalorakennusosista toimisi oikeiden, perinteisten mallien levittäjänä ja tallentajana, joista eri toimijat voisivat ammentaa haluamaansa taustatietoa.

- Kokeellinen materiaalitutkimus. Tutkimustoiminnan avulla selvitetään esimerkiksi vanhojen ja nykyisten materiaalien vaikutusta rakenteiden rakennusfysikaaliseen toimintaan ja ominaisuuksiin. Käytännön esimerkkinä voisi tutkia esimerkiksi välipohjatäyteen perinteisesti käytetyn hiekan poistamisen vaikutukset rakennuksen sisäilmastoon ja sen akustiseen toimintaan.
- Häätäpuverkoston luominen tuhoutumisuhan alla oleville rakennuksille tai äkillisen katastrofin uhatessa niitä. Verkosto voisi esimerkiksi suojata katottoman rakennuksen tai luoda ohjeistuksia, miten toimia rakennusten ja niiden irtaimiston suhteen esimerkiksi tulipalo- tai

tulvatilanteessa, niiden jälkihoidossa tai – mikä vielä tärkeämpää – niiden ennaltaehkäisemiseksi.

Tutkimus- ja instituutiokärjellä eteneminen tarkoittaa, että uutta tietoa ja sen vastaanottajia luodaan samanaikaisesti. Jonkun pitää heittää pallo, ja jonkun pitää ottaa koppi. Pohjalaistalot lunastavat paikkansa alueen kulttuurisena voimavarana, kun niihin liittyvä tieto jalostetaan ja levitetään kehittämis-, koulutus- ja investointihankkeina alueen kaikille toimijoille. Tasonkorotus on koko pohjalaisalueen asia, sillä pohjalaistalot ovat yhteinen kulttuuriperintömme.

Kuva 41. Pohjalaistalon syksyistä pihaa. Kuva SeAMK, konservoinnin koulutusohjelma.

KIRJALLISUUS

- Ahlbäck, Ragna. 1983. "Bondgårdens byggnadsskick." Teoksessa *Svenska Österbottens historia* 163–219. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbunde.
- Bergström, Sara ja Linus Lindholm. 2014. *Lyckan är en gammal gård – En bok om att bo i Stundarsbyn*. Vasa: Scriptum.
- Bonns, Bertil. 1983. "Bondgårdens byggnadssick." I *Svenska Österbottens historia*, 163–219. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund.
- Botniaregionen. *Modernisering och livskvalitet i en nordeuropeisk region*. 1992. *Perspectiv*. Umeå: Cerum.
- Chiu, Rebecca LH. 2004. "Socio-cultural sustainability of housing: a conceptual exploration." *Housing, Theory and Society* no. 21 (2):65–76.
- Dardel, Eric. 1946. *L'histoire, science du concret*. Presses universitaires de France.
- Elenius, Lars. 2010. *Nationalstat och minoritetspolitik*. Studentlitteratur AB.
- Gardberg, C. J. 1983. "Handelsplatser, städer, vägar, och broar." I *Svenska Österbottens historia*, 221–350. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund.
- Gidlund, Janerik, Sverker Sörlin, ja Susanne Gidlund. 2000. "Ensam hemma." *Helsingegårdar i fem socknar*. 2003. Oskarshamn: Svensk byggtjänst.
- Huotari, Antti. 2012. *Hirsitalon energitehokkuus*, Tekniikan yksikkö. Rakennustekniikka, Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Hämäläinen, Albert. 1930. *Keski-Suomen kansanrakennukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jaakkola, Riitta. 2009. *Vesiteitä kyliin ja kirkolle. Ähtärin kulttuuriympäristöohjelma*. Vaasa: Ähtärin kaupunki.
- Jern, Kurt. 1980. "Näringsliv och levnadsvillkor i svenska medeltiden till 1800-talets stora nödar." I *Svenska Österbottens historia* 5–192.
- Jokelainen, Janne. 2014. Vanhan puuikkunan energiakunnostus. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Tulossa.]
- Julku, Kyösti. 1986. *Kvenland – Kainuunmaa*. Vol. 11: Pohjoinen.
- Keski-Kuha, Aaro. 2000. *Pirättyy puheelle, Mäyrin kyläkirja*: Mäyrin kyläyhdistys.
- Klemetti, Heikki. 1927. *Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla*. Porvoo: WSOY.
- . 1932/1987. *Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin*. Näköispainos vuonna 1932 painetusta laitoksesta. Hämeenlinna: Karisto. [WSOY, Porvoo 1932.]
- . 1947. *Elämää jota elin*. Porvoo: WSOY.
- . 1948. *Kansan sana taiteessa*. Porvoo: WSOY.
- Kotiseutumme Järviseu*. 1995.
- Kovalainen, Pasi, Anna Louekari, ja Terttu Pellikka. 1992. Pohjois-Pohjanmaan talonpoikaisarkkitehtuuria. *Julkaisuja*, toim. Pohjois-Pohjanmaan museo. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan museo.
- Känsälä, Risto. 1984. "Sivukamaritupa." *Sananjalka*, 131–152. Kansanmusiikki-instituutti.
- . 1998. *Maankuulut Kuorikosket – Kirkonrakentajien suku ja toiminta, Kuorikosket puukirkkojen mestarit*. Kokkola: Keskipohjanmaa-säätiö, Kokkola; Kansantaiteenkeskus, Kaustinen.
- Lahtinen, Kati M. 2014. *Viri ja valkee. Vanhan rakennuksen lämpö- ja energiatalous*. Hämeenkyrö: Lunette.
- Lammi, Erkki. 1959/1996. *Järviseu*uden entisyyttä. Toim. Väinö Tuomaala, *Lappajärvi-seuran julkaisuja n:o 1*. Kaustinen: Lappajärvi-seura.
- Les Lieux de mémoire, 3 tomes: 1 La République, 2 La Nation, 3 Les France* 1983–1992. Paris: Gallimard (Bibliothèque illustrée des histoires).
- Lineros Romero, Ricardo. 2008. "Carmona: Sociedad y Patrimonio." Teoksessa *Ciudad e historia: la temporalidad de un espacio construido y vivido*, 17–37. Madrid: Akal.
- Luoto, Ilkka. 2008. *Paikan teksti ja niiden henki: johdatus geosemiotiikkaan – matkakertomus paikan kulttuuriseen ytimeen*. Oulun yliopisto.
- Luukko, Armas. 1979. *Vaasan historia 1721–1808*. Vol. II. Vaasa: Vaasan kaupunki.

- Lång-Kivilinna, Gunilla ja Taina Hautamäki. 2011. Kitinojan perinne kylä. Rakennustapaohjeisto.
- Nikula, Sigrid. 1969. *Kirkot ja tapulit*. Vol. I, *Kaarlelan pitäjän historia*.
- Ojala, Jari. 1999. *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa*. Vol. 40, *Bibliotheca historica*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Pettersson, Lars. 1985. *Svenska Österbottens historia – Kyrkor*. Vol. V. Vasa: Svenska Österbottens landskapsförbund.
- . 1987. *Templum Saloense Pohjalaisen tukipilarikirkon arvoitus*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Pihasta pihaan. Kuortaneen Länsirannan kyläkirja*. 2008. Vaasa: Länsirantaaset ry.
- Pohjonen, Raul. 1993/1997. *Pohjanmaan talonpoikaismaalarit 1750–1900*. Kokkola: Raul Pohjonen.
- . 1997. *Talonpoikien aarteita*. Kokkola: Raul Pohjonen.
- Riukulehto, Sulevi ja Katja Rinne-Koski. 2013. *Otta noessa. Kuortaneenjärven kiotiseututihtymien syvärakenteita*. 31 vols, *Julkaisuja*. Seinäjoki: Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Sammallahti, Leena. 1987. *Komppeli*. Toim. Osmo Vuoristo, *Suomen Museo*. Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Sirelius, U.T. 1921. *Suomen kansanomaista kulttuuria* Vol. II. Helsinki: Otava.
- Suomen Maatilat*. 1933. Vol. V. Porvoo: WSOY.
- Suominen, Kimmo, Petri Aaltonen, Heini Ikävalko, Virpi Hämäläinen, ja Saku Mantere. 2007. *Voimaa verkostosta. Verkoston kehittämisen käsikirja*. Helsinki.
- Svenfelt, Anders. 1995. *Keskipohjalaisia elämäkertoja*. Toim. Pentti Pulakka. Kokkola: Keskipohjanmaa-säätiö.
- Tasanen, Tapani. 2004. *Läksi puut ylenemään. Metsien hoidon historia Suomessa keskiajalta metsäteollisuuden läpimurtoon 1870-luvulla*. Vol. 920, *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja*. Vammala: Metsäntutkimuslaitos.
- Tegengren, Helmer. 1943/1983. *Kronoby sockens historia* Vol. I. Ekenäs: Kronoby kommun. [Åbo tidnings och tryckeri.]
- Teräväinen, Helena. 2003. *Lakiaa ja komiaa. Kohiti kulttuuriympäristön uusia arvoja Etelä-Pohjanmaalla*. Vaasa: Länsi-Suomen ympäristökeskus.
- Throsby, David. 2008. "Linking cultural and ecological sustainability." *The International Journal of Diversity in Organisations, Communities and Nations* no. 8 (1):15–20.
- Toivanen, Pekka. 1985. *Suomalainen laivanrakennus suurvaltakaudella*. Vol. III, *Suomen historia*. Espoo: Weilin & Göös.
- Valonen, Niilo. 1994. *Suomen kansanrakennukset*. Toim. Osmo Vuoristo. Vammala: Museovirasto.
- Vuorela, Toivo. 1949. *Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset*. Etelä-Pohjalainen Osakunta.

VIRANOMAISIASIAKIRJAT

- Esitys Manner-Suomen maaseudun kehittämisselitykseksi 2014–2020. 2014. Maa- ja metsätalousministeriö.
- Etelä-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2011–2014. 2014. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto.
- Etelä-Pohjanmaan maakuntasuunnitelma 2030. Hyvinvointia edistävä, kansallisesti ja kansainvälisesti vetovoimainen yrittäjyys- ja kulttuurimaakunta. 2005. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto.
- Etelä-Pohjanmaan älykkään erikoistumisen strategia. 2014. Seinäjoki: Etelä-Pohjanmaan liitto.
- Förslag till samarbetsprogram. Interreg Botnia-Atlantica 2014-2020. 2014.
- Green Creative Garden. Ruokajärjestelmien kestävä ja tehokkaat ratkaisut. 2013. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunkiseutu.
- Horizon 2020 – Work Programme 2014–2015. 13. Europe in a changing world: inclusive, innovative and reflective societies. 2013. European Commission.
- Keski-Pohjanmaan maakuntaohjelman ympäristöselostus 2014–2017. 2014. Kokkola: Keski-Pohjanmaan liitto.
- Keski-Pohjanmaan maakuntastrategia. Maakuntasuunnitelma 2030 ja Maakuntaohjelma 2014–2017. 2014. Kokkola: Keski-Pohjanmaan liitto.
- Korjausrakentamisen strategia 2007–2017. Linjauksia olemassa olevan rakennuskannan ylläpitoon ja korjaamiseen. 2007. Toim. Asunto- ja rakennusosasto. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. 2014. toim. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Ympäristöministeriö. Helsinki: Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014.
- Luovien vastakohtaisuuksien maaseutu. Maaseudun kulttuuriohjelma 2010–2014. 2010. Toim. Heli Talvitie. Helsinki: Maaseudun yhteistyöryhmä.

Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020. 2014. Alueiden kehittäminen: Työ- ja elinkeinoministeriö. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä.

Mäki, Taru, Kimmo Kulmala ja Juha Alarinta. 2013. Vuorovaikutuksesta vaikuttavuutta. Etelä-Pohjanmaan korkeakoulustrategia 2020. Seinäjoki: Seinäjoen yliopistokeskus ja Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Neilimo, Kari. 2008. Framille Seinäjoelta. Korkeakoulumalli Etelä-Pohjanmaan vahvuudeksi. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunki.

Pohjanmaan maakuntaohjelma 2011–2014. Energiaa huippuosaamisesta, monikulttuurisuudesta ja vahvasta yhteisöllisyydestä. 2011. Vaasa: Pohjanmaan liitto.

Pohjanmaan maakuntastrategia 2014–2017. 2014. Vaasa: Pohjanmaan liitto.

Rakennusperintöstrategia. Osaamista, vastuuta ja voimavaroja rakennusperinnön hoitoon. 2001. Alueiden käytön osasto. Vantaa: Ympäristöministeriö.

HYPERTEKSTIT

<http://www.maanhonka.fi/hirsitalot/pages/fi/etusivu.php>. [Lainattu 16.6.2014].

<http://www.rakennusluoma.fi/etusivu>. [Lainattu 16.6.2014.]

MUUT

Mäkelä, Matti. 1999. Kenttäyömuistiinpanot.

Pohjalaistaloverkoston verkostotapaamisen pienryhmäkeskustelut 11.4.2014 Ilmajoella.

Pohjalaistaloverkoston kokoaminen -hankkeen aikana käydyt keskustelut pohjalaistalojen omistajien ja yrittäjien kanssa. Matti Mäkelä ja Outi Orhanen 2013–2014.

LIITE 1. POHJALAISTALO-VERKOSTON JÄSENET

YRITYKSET

HIRSITALOJEN VALMISTAJAT

RAKENNUS LUOMA OY, PAALIJÄRVI/ALAJÄRVI
MAANHONKA HIRSITALOT, KORTESJÄRVI/KAUHAVA

RAKENNUSTEN KUNNOSTAJAT

E-P:N PERINNERAKENTAJAT OY, SEINÄJOKI
E. PALONIEMI OY, SEINÄJOKI
TIMPURI MIKKO MÄNTYMÄKI, PERÄLÄ/TEUVA

PUUSEPÄNTYÖT, IKKUNAT JA OVET

LEHMÄJOEN PUUTYÖ AY, LEHMÄJOKI/ISOKYRÖ
PERINNERAKENTAJA LEO LÖNNROTH YEH, KURIKKA
SKAALA IKKUNAT JA OVET OY, YLIHÄRMÄ /KAUHAVA

KUNTOTUTKIMUKSET, KONSULTOINTI, VASTAAVAT MESTARIT

PERUSKORJAUS ERKKI HIIPAKKA OY, MUNAKKA/ILMAJOKI

TUTKIMUS JA KOULUTUS

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU, Konservoinnin koulutusohjelma, SEINÄJOKI
HELSINGIN YLIOPISTO, RURALIA-INSTITUUTTI, SEINÄJOKI

KORJAUSRAKENTAMISEEN ERIKOISTUNEET ARKKITEHDIT

ARKKITEHTITOIMISTO GUNILLA LÄNG-KIVILINNA OY, VAASA
BOTNIARK ARCHITECTS KY, VAASA

SISUSTUS, HUONEKALUT, MUOTOILU

SUUNNITTELUTOIMISTO ARMI AHOVAARA, ILMAJOKI
YOUNG SKILLS OSUUSKUNTA, JURVA/KURIKKA
DESIGN HENNA MANTERE, LAPUA
HKT LAITALA OY, JURVA/KURIKKA
INTYYKI AY, LAPUA
PELLAVA PIRTTI, ILMAJOKI

RAKENNUSTEN KÄYTTÖ

MÄNTYLÄN TILA, NÄRVIJOKI/KURIKKA
KITINOJAN KYLÄSEURA RY /KITINOJAN PERINNEKYLÄ, KITINOJA/SEINÄJOKI

POHJALAISTALOT

EVIJÄRVI

VÄINÖNTALO

ILMAJOKI

YLI-LAUROSELAN TALOMUSEO
YLI-PENTTILÄ

JALASJÄRVI

VENTELÄ

JURVA/KURIKKA

KOSKINIEMI

KAUHAJOKI

KAUHAJOEN MUSEO

KUORTANE

NISULA
YLINEN

LAPUA

UUSI-FRÄNTI

PERÄSEINÄJOKI/SEINÄJOKI

RINTA-KIHNIÄ

TÖYSÄ/ALAVUS

OJANPERÄ

YLIHÄRMÄ/KAUHAVA

KURJEN TALOT

YLISTARO/SEINÄJOKI

RINTA-KAUKOLA

LIITE 2. LIITTYMINEN POHJALAISTALOVERKOSTOON

Pohjalaistaloverkosto on Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun koostama pohjalaistaloperinteestä kiinnostuneiden toimijoiden yhteistyöverkosto, jonka jäseniksi otetaan pohjalaistalojen omistajia ja pohjalaisen rakennuskulttuuriperinnön kehittämisestä kiinnostuneita yrityksiä. Verkosto pyrkii vahvistamaan pohjalaisen talonpoikaisen rakennuskulttuurin tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa. Toiminnan tavoitteina ovat pohjalaistalokulttuurin säilyminen ja edelleen kehittäminen sekä pohjalaistalokulttuurin elinkeinollinen ja liiketoiminnallinen edistäminen kulttuurisesti kestävässä muodossa.

Verkosto on koottu Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun toteuttamassa *Pohjalaistaloverkoston rakentaminen* -hankkeessa 2013–2014. Verkoston toiminnan organisoinnista ja toimintatavoista sovitaan myöhemmin verkoston yhteisissä tapaamisissa, jonka jälkeen tämä liittytösopimus korvataan uudella määräaikaisella verkostosopimuksella.

Verkostotapaamisten koollekutsujina *Pohjalaistaloverkoston rakentaminen* -hankkeen aikana (1.6.2013 – 30.9.2014) toimivat Seinäjoen Ammattikorkeakoulun Liiketoiminta ja kulttuurin yksikön edustaja sekä Helsingin Yliopisto Ruralia-instituutin edustaja.

YRITYS

Yrityksen nimi _____
Y-tunnus _____
Lähiosoite _____
Postitoimipaikka _____
www-sivut _____
Yhteyshenkilö _____
Sähköpostiosoite _____
Puhelinnumero _____

TALO

Talon(tilan) nimi _____
Lähiosoite _____
Postitoimipaikka _____

Omistaja

Lähiosoite(jos eri kuin talon) _____

Postitoimipaikka

Sähköpostiosoite _____

Puhelinnumero

www-sivut tms _____

Yrityksemme / Talomme liittyy Pohjalaistalo-verkoston jäseneksi

Päiväys _____

Allekirjoitus _____

Vastaanotettu ____ / __ 2014

WWW.HELSINKI.FI/RURALIA

HELSINGIN YLIOPISTO
RURALIA-INSTITUUTTI